

Organizační vývoj SNB v 60. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku

Iva Kvapilová

Na počátku 60. let 20. století měla bezpečnostní administrativa za sebou docela pestrý poválečný vývoj. Ministerstvo vnitra (MV), které organizovalo bezpečnostní aparát, bylo od roku 1945 výhradně v péči komunistů. Přesto k zásadním změnám v jeho organizaci došlo až po totálním vítězství Komunistické strany Československa (KSČ) v únoru 1948. Veškeré reorganizace Sboru národní bezpečnosti (SNB), který byl výkonným představitelem bezpečnostního aparátu, úzce souvisely s reformami ve státní správě. Vytvořením krajského zřízení došlo též ke změnám v obsahu práce a v pravomocích národních výborů (NV), a to rozdělením dosud tradičního spojení řízení státní správy (národních výborů) a řízení bezpečnostního aparátu, přičemž těžiště činnosti Ministerstva vnitra se začalo přesouvat na řízení Bezpečnosti. Tento vývoj byl pak završen zřízením Ministerstva národní bezpečnosti (MNB). Vztahy mezi Sborem národní bezpečnosti a národními výbory se začaly odehrávat na nových zásadách. Tvorba bezpečnostní politiky přešla na tzv. systém bezpečnostních „pětek“ v kraji a „trojek“ v okrese tvořených vedoucími tajemníky komunistické strany, představiteli národních výborů a Bezpečnosti. Vytvořením krajského zřízení došlo tedy i k reorganizaci bezpečnostního aparátu, který se přizpůsobil územní organizaci státu. Také se upustilo od obecného názvu Sbor národní bezpečnosti a začalo se více užívat označení jednotlivých složek národní bezpečnosti (Státní bezpečnost, Veřejná bezpečnost, Pohraniční stráž, Vnitřní stráž, později Nápravná zařízení ad.), jejichž působnost byla upravena zvláštními předpisy. Se zřízením Ministerstva národní bezpečnosti došlo postupně také k vnitřní reorganizaci Státní i Veřejné bezpečnosti, které začaly fungovat jako oborově samostatné a organizačně nezávislé složky. Spolu s vnitřní specializací práce se stala jejich organizační struktura značně členitější. Byly zrušeny stanice SNB a místo nich zaveden okrskový systém, zanikla jednotná kriminální služba a její náplň byla rozdělena do několika samostatných úseků a v neposlední řadě byla do působnosti Veřejné bezpečnosti začleněna řada správních agend civilního charakteru. Další reorganizací bylo MNB a MV opět sloučeno s tím, že řízení národních výborů přešlo přímo na vládu. Pro novou organizaci složek MV v centrále, krajích a okresech bylo charakteristické uplatnění přísně centrálního řízení. V krajích a okresech pak byly vytvořeny jednotné krajské správy MV a okresní oddělení MV, které zastřešovaly jak složky bezpečnostní, tak agendu civilní. Po roce 1954 došlo na Ministerstvu vnitra a v jeho výkonných útvech k řadě dílčích reorga-

nizací, základní rysy organizační struktury však zůstaly zachovány v podstatě až do roku 1963.

V souvislosti s rozsáhlou územní reorganizací státní správy v roce 1960, kdy došlo k redukci krajů, byla na základě rozkazu ministra vnitra (RMV) č. 1 z 2. března 1960¹ s platností od 1. dubna 1960² upravena i územní organizace krajských správ MV a okresních oddělení MV. Jejich sídla a územní obvody se shodovaly se sídly a obvody nových krajských a okresních národních výborů s odchylkami na území několika měst (Plzeň, Brno, Ostrava, Bratislava a Banská Bystrica), kde pro teritorium města vznikly městské správy VB. Bylo vytvořeno 10 nových krajských správ MV, v jejichž rámci opět existovaly správy VB. V uvedených městech pak městské správy VB podléhaly přímo příslušným správám VB. V hlavním městě fungovala Krajská správa MV Praha (i pro Středočeský kraj) a v jejím rámci veřejněbezpečnostní úkoly pro obvod města plnila Městská správa VB v Praze, která byla podřízena Hlavní správě VB a měla 10 obvodních oddělení (místo původních 16 městských oddělení). V jednotlivých 108 (později bylo udáváno 115) nových okresech byla vytvořena okresní oddělení MV, v jejichž rámci zastávala roli Veřejné bezpečnosti oddělení VB. Dosavadní organizace odborů železniční dopravy MV a oblastních železničních odborů VB zůstala beze změn. Nezměnila se ani stávající organizační struktura a dislokace pohraničních oddělení VB (zajišťovaly ochranu státní hranice se socialistickými státy) a pořičních oddělení VB. Na nových odděleních VB, správách VB a městských správách VB byly také zřízeny pohotovostní skupiny,³ které se zdržovaly v mimopracovní době, o nedělích a svátcích na příslušných útvech. Ustavení městských oddělení VB (MO VB) a jejich dislokace zejména v těch místech, kde byla zrušena oddělení VB, a ve městech s komplikovanější bezpečnostní situací, mělo být vyhlášeno ve zvláštním rozkaze náčelníka HS VB.⁴ Nová organizace Bezpečnosti v krajích a okresech také prozatím neřešila otázku nápravných zařízení. Vzhledem k očekávané amnestii se ale připravoval samostatný návrh na některé změny v organizaci, stavech a řízení nápravných zařízení.⁵ Zatím byly pouze rozkazem ministra vnitra č. 2 z 18. 3. 1960⁶ všechny vězňice a nápravné tábory podřízeny přímému vedení Správy nápravných zařízení MV a přísně tajným (PT) nařízením ministra vnitra č. 6 z 4. 2. 1961 upraveny názvy nápravných zařízení MV pro styk s úřady, organizacemi a osobami jednotným označením („Útvar nápravných zařízení MV“).⁷ 15. července 1960 bylo nařízením ministra

1 AMV Praha, f. A 6/4, i. č. 767.

2 V podstatě ve stejném období jako stranické orgány a s malým předstihem před přestavbou národních výborů. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 442, a AMV Kanice, f. A 2/2, i. č. 500.

3 Na základě rozkazu náčelníka HS VB č. 22 z 24. 10. 1956. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 442.

4 Tento konkrétní rozkaz se mně sice nepodařilo v archivních materiálech dohledat, avšak z dalších písemností HS VB vyplývá, že nová městská oddělení byla zřízena (a původní městské odbory v krajských městech, kde nebyly MS VB, zanikly) v souvislosti s prováděnou reorganizací dnem 1. 4. 1960. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 487.

5 AMV Kanice, f. A 2/2, i. č. 500.

6 *Historie MV a SNB v základních datech* (dále jen *Historie MV a SNB*), Praha 1978, s. 49.

7 Tamtéž, s. 50.

vnitř (NMV) zrušeno označení seržantů u VB a StB a zavedeny u celého ministerstva nové hodnosti praporčků.

Přesto, že se jednalo „jen“ o územní reorganizaci, jejímž cílem se stalo uvedení bezpečnostního aparátu do souladu s organizací státní správy, byla činnost Bezpečnosti pronikavě ovlivněna, zejména v krajích a okresech. Reorganizace vedla k rušení původních a k vytváření nových vazeb a k dost značnému přeskupení příslušníků i materiálně-technických prostředků, což mělo samozřejmě dopad na řízení bezpečnostního aparátu nejen na krajské a okresní úrovni. Jednotlivým náčelníkům chyběly zkušenosti z řízení podstatně rozsáhlejších územních celků⁸ a v organizování práce nepoměrně větších pracovních kolektivů. Zvětšením území okresů a vzdáleností oddělení VB od některých jednotlivých obcí se ztížilo i řízení a kontrola okrskových zmocněnců ve vzdálenějších místech. Zároveň s tím, však mělo dojít k zjednodušení administrativy a hlavně k dalšímu snížení početních stavů. Bylo sice proklamováno, že redukcí krajských a okresních útvarů dojde ke snížení počtu příslušníků, avšak na úkor řídicích článků, tedy ve prospěch výkonných složek. Z dalšího vývoje je ale zřejmé, že tato idea nebyla naplněna a výkonné útvary zejména v okresech se neustále potýkaly s nedostatkem okrskových zmocněnců a hlídkových příslušníků.⁹

Nejen personální změny, ale i územní úpravy krajů a okresů vyvolaly řadu problémů v chodu bezpečnostního aparátu, od nové dislokace krajských a okresních útvarů až po nedostatečný přehled o operativní situaci, pokles vyhledávání trestné činnosti a objasňování trestných činů, narušení styku s agenturou, omezení jejího řízení a vytěžování operativních materiálů. Ve snaze zabránit těmto jevům vydal náčelník Hlavní správy Veřejné bezpečnosti (HS VB) pro jednotlivé úseky kriminální služby už 20. února 1960 rozkaz č. 6¹⁰ k vyhodnocení operativní situace po linii VB, kde byly uvedeny podrobné pokyny a harmonogram opatření k vyhodnocení všech operativních materiálů (hlavně pokud šlo o tzv. bývalé osoby, recidivisty aj.) a možností další spolupráce se stávající agenturou a upotřebitelností konspiračních bytů a „schůzkových“ místností. Vzápětí vydal náčelník HS VB dne 4. března 1960 rozkazem č. 7¹¹ instrukce k jednotnému postupu v administrativním předání jednacích

8 Do této doby existovalo 19 krajských správ MV (StB), 19 správ Veřejné bezpečnosti, městské správy VB v Praze, Brně, Ostravě a v Bratislavě, 254 okresních oddělení MV (StB) a 306 oddělení Veřejné bezpečnosti. Veřejná bezpečnost měla svá oddělení ve všech okresech republiky (a v městských obvodech v Praze), naproti tomu Státní bezpečnost byla postupně v některých, pro ni méně významných, okresech zrušena a nakonec nebyla zastoupena 52 okresech republiky. – AMV Kanice, f. A 2/2, i. č. 500.

9 Z dostupných archivních materiálů nelze se zárukou uvést přesný početní stav bezpečnostního aparátu. Uvedená čísla byla pravděpodobně zkeslována, což byl problém jakéhokoliv statistického vykazování v 50. i 60. letech. Opis usnesení politického byra ÚV KSČ z 1. 3. 1960 uvádí, že v době od 1. ledna 1954 do 1. listopadu 1959 byly plánované početní stavy sníženy o 8 595 míst na 30 520 příslušníků VB i StB (nebylo sem zahrnuto 1 768 příslušníků VBŽ). Předkládané návrhy na novou organizaci bezpečnostního aparátu počítaly se stavem 27 552, z toho StB 7 688 a VB 19 864, tedy s dalším snížením o 2 968 míst. Zároveň zde byl zaznamenán návrh na ověření tohoto stavu v praxi a konečného rozhodnutí k 1. červenci 1961, kdy by měly být vypracovány statuty krajských správ MV a okresních oddělení MV. – Tamtéž.

10 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 442.

11 Tamtéž.

protokolů, písemností a dalších evidenčních pomůcek všech zrušených, nově zřízených či přebírajících součástí Veřejné bezpečnosti.¹² Přesto, že v rámci územní reorganizace došlo k dalším dílčím úpravám v organizaci bezpečnostního aparátu, kdy na nových krajských správách MV byly vytvořeny kádrové odbory společné pro Státní i Veřejnou bezpečnost, týlová i finanční agenda byla částečně decentralizována na okresní oddělení MV (čímž byla posílena pravomoc nového okresu ve finančních a hospodářských záležitostech) a později (v roce 1962) byla celostátně vyčleněna vědecko-technická oddělení z vyšetřovacích odborů správ VB pod přímé řízení náčelníka S VB, fungoval bezpečnostní aparát bez významných změn a nebyly připuštěny žádné zásadní „*experimenty*“. I nadále byla u složky Veřejné bezpečnosti uplatňována zásada dvojí podřízenosti k Ministerstvu vnitra, krajské správě MV a okresním oddělením MV na jedné straně a na straně druhé k oborově nezávislým útvarům složky – Hlavní správě VB, správě VB a oddělením VB. Zůstalo také zachováno jednotné velení vnitřně samostatné složky Státní bezpečnosti a Veřejné bezpečnosti v krajských správách MV a okresních odděleních MV, i když se již začaly pomalu uplatňovat změny v jejich profilaci. Veřejná bezpečnost měla těžiště veškeré bezpečnostní práce přesunout na okresy a do popředí měly vystoupit hlavně její preventivně-výchovné úkoly a bezprostřední styk s veřejností. V této době se začala také objevovat myšlenka, že „*zrod nového socialistického člověka*“ přinese útlum trestné činnosti. Naproti tomu přísně konspirativní práce státněbezpečnostní, s použitím agenturně-operativních metod, se měla v případě hledání vnitřního nepřítele zužovat („*třídní*“ proměna naší společnosti přece jenom začala vítězit) a přejít k boji „*se stále rafinovanějšími metodami zahraničních nepřátel*“.¹³ Hlavní náplní její práce tedy měl

12 V dalších pokynech HS VB k uspořádání administrativy ve VB v souvislosti s novou územní organizací jsou uvedeny termíny uzavření jednacích protokolů a protokolů událostí (do 31. 3. 1960), sepsání nevyřízených spisů a uložení spisů vyřízených. Nové spisy, které do uzávěrky protokolu nemohly být vyřízeny, se měly soustředit na vnitřní skupinu (oddělení) O VB (S VB) a poté postoupit tomu útvaru VB, který podle místa bydliště či místa trestného činu bude kompetentní tyto spisy vyřizovat. Součástí, která spisy obdržela, musela spis ve svém protokole znovu zaevidovat. Veškerý vyřízený spisový materiál, protokoly a rejstříky byly ke stejnému datu protokolárně předány nově zřízenému okresu, ke kterému rušené okresní město připadlo, a to i tehdy, byl-li zrušený okres rozdělen do několika okresů. Vyřízený spisový materiál zrušených správ VB byl předán příslušnému oddělení VB v místě. Dosavadní rejstříky osob vedené k jednacím protokolům a k deníku vyšetřovacích spisů u O VB se měly sloučit s rejstříkem nově ustaveného O VB a dnem 1. 4. 1960 se začal vést jeden jednotný protokol a rejstřík, přísně tajný protokol a deník vyšetřovacích spisů. Stejným způsobem byla uspořádána administrativa i na nově zřízených správách VB, kde byl také veden centrální jednací protokol a rejstřík, PT protokol, protokol stížností a deník vyšetřování. Služební knihy a rozkazy byly protokolárně předány ze zrušených O VB a S VB na nově zřízenou správu VB, která je pak přidělila nově vytvořeným útvarům. – AMV Kanice, f. A 6/2, i. č. 45. Problém spisového pořádku byl řešen základními služebními předpisy MV Adm-I-1 a Adm-I-2, které vstoupily v platnost v roce 1955 a 1956 (v této době také proběhl „úklid“ ve starých písemnostech z předválečné a válečné doby), do té doby neexistovaly v aparátu MV jednotné předpisy o vedení spisů. Do roku 1959 se v MV zase nahromadilo množství písemností, takže bylo opět vyhlášeno vytřídění a skartace, popř. archivace, spisů do r. 1953. V zásadě byla tato I. etapa skartace skončena právě v dubnu 1960. II. etapa pro spisy z let 1954–1956 proběhla v roce 1962. V pokynech k této etapě skartace se objevila myšlenka zabývající se perspektivně návrhem na vytvoření jednotného (podnikového) archivu MV, v němž by se soustředily všechny písemnosti útvarů MV určené k dalšímu uložení. Centrální archiv MV byl pak zřízen 30. 8. 1966 ve Spišském Podhradí na základě TR MV č. 31/1966. – AMV Kanice, f. A 2/2, i. č. 1232. Nový spisový pořádek SNB-adm-I-1 byl vydán až v roce 1965 s účinností od 1. 1. 1966. – AMV Kanice, f. A 2/2, i. č. 1277.

13 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 461.

být boj proti „nepřátelským“ rozvědkám a zbytkům „třídního nepřítele“ u nás. Obě složky pak spolu měly i nadále úzce spolupracovat a doplňovat se. K zásadnější proměně bezpečnostního aparátu však zatím dojít nemohlo, neboť komunistické vedení Ministerstva vnitra „namočené“ do inscenovaných procesů neustále pokračovalo v boji proti jakémukoliv „revizionismu“. A to přesto, že zasedání ÚV KSČ 23. září 1959 vyhlásilo v Československu vítězství socialismu. Ten pak zakotvila v roce 1960 přijatá nová ústava a přejmenování Československé republiky na Československou socialistickou republiku. Rozsáhlá amnestie pro většinu politických vězňů v květnu 1960 pak přinesla plné sebeuspokojení komunistických aparátníků.¹⁴ V září téhož roku se sice pokusili v souvislosti s berlínskou krizí vykonstruovat proces s některými komunisty střední generace obviněnými z protistátního spiknutí a projugoslávské činnosti, ale XXII. sjezd KSSS jejich snahy vzápětí zvrátil.¹⁵ Smyslem územních změn a celkové reorganizace státní správy mělo být podle směrnic ÚV KSČ další zlepšení práce jak v hospodářském, tak i politickém životě, a tedy i nová organizace bezpečnostního aparátu měla těmto zásadám odpovídat. Zejména struktura Veřejné bezpečnosti, postavená na „základě dlouhodobých, osvědčených zkušeností sovětské milice a přizpůsobená našim podmínkám“¹⁶ zatím vyhovovala, měla se zachovat a pouze vylepšovat.

Ještě v roce 1960 však došlo k prověřování činnosti, obsahu práce a rozsahu pravomocí nově zřízených městských oddělení VB. Vzhledem k tomu, že ještě nebyl vypracován statut městského oddělení VB, byla situace na jednotlivých odděleních nedořešená a jejich práce značně nejednotná. Při prováděné územní reorganizaci byla dnem 1. dubna 1960 zřízena MO VB, a to zejména v těch místech, kde byla zrušena oddělení VB, a také ve městech, kde to vyžadovala bezpečnostní situace. Jejich hlavním úkolem bylo zajištění veřejného pořádku, boj proti trestné činnosti a provádění prevence. Ve skutečnosti však MO VB plnily úkoly bývalých obvodních oddělení, ovšem s omezenou pravomocí. Terčem kritiky v práci menších MO VB bylo stírání zatím neustále propagované specializace služeb. V podstatě se městská oddělení VB dělila na dva druhy. Existovala MO VB ve větších průmyslových městech se značnou kriminální a dopravní problematikou, kde byli zařazeni operativní příslušníci a kde byli plně vytíženi i příslušníci ostatních služeb (okrskoví zmocněnci, hlídkoví příslušníci a vyšetřovatelé). Kritizovanější byla situace na MO VB s menší mírou trestné činnosti, kde systemizovaní příslušníci operativy i vyšetřovatelé vykonávali také běžnou praxi okrskových zmocněnců a hlídkových příslušníků, aby byla zajištěna jejich vytíženost. To se mělo pak projevit rapidním snížením aktivity při vyhledávání a vyšetřování trestné činnosti, neboť při porovnání statistik bývalých okresů z předešlého

14 Viz PROCHÁZKA, Jaromír: *Poválečné Československo 1945–1989*. Praha 1991, s. 77–78.

15 Tamtéž.

16 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 461.

roku byl pokles trestné činnosti příliš nápadný.¹⁷ Dalším problémem nových MO VB byla jejich nejasněná územní pravomoc, která se týkala všech služeb – kriminálních trestných činů (BKČ), hospodářské kriminality (BRS), vnější a dopravní služby (VDS) a vyšetřování. Původně totiž byla působnost MO VB stanovena pouze pro území města. Ukázalo se, že toto omezení nevyhovovalo jak při řešení bezpečnostní problematiky, tak veřejnosti a bylo navíc nevhodné. Tato města, i když zde již nebyly organizace okresního významu, zůstávala i nadále hospodářskými středisky. Obyvatelé z okolí sem jezdili za prací, nákupy apod. a v případech oznámení trestného činu či v ostatních záležitostech týkajících se veřejné bezpečnosti se obraceli na městské oddělení VB, i když podle místa bydliště spadali do působnosti okresního oddělení VB, vzdáleného i několik desítek kilometrů. Náčelníci MO VB řešili tyto situace různě. Někteří dodržovali svou územní pravomoc a případy přesměrovali na příslušné oddělení VB, jiní žádali své nadřízené náčelníky O VB o vysunutí vyšetřovatelů O VB na MO VB a další sice zasahovali v blízkosti svých obvodů, ale potřebovali k tomu souhlas náčelníka příslušného oddělení VB, což samozřejmě při tehdejší úrovni spojení (MO VB byla odkázána pouze na spojení přes poštu) zásah na místě trestného činu zdržovalo. Třetím problémem bylo nedostatečné řízení a špatná komunikace ze strany oddělení VB směrem k MO VB. Někteří náčelníci MO VB byli pověřováni kontrolou a „výchovou“ i okrskových zmocněnců z okrsků mimo město. Ukazovalo se, že mnozí OZ z okolí MO VB měli k tomuto útvaru bližší vztah než k O VB. Většina náčelníků oddělení VB pověřovala MO VB plněním dílčích úkolů směrem k okrskovým zmocněncům, takže působnost MO VB na území města nemohla být dodržována právě v důsledku tehdejší organizace okrskové služby. Proto kolegium Ministerstva vnitra 20. prosince 1960¹⁸ schválilo rozšíření působnosti některých městských oddělení VB na určité obvody v blízkosti města s tím, že tato MO VB budou zpracovávat veškerou bezpečnostní problematiku mimo případů, které si vyžádají zásah pracovníků oddělení VB, eventuálně správy VB. Dosavadní působnost MO VB dislokovaných ve velkých městech, kde bylo také sídlo okresu, se nezměnila. Jednalo se o 15 městských oddělení VB s působností jen pro město.¹⁹ Tam, kde v jednom městě vedle sebe koexistovaly dva útvary VB, městské oddělení VB a pohraniční oddělení VB, bylo rozhodnuto sloučit je v jeden útvar pod názvem „Městské a pohraniční oddělení VB“ tak, aby náčelník PO VB byl zástupcem náčelníka MO VB.²⁰ Celkem bylo takto zřízeno 165 městských oddělení VB,²¹ v tomto počtu ale nebyla zahrnuta obvodní oddělení VB dislokovaná u Městské správy VB Praha a městská oddělení VB v rámci městských správ VB v Brně, Ostravě, Bratislavě

17 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 487.

18 Tamtéž.

19 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 603.

20 Jednalo se o čtyři města: Krnov (okr. Bruntál), Bohumín a Český Těšín (okr. Karviná), Šahy (okr. Levice). – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 487.

21 Tamtéž.

a v Plzni, která plnila funkci oddělení VB. Rozkaz náčelníka HS VB č. 5 k rozšíření úkolů a pravomocí MO VB se zásadami jejich organizace práce však vyšel až v lednu 1961.²² Brzy se také objevily návrhy na další rozšíření pravomocí, povinností i počtu MO VB (v roce 1962 jich bylo již 181²³). Teprve v lednu 1962 vydal náčelník HS VB svým rozkazem č. 1 podrobné směrnice pro práci městských oddělení VB.²⁴ Ovšem pořád zde byly problémy způsobené stávajícím systémem okrskové služby (MO VB řídila téměř 2 000 okrskových zmocněnců, jejichž obvody byly zahrnuty do územních obvodů MO VB²⁵). Při jejím zavádění v roce 1952 existovalo na území republiky 348 okresů a v jednotlivých okresech bylo umístěno 4–5 obvodních oddělení VB.²⁶ V roce 1954 se přistoupilo k razantnímu snižování počtu obvodních oddělení a do funkcí OZ byli zařazováni nově přijatí příslušníci (mnohdy bez ukončeného základního vzdělání a praktických zkušeností). Provedením územní reorganizace v roce 1960 se situace v řízení okrskové služby ještě zhoršila tím, že došlo k vytvoření velkých územních celků, takže vzhledem ke značným vzdálenostem k příslušným okresům byla kontrola, řízení a „výchova“ OZ ještě komplikovanější a pouhá úprava v organizaci MO VB to nemohla zachránit. Snaha vyřešit tuto situaci se pak projevila v prvních návrzích na zvýšení počtu obvodních oddělení VB, ale ještě při zachování systému okrskové služby. Síť obvodních oddělení VB by tak pokrývala celé území okresu i samotné okresní město. Obvodní oddělení VB by prostřednictvím okrskových zmocněnců a hlídkových příslušníků zajišťovala veřejnou bezpečnost ve svém obvodu a náčelník by byl zároveň členem širšího štábu oddělení VB na okrese. Stejně úkoly jako obvodní oddělení VB by pak podle návrhu měly mít i pohraniční oddělení VB a pořiční oddíly VB mohly být přeměněny také na obvodní oddělení.

Dá se říci, že se Veřejná bezpečnost pořád potácela mezi dílčími reorganizacemi s pouze kosmetickými úpravami své organizační struktury a stále čekala na zákonné zakotvení změn proběhlých už v 50. letech, jejichž nekonceptnost a nevyjasněnost se stávala terčem čím dál silnější kritiky ze stranických pozic (volání po prohloubení kontroly nad prací Bezpečnosti) i ze samotných, hlavně výkonných, útvarů Veřejné bezpečnosti.

Značným zásahem do práce Veřejné bezpečnosti bylo schválení zákona č. 38/1961 Sb. o místních lidových soudech, s účinností od 1. července 1961, který měl být na základě usnesení ÚV KSČ ze 7.–8. prosince 1960 dalším krokem (po schválení nové, socialistické ústavy) k „upevňování socialistické zákonnosti a zlidovění soudnictví“. Ke „zvyšování aktivní účasti pracujících na výkonu soudnictví“ byly do soustavy československých soudů tedy zařazeny také místní lidové soudy, které jako „orgány

22 Tamtéž.

23 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 565.

24 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 529.

25 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 603.

26 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 565.

pracujících“ měly v obcích městského charakteru nad 3 000 obyvatel a na některých pracovištích projednávat méně závažné případy porušování právního řádu, veřejného pořádku, „soudružského“ soužití a drobné spory mezi občany.²⁷ V závodech, kde místní lidový soud nebyl zřízen, byl v případech drobného rozkrádání a jiného úmyslného poškozování socialistického majetku uplatněn zákon č. 24/1957 Sb. o kárném (disciplinárním) stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví. Místní lidové soudy měly spolupracovat se všemi orgány a organizacemi, které pečovaly o „výchovu“ občanů k dodržování socialistické zákonnosti, tedy hlavně s národními výbory, Revolučním odborovým hnutím (ROH), Československým svazem mládeže (ČMS) a vedením podniků a závodů. Místní lidové soudy také směly dávat podněty k odstranění nedostatků v činnosti orgánů a organizací, které zjistily při projednávání případů. Soudci místních lidových soudů byli voleni (na dva roky) a byli nezávislí, vázání jedině právním řádem teď již socialistického státu. O ustavení místního lidového soudu však rozhodoval okresní národní výbor na návrh místního národního výboru nebo základní organizace ROH, které navrhovaly jak počet soudců, tak jejich personální složení. Také další schválený zákon č. 60/1961 Sb., s účinností od 1. července 1961, o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku měl nesporný vliv na práci Veřejné bezpečnosti. Tento zákon umožňoval národním výborům projednávání přestupků ve věcech, které spadaly do jejich kompetence, a spolu s dalším předpisem²⁸ pak ukládat a vybírat pokuty do určité sumy. V obcích, kde nebyl ustaven místní lidový soud, měl podle tohoto zákona projednávat provinění národní výbor, trestné činy a majetkové spory mezi občany i nadále řešil okresní soud. K provedení zákona o místních lidových soudech v Ministerstvu vnitra vydal 1. června 1961 ministr rozkazem č. 10 instrukce o úkolech Veřejné bezpečnosti při provádění zákona o místních lidových soudech.²⁹ Pro Veřejnou bezpečnost na okresech to znamenalo velmi úzkou spolupráci především s národními výbory, které činnost místních lidových soudů zajišťovaly. Náčelníci oddělení VB a jim na roveň postavení náčelníci městských správ v Praze, Brně, Ostravě, Plzni a v Bratislavě si měli sami dohodnout formu spolupráce, která měla být „*neformální, osobní, rychlá a měla usnadňovat práci místních lidových soudů*“. Ty se mohly obracet na národní výbory, orgány Bezpečnosti, okresní soudy a jiné státní orgány se žádostí o výsledky svědků či jiná prověření skutečností důležitých pro jejich rozhodnutí. Naproti tomu útvary Veřejné bezpečnosti měly místním lidovým soudům postupovat u nich učiněná oznámení občanů o provinění a případy provinění, které Veřejná bezpečnost sama zjistila, a to řádně prošetřené a objasněné, s dalšími materiály usnadňujícími posouzení věci, popřípadě se svými rozborů či stanovisky.

27 Sběrka zákonů a nařízení č. 38/1961.

28 Vyhláška ministra vnitra č. 61 ze dne 28. června 1961 o blokovém řízení. – *Zákony*. Ministerstvo vnitra – Hlavní správa VB Praha 1961, s. 35.

29 AMV Praha, f. A 6/4, i. č. 813.

Na počátku 60. let přispěly k nervozitě komunistických vůdců také neúspěchy v jejich hospodářské politice. Jestliže druhá pětiletka nesplnila všechny „velkorysé“ plány, pak třetí pětiletka, která byla nastavena ještě více megalomansky, znamenala totální fiasko. Ekonomika z mnoha důvodů naprosto selhávala a pětiletka musela být odvolána.³⁰ Krize vyvolala další rozpory mezi reformními komunisty a jejich odpůrci a mocenská rošáda³¹ se dotkla i Ministerstva vnitra. Ministr Rudolf Barák se přesunul na post místopředsedy vlády (v únoru 1962 byl obviněn z korupce a zatčen). Ministrem vnitra byl místo něho 22. června 1961 jmenován Lubomír Štrougal.³² Zásadní význam pro další činnost Ministerstva vnitra a jeho bezpečnostního aparátu měly závěry na prosinec 1962 odloženého XII. sjezdu KSC. Sjezd konstatoval, že „s narůstajícím socialistickým uvědoměním nejširších mas bude se přirozeně činnost Bezpečnosti, soudu a prokuratury... zmenšovat. Boj proti negativním zjevům povedeme stále více organizátorskou prací a morálně-výchovným působením...“ a že „potlačovací funkce státu se postupně přeměňuje jen na nezbytné společenské donucení...“³³ Podstatné změny se odehrály především ve Státní bezpečnosti. Těžiště její činnosti se přesunulo na boj proti vnějšímu nepříteli, což přineslo řadu organizačních změn, včetně vytvoření jednotné kontrarozvědky MV³⁴ (Hlavní správa kontrarozvědky) sloučením II., III. a IV. správy MV.³⁵ Významné bylo také usnesení sekretariátu ÚV KSC z 3. ledna 1963,³⁶ jež na jedné straně proklamovalo další upevňování „vedoucí úlohy strany“ v jednotlivých složkách Sboru národní bezpečnosti, na straně druhé zde byla řešena i otázka opodstatněnosti dalšího trvání zástupců náčelníků pro věci politické ve VB. Na základě tohoto usnesení vydal ke zrušení politického aparátu Veřejné bezpečnosti ministr vnitra 13. března 1963 rozkaz č. 6,³⁷ kde bylo v důvodové zprávě konstatováno, že politický aparát zřízený v roce 1952³⁸ svůj úkol splnil a jeho další existence („kádrová“ přeměna příslušníků SNB a personální čistky již skončily) není opodstatněná. Ovšem „dlouholetých zkušeností“ politických pracovníků bylo v bezpečnostním aparátu i nadále plně využito. Uvedeným rozkazem MV bylo na Hlavní správě VB zřízeno oddělení tisku a propagace k organizování propagační a preventivně-výchovné práce mezi občany za využití tisku, rozhlasu a televize.³⁹ Toto oddělení bylo organizačně začleněno do sekretariátu náčelníka HS VB

30 PROCHÁZKA, Jaromír: *Poválečné Československo...*, s. 80.

31 FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989*. In: *Sborník archivních prací*, R. 41, r. 1991, č. 2, s. 492.

32 JUDr. Lubomír Štrougal – narozen 19. 10. 1924, ve funkci ministra vnitra do 26. 4. 1965. – *Historie MV a SNB*, s. 51.

33 *Přehled dějin SNB*, zpracovaný kol. autorů v čele se Zdeňkem Snítilem, pracovní materiál pro ideologickou konferenci k 35. výročí vzniku SNB (dále jen *Přehled dějin SNB*), Praha 1980, s. 103.

34 Tamtéž. Více viz FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek...* s. 447–508.

35 Na základě PT RMV č. 46 z 28. 12. 1963. – *Historie MV a SNB*, s. 53.

36 AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 4.

37 AMV Praha, f. A 6/4, i. č. 885.

38 TR MNB č. 68 z 2. 6. 1952.

39 Československá televize, přestože byla jediným médiem vzniklým v komunistické éře, měla počátkem 60. let (zvláště po nástupu nového ředitele Jiřího Pelikána v r. 1963) neustálé spory s komunistickou mocí o prosazení nezávislého názoru. Např. cyklus reportážních her „*Advokátní poradna*“ údajně podle cenzorů znevažoval práci Veřejné bezpečnosti.

a jím přímo řízeno. Na městských správách VB a správách VB se touto činností zabývali 1–2 pracovníci začlenění do sekretariátů náčelníků a jim i přímo podléhali. Náplň práce redakce časopisu *Bezpečnost* se nezměnila, byla jen vyčleněna na samostatné oddělení HS VB.⁴⁰ Změny se začaly prosazovat i v činnosti Veřejné bezpečnosti. Brzy po nástupu nového ministra vnitra byl proveden (v září a říjnu 1961) průzkum úrovně řídicí a organizační práce ve Veřejné bezpečnosti.⁴¹ Zvlášť ustavená komise zkoumala, zda zaměření a metody práce VB vycházejí z rozboru objektivní situace a stavu trestné činnosti, zda jsou ve svém celku v souladu s linií strany, zda je účinný postih trestné činnosti spojován s metodou prevence, zda hlavním úkolům VB odpovídá rozmístění sil a prostředků, tj. organizační struktura, rozmístění a připravenost příslušníků. V konečném rozboru tehdejší situace ve Veřejné bezpečnosti dospěla komise k závěru, že došlo k závažným společenským změnám, které ovlivnily obsah a metody práce Veřejné bezpečnosti. Vedle důsledného postihu pachatelů trestné činnosti vystoupila do popředí i výchovná úloha VB. Větší pozornost byla věnována také ochraně hospodářství. K zajišťování veřejného pořádku byla povýšena pravomoc národních výborů a společenských organizací. Průběžně vydávané rozkazy a pokyny k zajištění úkolů VB nemohly zpravidla obsáhnout změny komplexně, což ztěžovalo a oslabovalo práci Veřejné bezpečnosti. Řečeno dnešním jazykem, nejen Veřejná bezpečnost, ale celý bezpečnostní aparát a nakonec i státní správa, se neustále potýkaly s organizačními experimenty vesměs vyvolanými mocenskými hrátkami komunistického vedení. Podle závěrů komise si tehdejší situace vyžadovala přeorientovat hlavní úsilí Veřejné bezpečnosti na plnění bezprostředních bezpečnostních úkolů, od kterých ji odvádělo přeceňování výchovné práce VB a přemíra správních agend. Začalo se uvažovat o tom, aby úkoly správního charakteru byly předány jiným rezortům. Režim správních agend i některá opatření se postupně zmírnila natolik, že mohly být pro vlastní práci Bezpečnosti využívány jen nepatrně (šlo především o agendu vydávání občanských průkazů, povolovací, dohled na technický stav motorových vozidel a s nimi spojené evidence). Pouze na úseku zajišťování veřejného pořádku (pořádková služba) a dopravní bezpečnosti se společenské změny výrazněji neprojeví (!), neboť se předpokládalo těsnější sepětí pracovníků Veřejné bezpečnosti s národními výbory odpovědnými za řešení těchto problémů. V této souvislosti bylo třeba vyjasnit postavení pořádkové složky Veřejné bezpečnosti v systému státních orgánů, aby odpovídalo rozšířené odpovědnosti a pravomoci národních výborů. Také organizační struktura Veřejné bezpečnosti byla zastaralá a neodpovídala změnám, které se odehrály. Po územní reorganizaci nebyla upravena ani organizace a ob-

V roce 1964 KSČ přitvrdila, Ministerstvo vnitra dokonce zneužilo reportáž *Tajemství Černého jezera* z cyklu „Zvědavá kamera“ k oživení kampaně proti SRN a USA (o podvodu věděli kromě zainteresovaných příslušníků StB i prezident A. Novotný a MV L. Štrougal). Více viz CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Československá televize a politická moc 1953–1989*, In: *Soudobé dějiny* č. 3–4, r. 2002, s. 521–537.

40 AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 4.

41 AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 47.

sah práce okrskových zmocněnců⁴² a v rozporu s danou stranickou linií přiblížit činnost Veřejné bezpečnosti občanům došlo vlastně k opaku. Tento trend podporovalo také neodpovídající rozložení pracovních sil, jejich nadměrná koncentrace na okresech a v krajích (domnívám se, že i v centrále a na Ministerstvu vnitra) a nedostatečný počet v terénu. Tady se nabízelo řešení této disproporce budováním sítě obvodních oddělení VB s plnou územní působností a odpovědností. Už začala být kritizována také příliš úzká specializace zejména kriminální služby rozdělené od počátku 50. let do několika odborů a na druhé straně nesourodost některých pracovišť VB, zejména úseku pátrání a povolování. Tento úsek soustřeďoval zcela rozdílné úkoly jak obsahem, tak metodami. Pátrání po známých pachatelích a pohřešovaných osobách bylo svým charakterem bližší úseku boje proti kriminálním trestným činům. K uvedeným agendám bylo přiřčeno ještě sledování a ustanovka, takže povolovací a pátrací odbor představoval zcela nesourodý celek. Nepříjemná začala být i organizační samostatnost útvarů Veřejné bezpečnosti na železnici (VBŽ), jejíž existence „nedovolovala důsledné uplatňování zásad jednotné bezpečnosti na všech stupních v rámci jedné složky i v rámci celého MV“.⁴³ Při tehdejší územní a vnitřní organizaci nebylo také zcela jasně vymezeno postavení Veřejné bezpečnosti v systému Ministerstva vnitra, počínaje Hlavní správou VB, jejíž vztah k ostatním správám ministerstva nebyl v podstatě upraven. Také postavení správy VB v systému krajské správy MV bylo dáno jen obecně rozkazem MV č. 6/1960,⁴⁴ a to pouze v otázkách materiálních, kázeňských a částečně personálních. Vztahy a vzájemné postavení oddělení VB a okresních oddělení MV bylo poměrně přesně vytýčeno tajným rozkazem MV č. 75 v roce 1959.⁴⁵ Zásady tohoto rozkazu však nebyly v praxi dostatečně uplatňovány. Náčelníci okresního oddělení MV zpravidla soustřeďovali svoji pozornost na řízení složky StB, zatímco náčelníci oddělení VB se řídili pokyny své nadřízené správy VB. Dosavadní pojetí funkce jednoho náčelníka odporovalo zásadě jednotného řízení, a to na všech úrovních. Náčelníci krajské správy MV a okresního oddělení MV museli přímo řídit úsek Státní bezpečnosti, za který byli bezprostředně odpovědní, dále pomocné úseky, byli staršími operativními náčelníky vůči ostatním bezpečnostním složkám (VBŽ, VKR, PS, VS, NZ) a v neposlední řadě měli řídit i Veřejnou bezpečnost. Nabízela se otázka, zda bylo v silách jednoho náčelníka zvládnout celou bezpečnostní problematiku kraje, popřípadě okresu. Veřejná bezpečnost tedy byla prakticky řízena samostatně z Hlavní správy VB a přímo náměstkem ministra vnitra

42 Okrskový zmocněnec obhospodařoval 3 až 5 vesnic, dvakrát týdně měl stanovené 2 až 3 úřední hodiny, takže pro občany byl málo dostupný a ti se museli dovolávat zásahu z oddělení VB (okresu) na vzdálenost někdy 30 až 40 km. Takto dojížděli naopak příslušníci oddělení VB na schůzky operativních pracovníků, k vyšetřování trestných činů a téměř ke všem dopravním nehodám. Z těchto vzdáleností dojížděli OZ ještě 2–3x měsíčně na instruktáže na oddělení VB. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 603.

43 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 47.

44 Tamtéž.

45 Tamtéž.

pro Veřejnou bezpečnost, takže vedení Veřejné bezpečnosti v krajích a na okresech náčelníky KS MV a OO MV bylo naprosto formální. Kritice se nevyhnul ani systém řízení po vlastní linii Veřejné bezpečnosti, tzn. z Hlavní správy VB na správy VB a ze správ VB na oddělení VB.

Nejběžnějšími metodami organizační a řídicí práce uvnitř útvarů byly užší a širší štáby (kolektivní pomocný orgán náčelníka), porady vedení odborů, porady oddělení a osobní styk náčelníků útvarů s pracovníky odborů a oddělení. Ke zpracování a posouzení některých návrhů zásadní povahy byl na Hlavní správě VB zaveden systém komisí složených ze zástupců centrály i podřízených útvarů. Důležitá úloha v systému organizační práce byla přisuzována štábům. Ty však neměly jasnou koncepci a sloužily v podstatě k výměně informací mezi členy vedení. Širší štáby, jejichž členy byli kromě vedení útvarů také náčelníci všech odborů, na odděleních VB vedoucí skupin a na některých odděleních VB též náčelníci městských oddělení VB, projednávaly otázky koncepční a kontrolní povahy a scházely se jednou za dva týdny. Širší štáby však jednaly na základě písemných zpráv a předem navržených závěrů, takže jejich činnost byla víceméně pasivní. Podřízené útvary byly řízeny přes pracovní porady náčelníků nebo liniových pracovníků, formou seminářů, písemnými pokyny a rozkazy a jejich úroveň byla rozdílná. Dále bylo voláno po revizi systému a obsahu periodických zpráv a hlášení, který se neustále rozšiřoval.⁴⁶ Za nedostatečný byl považován i systém hodnocení práce, kde stále převládal pohled vnějšího efektu výslednosti práce nad hodnocením její účinnosti. Příčina podle komise tkvěla v tom, že hodnocení práce ve VB se opíralo převážně o celkové statistické údaje o počtu případů, o procentu objasněnosti či výši zachráněných hodnot a nepřihlíželo se k tomu, že ve statistikách se nedají vždy odlišit složité případy od případů běžných nebo od případů, které Veřejná bezpečnost neměla vůbec podle zákonů č. 38/61 a 60/61 řešit. Přeceňování statistiky jako ukazatele výsledků práce vedlo k honbě za množstvím případů a v důsledku toho v některých případech i k umělému ovlivňování a zkreslování statistických údajů. Na řadu přišla také kritika personální (kádrové) práce, která měla být jedním z hlavních prostředků vedoucím ke zkvalitňování celkové činnosti Veřejné bezpečnosti. K 1. lednu 1962 byl průměrný věk příslušníků VB 37 let (což je podle mého ne odborného názoru celkem příznivý stav), ovšem odborníci předpokládali, že se bude věkový průměr zhoršovat. Příčina podle nich tkvěla v nedostatečném doplňování Veřejné bezpečnosti mladými lidmi, v jejich výběru a ve stárnutí „základního kádrového fondu“⁴⁷ „Příznivé“ bylo pouze složení příslušníků VB podle sociálního původu. Dělnicko-rolnický původ mělo již 94,8 % pracovníků. To se však na druhé straně projevovalo nižší úrovní všeobecného a částečně i odborného vzdě-

46 Kromě mimořádných hlášení důležitých událostí bylo tehdy po linii Veřejné bezpečnosti vyžadováno 33 periodických hlášení. – Tamtéž.

47 Tamtéž.

lání,⁴⁸ přitom více než čtvrtina příslušníků neprošla žádným odborným školením či kurzem. Tento problém však měly vyřešit připravované kvalifikační předpoklady. Na jejich základě pak měly být vypracovány „skutečné“ výhledové plány vzdělání a výchovy příslušníků Veřejné bezpečnosti. Plány práce všeobecně se měly stát důležitým nástrojem při řízení bezpečnostního aparátu. Ve Veřejné bezpečnosti byly po roce 1960⁴⁹ zpracovávány Hlavní správou VB perspektivní plány hlavních úkolů, které měly být základem pro rozpracování plánů krátkodobých. V roce 1961 pak byly na Hlavní správě VB a správách VB vytvořeny pololetní plány činnosti těchto útvarů. V roce 1962 se na Hlavní správě VB, správách VB a odděleních VB vypracovávaly roční plány hlavních úkolů. Na základě těchto plánů pak rozpracovala jednotlivá pracoviště (odborné a oddělení na HS VB a správách VB, skupiny na odděleních VB) čtvrtletní plány. Pohraniční oddělení VB plánovala měsíčně. Kromě uvedených plánů vytvářelo vedení útvarů čtvrtletní plány porad štábů. Protože toto množství plánů opět postrádalo jednodušnost, měla být do budoucna stanovena v celém Ministerstvu vnitra jednotná metodika plánování, vymezeny druhy plánů, jejich struktura a způsob jejich zpracování a schvalování.⁵⁰ Podle závěrů komise bylo potřeba v souladu s předpokládaným výhledovým plánem Ministerstva vnitra do roku 1970 jako základní směrnici pro činnost aparátu MV vypracovat vedle perspektivního plánu práce VB a perspektivního plánu výběru, výchovy a rozmístění „kádru“ v první řadě novou působnost i organizační strukturu Veřejné bezpečnosti s výhledem do roku 1970. Vyřešit se měla zejména náplň práce základních organizačních útvarů VB, jejich vzájemné vztahy, úprava týkající se jednotného řízení v rámci jednotlivých velitelských úrovní, vyjasnění zásad řídicí a organizační práce, pravomocí a odpovědnosti funkcionářů. Přesto, že se organizace městských oddělení VB s rozšířenou pravomocí osvědčila, materiál doporučoval uskutečnit připravovaný návrh na zřízení obvodních oddělení (tento název by lépe odpovídal skutečnosti než dosavadní MO VB⁵¹), která by mohla operativněji zajišťovat veřejný pořádek, samostatně řešit přestupky a provinění vyplývající ze zákonů č. 38 a 60/61 ve spolupráci s místními národními výbory a místními lidovými soudy, střední a drobnou kriminalitu běžného charakteru a menší případy rozkrádání. Vyšetřovatelé obvodních oddělení VB by zpracovávali všechny případy mimo těch, které by si vyžádaly zásah oddělení VB. Na obvodních odděleních VB by byly také soustřeďovány doklady k vydávání, vydávány a prodlužovány občanské průkazy, propustky do hraničního pásma apod. Na obvodních odděleních měla

48 K 1. 1. 1962 mělo 9,3 % nižší vzdělání než základní („osmiletku“), 81,8 % základní školu, pouze 3,3 % nižší odbornou a 0,7 % vyšší odbornou školu, 4,6 % střední vzdělání („jedenáctiletku“) a 0,3 % vysokou školu. Z celkového počtu důstojníků mělo jen 12,1 % vyšší vzdělání než základní. – Tamtéž.

49 Na základě závěrů XI. sjezdu KSČ a po celostátní konferenci KSČ v r. 1960. – Tamtéž.

50 1. ledna 1962 byl rozkazem č. 1 ze 4. ledna 1962 zřízen finanční a plánovací odbor MV, jehož úkolem bylo sjednocení metodiky, výtvarnictví, statistiky a prohloubení rozborové a kontrolní činnosti MV. – *Historie MV a SNB*, s. 51.

51 Výjimku by tvořila městská oddělení VB na území Prahy, Brna, Ostravy, Plzně a Bratislavy. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 603.

být zřízena nepřetržitá služba a tyto útvary by prováděly také první opatření na místě činu, i když některé vážnější případy by později převzalo k vyšetřování oddělení VB. V souvislosti s těmito změnami bylo doporučováno zvážit nutnost specializace (operativní pracovník, vyšetřovatel) na menších obvodních odděleních. Vzhledem k tomu, že bylo závěrům komise popřáno sluchu, čekala Veřejnou bezpečnost v příštích letech další, tentokrát velmi zásadní, reorganizace.

Během projednávání různých návrhů na přestavbu Veřejné bezpečnosti došlo ještě k dalším úpravám organizace Ministerstva vnitra. Rozkazem ministra vnitra č. 2 z 18. ledna 1962 byly vnitřní správa MV a vnitřní odbory (oddělení, skupiny) u náčelníků součástí MV přejmenovány na sekretariáty. Vzhledem k tomu, že tento název údajně více vystihoval jejich náplň práce, byla vnitřní správa MV nyní označována za sekretariát ministra vnitra, vnitřní odbory a skupiny u jednotlivých součástí MV za sekretariáty náčelníků, u kterých působily. Jejich organizace, početní stavy a spisové značky zůstaly beze změny. Přísně tajným rozkazem ministra vnitra č. 16⁵² z 5. června 1963 byla provedena reorganizace pasové, vízové a cizinecké agendy vytvořením Správy pasů a víz, na krajských správách MV oddělení pasů a víz a u okresních oddělení MV skupin pasů a víz.⁵³ Větším zásahem do organizační struktury Veřejné bezpečnosti byla reorganizace úseků se správními agendami. V roce 1963 byl studijně-analytickou skupinou na Ministerstvu vnitra připraven materiál nazvaný „Výhled činnosti Veřejné bezpečnosti do roku 1970“, v němž byla upřesněna celá koncepce činnosti i pracovní náplň VB. Jedním z opatření vyplývajících z „Výhledu“ byla první etapa řešení těch agend, které měly správní charakter a pro Bezpečnost již omezený význam. Výsledkem bylo soustředění těchto agend za základě rozkazu ministra vnitra č. 30 z 27. září 1963 k 1. listopadu 1963 do nově vytvořené správní služby VB.⁵⁴ V další

52 *Historie MV a SNB*, s. 53.

53 Od roku 1951 do roku 1958 všechny cestovní pasy a československá víza vydávalo Ministerstvo zahraničních věcí po vyjádření Ministerstva vnitra. Stoupající počet zahraničních cest si vynutil změny v této agendě. Již v letech 1956 a 1957 se ukázalo, že centralizované přijímání žádostí a vydávání všech cestovních dokladů na MZV již nevyhovuje, tak bylo přistoupeno k přijímání žádostí k soukromým a turistickým cestám do všech zemí na okresním oddělení MV – oddělení VB (1956). V roce 1958 bylo přeneseno vydávání cestovních dokladů k soukromým a turistickým cestám na krajské správy MV – správy VB. Brzy, se stále stoupajícím cestovním ruchem, se však projevil tytéž potíže jako při centralizaci agendy na MZV. Od 1. 1. 1962 byla agenda decentralizována na okresní oddělení MV. Mimo to v zájmu odstranění organizačních potíží bylo z MZV přeneseno na krajské složky Veřejné bezpečnosti (správy VB) i vydávání cestovních dokladů k hromadným bezdezizovým recipročním zájezdům do evropských kapitalistických států. Tak došlo k situaci, že cestovní doklady vydávalo jak MZV (po vyjádření MV), tak uvedené složky MV. Z technických důvodů (!) byla proto pasová a vízová agenda, kterou prováděly rezorty zahraničních věcí a vnitra, přenesena na samostatný pasový a vízový orgán při MV s výjimkou pasů diplomatických a pasů služebních pro pracovníky zahraniční služby. Pro zajímavost uvádím do té doby existující druhy cestovních dokladů: diplomatický pas, služební pas, zvláštní pas, cestovní pas; a druhy dokladů nahrazujících cestovní pasy: cestovní průkaz, zájezdní soupisky (skupinový cestovní průkaz), cestovní příloha k OP, propustka do společné turistické oblasti, propustka pro malý pohraniční styk (pro jednotlivce i skupiny), průkazy pro přestup státních hranic do místně omezené vzdálenosti. V souvislosti s reorganizací této agendy byly zvláštní pasy zrušeny a ponechány pouze služební pasy. Cestovní doklady pro jednorázové soukromé a turistické cesty do „západních“ států byly sjednoceny. – AMV Kanice, f. A 2/2, i. č. 96. Podrobnější náplň práce, včetně jejího rozdělení mezi jednotlivé útvary MV, je uvedena v materiálech HS VB z roku 1963. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 632.

54 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 883.

etapě pak mělo dojít k případnému soustředění tzv. správních agend v rámci celého rezortu a současně měly být hledány možnosti předání těchto agend příslušným ministerstvům. Základním problémem výkonu správních agend VB bylo jejich roztržštění ke třem službám VB – k dopravní službě, k operativně-pátracímu úseku a k oddělením (skupinám) občanských průkazů. Problematické bylo nevhodné spojení správní agendy s výkonným úsekem jak v dopravní službě, tak zejména na operativně-pátracím úseku. Tento úsek byl nesourodým celkem, v němž byly spojeny tři naprosto odlišné problematiky – kriminální (pátrání po hledaných osobách), typicky správní (povolování zbraní, výbušnin a jedů), a tedy především oficiální, a nakonec čistě operativní úsek, který byl naopak vysoce konspirativní (sledování a ustanovka). Proto bylo kolegiem ministra vnitra v září 1963 schváleno,⁵⁵ aby správní (povolovací) agenda byla převedena k ostatním správním agendám, pátrání po osobách ke kriminální službě a úsek sledování a ustanovky v zájmu nezbytné konspirace osamostatněn vytvořením zvláštních odborů na HS VB a všech správách VB. Součástí správní služby VB⁵⁶ se tedy stala agenda spojená s vydáváním občanských průkazů a hlášení pobytu občanů spolu s ústřední a okresními evidencemi obyvatel a agenda propustek do hraničního a zakázaného pásma, dále vydávání povolení držení střelných zbraní, výbušnin, střeliva a jedů spolu s příslušnými evidencemi a agenda zkoušek a evidence řidičů, dohledu na technický stav motorových vozidel a příslušné evidence. Soustředění správních agend do jednoho organizačního celku v rámci složky VB mělo nesporný klad pro zvládnutí veškeré práce s nimi spojené, avšak brzy se zejména u dopravních agend projevil nedostatek v porušení dosavadní integrace těchto agend v do-

55 AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 57.

56 Myslím, že je užitečné uvést krátký přehled jednotlivých etap z hlediska organizačního začlenění správních agend ve složce VB:

Rok 1950 – z působnosti NV byly převedeny do kompetence MNB agendy občanských průkazů a zbraní, výbušnin a jedů; ve složce VB byly tyto agendy soustředěny do nově vzniklých odborů průkazů (Velitelství VB, KV NB), respektive referátů průkazů (OV NB); součástí této služby byla též agenda cizinců a tiskového dohledu.

Rok 1951 – do odborů, resp. referátů průkazů byla začleněna nově vzniklá agenda propustek do hraničního pásma.

Rok 1952 – do odborů a referátů průkazů byla připojena agenda hlášení a evidence pobytu občanů a byly zavedeny okresní a ústřední evidence obyvatel; současně byla zavedena evidence tiskáren, rozmnožovacích přístrojů a úředních razítek.

Rok 1953 – k 1. 4. 1953 byly převzaty z působnosti Ministerstva dopravy a z národních výborů tzv. dopravní agendy a začleněny do nově zřízených dopravních inspektorátů VB (evidence motorových vozidel a řidičů, dohled nad technickým stavem motorových vozidel, zkoušky řidičů a vydávání příslušných dokladů a státních poznávacích značek).

Rok 1954 – k 1. 4. 1954 odbory průkazů na HS VB a správách VB rozděleny na odbor povolovací s agendou zbraní, výbušnin, jedů, tiskáren, rozmnožovacích přístrojů a úředních razítek; odbor průkazů s agendou OP, hlášení pobytu a evidence obyvatel a propustek do hraničního pásma; odbor víz a registrace cizinců.

Rok 1957 – sloučení dopravních inspektorátů VB (včetně dopravních agend) s vnější službou VB do odborů, oddělení nebo skupin vnější a dopravní služby; objevují se první úvahy a jednání o možnostech vrácení dopravních agend zpět do působnosti národních výborů a Ministerstva dopravy.

Rok 1958 – odbor průkazů a zahraniční odbor sloučeny do jednoho odboru zahraničí a občanských průkazů (změna Statutu HS VB).

Rok 1963 – viz výše.

Rok 1969 – změny vyplývající z federálního uspořádání státu; vznikl odbor ústřední evidence MV ČSSR zahrnující Ústřední evidenci obyvatel, evidenci motorových vozidel diplomatů, celostátní zajišťování výroby a distribuce státních poznávacích značek, tiskopisů OP a dalších tiskopisů používaných správní službou VB; řízení výkonu správní služby VB pověřil odbor pořádkové služby VB, na správách VB a odděleních VB se organizace správní služby nezměnila.

právní službě VB a nadále bylo nutné je řešit koordinací mezi dvěma službami.⁵⁷ Také postupné předávání správních úkolů jiným rezortům se nedařilo prosadit. Přesto byl zaveden modernější způsob zkoušení uchazečů o řízení motorových vozidel formou testů a bodovacího systému a v součinnosti s Ministerstvem dopravy byl uplatněn jednotný systém výcviku řidičů,⁵⁸ byl zaveden nový vzor řidičského průkazu⁵⁹ odpovídající mezinárodním dohodám a mající mezinárodní platnost a v neposlední řadě se připravovalo převedení evidence motorových vozidel na počítač. Byl také připraven návrh nové vyhlášky o občanských průkazech a hlášení pobytu obyvatel. Práce na připravovaných opatřeních pak byly přerušeny událostmi z roku 1968 v souvislosti s vydáním „*Akčního programu*“ ÚV KSČ. Pro úplnost uvádím organizaci a náplň práce správního úseku VB⁶⁰ na všech řídicích úrovních:

Správní odbor HS VB

- 1) Řízení a kontrola činnosti správních orgánů VB (řídící, kontrolní a instruktážní činnost na podřízených útvech, zpracovávání návrhů právních norem, směrnic a rozkazů, styk s orgány státní správy, hospodářskými orgány a společenskými organizacemi).
- 2) Činnost na úseku správní agendy v dopravě (zpracovávání celostátního výkazu o stavu a počtu motorových vozidel pro MNO, vyřizování odvolání pro individuální výcvik, odebrání ŘP, učitelská oprávnění, stavba a přestavba motorových vozidel aj., zkoušky, vydávání ŘP a vedení evidence řidičů – příslušníků zastupí-

57 K 1. 4. 1953 byly dopravně-správní agendy přesunuty z Ministerstva dopravy do kompetence dopravních inspektorátů, které začaly pracovat v nové organizaci Veřejné bezpečnosti. Kromě běžných úkolů byla do roku 1956 provedena celostátní výměna řidičských průkazů a státních poznávacích značek, zavedena evidence řidičů a soustavný dohled nad technickým stavem motorových vozidel. V roce 1957 byla připravována úprava organizace Veřejné bezpečnosti, při které vedení HS VB hodnotilo dopravně-bezpečnostní situaci a dospělo k názoru, že jednou z příčin tehdejšího nepříznivého vývoje je to, že příslušníci dopravních inspektorátů se místo dohledu na silniční provoz zabývají administrativou vyplývající z dopravních agend. Výsledkem těchto úvah bylo sloučení dopravní služby s bývalou vnější službou VB, přičemž se počítalo s tím, že dojde k předání těchto agend zpět MD. Ministerstvo dopravy však převzetí agendy odmítlo s tím, že národní výbory by byly těmito agendami nadměrně zatíženy na úkor jiných závažných úkolů. Kolegium MV proto 5. 12. 1957 rozhodlo zatím v jednání nepokračovat. Přesto však vedení HS VB znovu vyvíjelo tlak na předání agend, až MD 10. 7. 1959 konečně sdělilo, že s převzetím souhlasí za předpokladu převedení všech míst včetně mzdových fondů. Po získání souhlasu MD bylo ještě zjišťováno stanovisko MNO a zainteresovaných operativních správ MV. MNO s předáním dopravních agend nesouhlasilo, stejně tak zásadně nesouhlasily II. a zejména bývalá VII. správa MV (např. vyzrazení krycích SPZ apod.). V prosinci 1959 tuto záležitost řešil ÚV KSČ, který k tomu zřídil komisi. Ta převod agend neschválila s tím, že Veřejná bezpečnost pracuje na tomto úseku velmi dobře a pro národní výbory by to bylo neúměrné zatížení. 23. června 1961 sdělil náměstek MV pracovníkům bývalého odboru vnější a dopravní služby, že bylo rozhodnuto v nejbližších pěti letech agendu nepředávat, neboť dříve nelze počítat s konsolidací národních výborů pro provedené územní reorganizaci. V roce 1963 požádal náměstek ministra dopravy náměstka MV o sdělení stanoviska k předání dopravních agend a bylo mu sděleno, že MV na předání netrvá a naopak připravuje komplexní řešení otázky správních agend vytvořením správní služby VB. Koncem roku 1965 znovu požádal náměstek MD o sdělení stanoviska k tomuto problému. V dubnu 1966 ministr vnitra s konečnou platností rozhodl ponechat dopravní agendy VB i nadále v Ministerstvu vnitra. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 767.

58 Vyhláška č. 53/1965 Sb., učební osnova pro výcvik řidičů; vyhláška č. 80/1966 Sb. o pravidlech silničního provozu; pokyn náčelníka HS VB č.26/1967 o provádění zkoušek z pravidel silničního provozu pomocí testů. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 883.

59 Vyhláška č. 87/1964 Sb. o řidičských průkazech. – Tamtéž.

60 AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 57.

- telských úřadů, vedení evidence vozidel, vydávání SPZ pro zastupitelské úřady, vedení evidence krycích SPZ).
- 3) Činnost na úseku povolovací agendy (sestavování přehledu o počtu krátkých a dlouhých zbraní pro MNO, vydávání zbrojních průkazů příslušníkům HS VB, povolování střelnic, vydávání povolení k vývozu krátkých kulových zbraní do ciziny, vydávání odběrných průkazů a přepravních povolení na výbušniny a jedy [do vydání nových zákonů]).
 - 4) Činnost na úseku občanských průkazů, hlášení a evidování pobytu občanů a propustek do HP a ZP (vedení ústřední evidence obyvatel, zaznamenávání všech změn pobytu, lustrace pro orgány MV, úřady, podniky a občany, administrativní pátrání po pobytu osob, sledování pohybu a zasílání signálů na závadové osoby, zajištění výroby OP a vedení evidence přidělených čistopisů OP podle okresů, prověřování osob na základě dožadání zejména operativních součástí, vydávání propustek do HP a ZP pro příslušníky HS VB, doplňování a změny v seznamu míst HP a ZP).
 - 5) Zpracovávání statistických přehledů správní agendy VB.
 - 6) Materiální zajištění (zajišťování výroby SPZ, fakturování a vedení celostátního zásobníku SPZ, zajišťování výroby a distribuce ŘP a všech ostatních tiskopisů správní agendy v dopravě, výroby zbrojních průkazů, nákupních a vývozních povolení a doprovodných tiskopisů, výroby a distribuce OP, ohlašovacích tiskopisů, propustek do HP a ZP, doprovodných tiskopisů a potřebného materiálu).

Správní odbor správy VB

- 1) Řízení a kontrola činnosti správních skupin O VB (řídící, kontrolní a instruktážní činnost na podřízených útvarech, zpracovávání návrhů směrnic a rozkazů v rámci S VB, styk s orgány státní správy apod., na krajské úrovni).
- 2) Činnost na úseku správní agendy v dopravě (vystavování registračních listin, zkoušky uchazečů o učitelské průkazy, vydávání učitelských průkazů, vedení evidence učitelů, povolování individuálního výcviku řidičů motorových vozidel, kontrola klasifikačních technických prohlídek motorových vozidel a zpracovávání výkazů za kraj, vedení evidence všech druhů motorových vozidel i u cizinců, zpracovávání znaleckých posudků při nehodách).
- 3) Činnost na úseku povolovací agendy (úschova zbraní převzatých z O VB a ostatních součástí MV, předávání zbraní obchodním organizacím k výkupu, likvidace nepotřebných zbraní, účast při povolování výstavby střelnic, vydávání souhlasu k provozu střelnic vyjma střelnic ČSLA, vydávání zbrojních průkazů příslušníkům MV a provádění změn, vydávání povolení k vývozu zbraní do ciziny, vydávání odběrných poukazů a přepravních povolení na výbušniny a zbraně, vydávání povolení k prodeji a používání jedů).
- 4) Činnost na úseku OP, hlášení a evidence pobytu občanů a propustek do HP a ZP (spolupráce s NV a vedení škol při zajišťování slavnostního výdeje OP patnáctile-

tým, organizování prevence na úseku ztrát a krádeží OP, předávání závadového materiálu okresním evidencím obyvatel a vedení přehledu o jejich práci, součinnost s orgány PS v agendě propustek do HP a ZP).

- 5) Zpracovávání statistických přehledů správní agendy VB.
- 6) Vyřizování odvolání a stížností.
- 7) Materiální zajištění (plánování spotřeby SPZ, řidičských, učitelských a technických průkazů a doprovodných tiskopisů, plánování potřeby tiskopisů v povolovací agendě, OP, propustek do HP a ZP, vedení jejich skladu a distribuce na okresy, skartace neplatných OP, ŘP a šrotování zrušených SPZ, bezpečnostně-finanční vyúčtování prodejních tiskopisů).

Správní skupina oddělení VB

- 1) Činnost na úseku správní agendy v dopravě:
 - a) práce technických inspektorů (zde pracovaly kvalifikační komise, které zajišťovaly – prověřování žádostí o vydání registračních listin pro autoškoly, pravidelnou kontrolu školení řidičů v kurzech, zkoušky uchazečů o řidičské průkazy a o učitelské průkazy pro výcvik řidičů malých motocyklů, prověřování žádostí o povolení individuálního výcviku, prověřování závadových osob před vydáním ŘP, vedení protokolu o zkouškách řidičů, účast na poradách učitelů autoučilišť, ve spolupráci s odborem dopravy ONV prováděly kontrolu školení řidičů z povolání, kontrolu výuky, zkoušek a vedení administrativy v kurzech řidičů malých motocyklů, odnímání ŘP z různých důvodů; techničtí inspektoři dále prováděli – dohled a kontrolu technického stavu motorových vozidel, kontrolu vozidel při přihlašování do evidence, klasifikační technické prohlídky, schvalování technické způsobilosti motorových vozidel a přívěsů, kontroly motorových vozidel na závodech, dohled nad vydáváním technických průkazů a osvědčení, pátrání po odcizených vozidlech),
 - b) evidence řidičů (evidování všech řidičů a řidičů malých motocyklů, označování řidičů v evidenci obyvatel, vydávání ŘP, kuponů a oprávnění pro řízení malých motocyklů, vedení knihy vydaných ŘP, zapisování trestů na evidenční karty řidičů, odesílání evidenčních karet řidičů podle místa trvalého pobytu, vedení evidence odebraných ŘP a osob, kterým bylo odmítnuto vydání ŘP, vedení knihy zrušených ŘP),
 - c) evidence motorových vozidel (evidování všech druhů motorových vozidel a přívěsů, vedení spisů a jmenných karet vozidel a přívěsů, provádění změn držitelů motorových vozidel, vystavování technických průkazů a osvědčení pro motorová vozidla a vydávání tabulek SPZ, vedení archivní evidence karet a spisů motorových vozidel, vedení evidence cizinců – držitelů motorových vozidel),
 - d) zpracovávání znaleckých posudků příčin dopravních nehod.
- 2) Činnost na úseku povolovací agendy:
 - a) povolení k nákupu a držbě kulových zbraní (příjem žádostí, проверка žadatelů u dlouhých zbraní, vydávání nákupních povolení a zbrojních průkazů, provádě-

- dění změny a jejich prodlužování; výdej hromadných zbrojních průkazů pro podniky, organizace a instituce, příslušníky MV, vedení evidencí držitelů zbraní podle jmen a názvů podniků, podle druhu zbraně, ráže a čísel, držitelů zbraní – příslušníků MV, archivní evidence; provádění změn v evidencích, odebírání, přejímání, úschova a předávání zbraní správnímu odboru S VB k dalšímu opatření),
- b) povolování střelnic (účast na řízení při povolování výstavby střelnic, vydávání souhlasu k provozu střelnic z hlediska zajištění všeobecné bezpečnosti osob a majetku),
 - c) vydávání odběrních poukazů a přepravních povolení na výbušniny.
- 3) Činnost na úseku OP, hlášení a evidence pobytu občanů a propustek do HP a ZP:
- a) agenda občanských průkazů (příjem žádostí a dokladů, prověrka totožnosti, vedení evidence vydaných OP a knihy denního výdeje, vypisování OP a předávání; dohled nad režimem OP – kontrola a dohled na ohlašovacích a matrikách NV, kontrola a dohled v ubytovacích zařízeních, podnicích a závodech; šetření ztrát, vedení evidence těchto OP, preventivní činnost na tomto úseku; ukládání OP osob v zahraničí, při základní vojenské službě, ve výkonu trestu odnětí svobody, sledování návratu těchto osob, úkony spojené s převýchovou potrestaných osob, prověřování případů sporné totožnosti osob),
 - b) agenda hlášení a evidování pobytu občanů (dohled nad plněním ohlašovací povinnosti, vedení okresní evidence obyvatel, provádění změn pobytu, některých osobních změn a předávání do ÚEO, pátrání po pobytu osob, vyřizování dotazů orgánů MV, úřadů, podniků, občanů, zasílání signálů operativním součastem na závadové osoby, spolupráce s OVS při doplňování vojenských evidencí, evidence kočujících osob, předávání statistických záznamů o stěhování statistikům ONV a KNV),
 - c) agenda propustek do HP a ZP (příjem žádostí, lustrace žadatelů, vydávání hromadných a individuálních propustek, likvidace žádostí a vydaných propustek).
- 4) Zpracovávání statistického přehledu správní agendy.
- 5) Materiální zajištění (plánování potřeby a vedení skladu všech potřebných tiskopisů a doprovodného materiálu – OP, ŘP, zbrojní průkazy, propustky atd., příprava skartace neplatných průkazů a šrotování zrušených SPZ, bezpečnostně-finanční vyúčtování prodejních tiskopisů).
- 6) Vyměřování a vybírání správních poplatků podle vyhlášky ministra financí č. 160/60 Sb.

Z uvedeného přehledu je patrné, že se některé činnosti na jednotlivých úrovních řízení dublovaly, takže správní odbor, zejména na HS VB a správách VB, zaměstnával zase více úředníků, než bylo únosné.

V průběhu roku 1963 tedy organizace HS VB a správ VB vykristalizovala do

podoby, která je patrná z organizačního schématu uvedeného v přílohách č. 1 a 2.⁶¹

Přemírou úřednických míst a věčným nedostatkem příslušníků ve výkonu se Veřejná bezpečnost potýkala neustále. Tato skutečnost byla také neustále kritizována, avšak k nápravě nedošlo a každá další reorganizace tento stav zhoršovala. Po období snižování počtu příslušníků došlo po územní reorganizaci v roce 1960 a zvláště po roce 1963 k nárůstu početních stavů⁶² i přes všechny proklamace, že každou organizační změnu zvládne bezpečnostní aparát vlastními silami bez navýšení požadavku pracovních míst. Problematická byla také organizační roztříštěnost bezpečnostního aparátu MV. To mělo svoje těžiště už na Ministerstvu vnitra, které se skládalo ze 32 samostatných součástí. Ty se pak dělily na odbory, oddělení a pracovní skupiny a vytvářely svoje protějšky na podřízených stupních, opět s velmi pestrým členěním. Každý z článků této organizační soustavy si vytvářel svoji organizační nadstavbu (náčelníky a administrativní aparát).⁶³ Celá tato nadstavba produkovala velmi rozsáhlé množství rozkazů, směrnic, nařízení, hlášení apod., které proudily mezi jednotlivými organizačními stupni a články a hlavně zatěžovaly vlastní výkonný aparát. Navíc v důsledku nedostatečného vymezení působnosti jednotlivých stupňů a článků organizační soustavy MV existovala v činnosti bezpečnostního aparátu MV celá řada duplicit. Pro skladbu aparátu MV byl charakteristický vysoký podíl pomocných složek (administrativních, týlových, finančních, technických, zdravotnických, personálních, mobilizačních atd.) a řídicích součástí na celkových početních stavech, které od roku 1960 vykazovaly vzestupnou tendenci.

Územní reorganizace, jak už bylo řečeno, obnažila nedostatky systému okrskových zmocněnců a tato situace si vynutila radikální přebudování organizační struktury Veřejné bezpečnosti. V dubnu 1963 byla zřízena na zkoušku obvodní oddělení VB ve vybraných okresech ve Středočeském a Východočeském kraji.⁶⁴ S výsledky půlročního působení obvodních oddělení VB bylo vedení MV spokojeno, a proto kolegium ministra vnitra dne 14. října 1963 schválilo zásady i plán celé přestavby. Myšlenka

61 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 670.

62 Zvýšení stavů vykazovaly především složky StB a VB, zejména na kraji a okrese. Od 1. 4. 1960 do 31. 5. 1965 to představovalo 3 780 funkčních míst. Od r. 1955 do konce r. 1965 se početní stavy na centrále (MV) zvýšily „přes veškerá opatření ke snížení stavů“ o 1 486 míst, než bylo plánováno. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 756.

63 Podle stavu k 31. 12. 1965 byl v bezpečnostním aparátu MV průměrně 1 náčelník na 9 pracovníků, z toho na MV 1 náčelník na 6,13 příslušníků, na KS MV na 9,26 příslušníků, na správách VB, OO MV a O VB na 8,76 příslušníků, v Sboru nápravné výchovy na 7,19 příslušníků. Zajímavé přitom je, že přes řadu reorganizací zůstávaly počty náčelníků bez podstatných změn. – Tamtéž.

64 Jednalo se o okresy Příbram, Benešov a Kolín ve Středočeském kraji a okresy Náchod a Rychnov n. Kněžnou ve Východočeském kraji. Výběr okresů byl proveden tak, aby nový systém služby byl vyzkoušen v podmínkách okresu zemědělského i průmyslově-zemědělského charakteru i v podmínkách okresu s hraniční problematikou. V jednotlivých okresech bylo vytvořeno průměrně 5 až 6 obvodních oddělení s průměrným počtem 10 až 15 příslušníků. V okresních městech byla vytvořena obvodní oddělení početně silnější vzhledem k rozsáhlejší bezpečnostní problematice. Obvodní oddělení byla ustavena z vlastních stavů a kromě okrskových zmocněnců, kteří působili na jejich území, sem byla přesunuta z oddělení VB část vyšetřovatelů a operativních pracovníků kriminální služby. U obvodních oddělení v okresech Benešov a Rychnov n. K. byl zaveden systém práce bez specializace, tzn. bez dělení práce na jednotlivé služby (kriminální, vyšetřovací, okrskovou a hlídkovou). Praxe ukázala, že výkon služby bez specializace byl výhodnější, neboť se tím odstraňovala duplicita některých úkonů, zejména na úseku vyšetřování. – AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 11.

zásadní reorganizace základního výkonného článku Veřejné bezpečnosti se tedy nakonec prosadila a rozkazem ministra vnitra č. 3⁶⁵ z 19. ledna 1964 bylo stanoveno postupně⁶⁶ zřizování obvodních oddělení VB jako základních výkonných jednotek bezprostředně spojených s místní bezpečnostní problematikou. Organizace obvodních oddělení VB znamenala podstatný zásah do dosavadního systému. Okrskoví zmocněnci v tomto pojetí byli zrušeni a zařazeni jako výkonní příslušníci na obvodní oddělení VB, kde byli pod denním velením náčelníka, což znamenalo, že nevedli vlastní pracovní plány a pomůcky. Výjimečně byla řešena situace těch okrskových zmocněnců, jejichž obvody byly značně vzdáleny od sídla obvodního oddělení. I tito OZ spadali pod velení náčelníka obvodního oddělení, avšak dočasně jim byly ponechány okrskové místnosti a telefon. Zrušení funkce okrskových zmocněnců však nemělo teoreticky znamenat ústup od principu osobní odpovědnosti jednotlivých výkonných pracovníků obvodních oddělení za určený obvod. V rámci této zásady byla snaha nadále zajistit dobrou místní a osobní znalost příslušníků ve stanoveném obvodu. Zejména jim zůstala povinnost organizovat a školit Pomocnou stráž VB⁶⁷ podle pokynů náčelníka. Územní obvody, za které byli bývalí OZ odpovědní, se nemusely kryt s původními okrsky a určoval je náčelník obvodního oddělení podle místní situace. Do působnosti obvodního oddělení byly začleněny i dosavadní pořiční oddíly VB. Pokud jde o dohled nad dodržováním režimu na státních hranicích se socialistickými státy zajišťovaným pohraničními odděleními VB, zůstala organizace, systemizace a náplň práce nezměněna až do konečného rozhodnutí.⁶⁸ Nově vytvořená železniční oddělení VB⁶⁹ zůstala také zásadami pro výstavbu obvodních oddělení VB nedotčena. Vy-

65 AMV Praha, f. A 6/4, i. č. 928.

66 Na základě úkolů uložených kolegiem MV byla dnem 1. února 1964 zřízena obvodní oddělení VB na celém území Východočeského kraje a v ostatních krajích po jednom okrese s výjimkou Středočeského kraje, kde byla zřízena ve třech okresech (N MV č. 3/1964). K 1. květnu 1964 byla zřízena obvodní oddělení VB v dalších devíti okresech a kromě toho individuálně dalších devět obvodních oddělení VB (N MV č. 20/1964). Bylo navrhováno ukončit výstavbu obvodních oddělení k 1. červenci 1964, nakonec podle rozkazu MV č.3/1964 měla obvodní oddělení VB fungovat na celém území republiky do konce roku 1965. – AMV Kanice, f. H 1 – 1, č. 11.

67 Pomocná stráž VB se začala budovat v roce 1952. V roce 1960 řídila Veřejná bezpečnost 90 000 členů Pomocné stráže VB, Pomocné služby DI, Pomocné stráže VBŽ, Pomocné stráže ČSM a občanských dopravních inspektorů. Organizace „pomocníků“ tedy byla velmi roztržitá a také nejednotně označená (rukávové pásky a průkazky). Proto HS VB hodlala názvy „pomocníků“ ujednotit na Pomocnou službu VB se stejným vnějším označením (žlutá páska s černým písmem) při zachování specializace práce. K sjednocení roztržitých pomocných sil VB došlo vydáním vyhlášky MV č. 56 ze dne 28. 6. 1962 (uveřejněné ve Sbírce zákonů a nařízení ČSSR č. 30) o změnách v organizaci Pomocné stráže VB. Touto vyhláškou zaniklo také oprávnění občanských dopravních inspektorů při zajišťování dopravní bezpečnosti. – AMV Kanice, f. A 6/2, i. č. 647.

68 V nejbližší době měla být prozkoumána možnost přenesení úkolů 147 existujících pohraničních oddělení VB na Pohraniční stráž MV. Pokud by bylo rozhodnuto o ponechání tohoto úkolu i nadále v náplni práce Veřejné bezpečnosti, měla být působnost pohraničních oddělení rozšířena o plnění bezpečnostních úkolů v rozsahu povinností obvodních oddělení VB. – AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 11. To se stalo nařízením MV č. 39 z 20. 12. 1965, kdy dnem 1. 1. 1966 se pohraniční oddělení VB staly útvary postavenými na roveň obvodním oddělením VB a kromě úkolů ochrany státních hranic plnila ve svých obvodech i úkoly OO VB. – AMV Praha, f. A 6/5, i. č. 697.

69 TR MV č. 29 z 27. 9. 1963 došlo k začlenění součástí Veřejné bezpečnosti na železnici (VBŽ) do územních orgánů VB. Dnem 30. 9. byla zrušena Správa VBŽ při HS VB, oblastní železniční odbory VB Praha, Plzeň, Ústí n. L., Olomouc, Bratislava a Košice, železniční oddělení VB Praha, Hradec Králové, Pardubice, České Budějovice, Cheb, Plzeň, Kralupy, Liberec, Nymburk, Ústí n. L., Olomouc, Ostrava, Přerov, Brno, Bratislava, Nové Zámky, Košice, Zvolen a Žilina a úseková oddělení VBŽ Česká Třebová, Trutnov, Karlovy Vary, Zdice, Česká Lípa, Most, Valašské Meziříčí, Český

tvorbou obvodních oddělení VB byla současně zrušena městská oddělení VB s výjimkou těch míst, kde byly dislokovány městské správy VB. V těchto městech (v Praze, Brně, Ostravě, Plzni a v Bratislavě) byla organizace Veřejné bezpečnosti zpracována později a podle obdobných zásad.⁷⁰ S ohledem na počet a složení obyvatelstva byla obvodní oddělení VB zřizována především v průmyslových centrech, velkých spádových obcích a kulturních střediscích s „obtížnou“ bezpečnostní problematikou a rozmístěna tak, aby účinně zajišťovala bezpečnost na celém území okresu, včetně okresního města. Obvodní oddělení VB se vytvářela zpravidla s počtem 8 až 15 příslušníků, kteří měli provádět všechny bezpečnostní úkony. Ve výjimečných případech, kde to vyžadovala operativní situace, byla zřizována obvodní oddělení VB o počtu více než 30 příslušníků se zachováním oborové specializace při výkonu bezpečnostní služby. Obvodní oddělení VB tedy byla rozdělena do třech typů:

I. typ – nad 30 příslušníků se zachováním oborové samostatnosti,

II. typ – od 16 do 30 příslušníků,

III. typ – do 15 příslušníků.

Obvodní oddělení II. a III. typu tedy bez rozdílu prováděla všechny základní bezpečnostní úkony a byla u nich zachována určitá územní odpovědnost k národním výborům a komisím pro veřejný pořádek. Zde vykonávali službu výhradně uniformovaní příslušníci (většinou bývalí okrskoví zmocněnci a hlídkoví příslušníci, dále sem byly přeřazeny potřebné počty příslušníků z oddělení VB či z vyšších součástí), kteří pracovali jen s důvěrníky,⁷¹ nikoli s tajnými spolupracovníky. Ve výjimečných případech (převážně ve větších městech) byl zaveden I. typ, obvodního oddělení VB, kde zůstala zachována oborová specializace vyšetřovatelů, operativních pracovníků a hlídkových příslušníků VB. V čele každého obvodního oddělení VB stál náčelník, řízený přímo náčelníkem oddělení VB nebo jeho zástupcem. Na početně silnějších odděleních byl zařazen také zástupce náčelníka a u I. typů obvodních oddělení VB fungovali ještě starší inspektoři pořádkové služby a velitelé směn.⁷² Celá reorganizace

Těšín, Šumperk, Lužianky, Trenčianská Teplá, Filákovo, Poprad a Čierná n. T. Od 1. 10. 1963 byla zřízena oddělení dopravy při odborech boje proti rozkrádání a spekulaci u HS VB a u správ VB Plzeň, Ústí n. L., Hradec Králové, Brno, Ostrava, Bratislava, Banská Bystrica, Košice a u Městské správy VB Praha, skupinu dopravy při odboru boje proti rozkrádání a spekulaci u správy VB Praha a České Budějovice a železniční oddělení VB Beroun, Kladno, Nymburk, České Budějovice, Plzeň, Cheb, Sokolov, Karlovy Vary, Ústí n. L., Most, Liberec, Chomutov, Děčín, Hradec Králové, Pardubice, Trutnov, Ostrava, Olomouc, Přerov, Brno, Bratislava, Nové Zámky, Zvolen, Žilina, Košice, Čierna n. T., které byly podřízeny náčelníkům příslušných oddělení VB, železniční oddělení VB v hlavním městě bylo podřízeno Městské správě VB Praha. – AMV Praha, f. A 6/4, i. č. 908.

70 AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 11.

71 Podle zásad Oper-I-1 a Oper-I-2. – Tamtéž.

72 K zajištění administrativy byly na obvodních odděleních VB vedeny: jednací protokol (zahrnoval veškeré spisy včetně stížností označených „S“, provinění „P“ a neznámých provinění „NP“, přestupků „PŘ“ a malých dopravních nehod „MD“), přísně tajný protokol, vyšetřovací deník (zde byla červeně odlišena jména osob vzatých do vazby a zadržovaných a domovní prohlídky), kartičkový rejstřík (společný pro jednací protokol, přísně tajný protokol a vyšetřovací deník; sloužil také jako evidence recidivistů, závadových osob apod.), kartotéka pátrání po osobách, seznam rozkazů a služebních pomůcek, mapový přehled dopravních nehod, seznam členů PS VB, seznam důvěrníků, poplachový plán obvodního oddělení VB, protokol událostí. – Tamtéž.

se samozřejmě neobešla bez nároku na zvýšení počtu příslušníků.⁷³ Argumentovalo se především nárůstem trestné činnosti.⁷⁴ Vzrostly také nároky na dopravní službu.⁷⁵ Současně byla již uvedeným rozkazem ministra vnitra stanovena pro obvodní oddělení VB náplň práce, která spočívala především v ochraně veřejného pořádku a klidu, dodržování pravidel „socialistického soužití“, v zajišťování ochrany socialistického i osobního vlastnictví, života a zdraví občanů, bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, ve zjišťování a objasňování všech přestupků, provinění a některých trestných činů, v organizování práce Pomocné stráže VB v úzké součinnosti s národními výbory a společenskými organizacemi. Takto obecně daná náplň práce obvodních oddělení VB byla konkretizována v prozatímních předpisech upravujících činnost těchto útvarů. Jako příloha k nařízení MV č. 3/1964 vyšly „Prozatímní směrnice pro činnost obvodních oddělení VB“, v roce 1965 k nim ministr vnitra vydal ještě doplněk⁷⁶ o organizaci a řízení obvodních oddělení VB I. typu a železničních oddělení VB. Prozatímní pokyny pro zpracovávání přestupků, provinění a méně závažných trestných činů u obvodních oddělení VB byly řešeny ve spolupráci s Generální prokuraturoou. Zvláště nebezpečnou a kvalifikovanou trestnou činnost pak odhalovaly a objasňovaly operativní služby s vyšetřovacími součástmi VB.⁷⁷ Dopravní služba byla orientována na regulaci dopravy ve velkých městech a na objasňování dopravních nehod⁷⁸ a dohled nad plynulostí a bezpečností dopravy na vybraných silnicích. Vytvoření systému obvodních oddělení VB nemělo být návratem k systému bývalých stanic SNB, nakonec počet obvodních oddělení VB dosáhl jen jedné třetiny počtu bývalých stanic SNB a necelé poloviny počtu příslušníků zařazených na bývalých stanicích SNB. Při reorganizaci se vycházelo pouze z možností Veřejné bezpečnosti, nikoli ze skutečných potřeb, takže zase zde byl velký prostor k dalším úpravám v dislokaci, početním obsazení a nakonec i v organizaci obvodních oddělení VB.⁷⁹ Celkově se však systém organizace obvodních oddělení VB jako základních výkonových článků složky Veřejné bezpečnosti osvědčil a v podstatě zůstal zachován.

Současně musela být řešena také otázka organizace Městské správy VB Praha. Ta byla stejně jako doposud řízena přímo Hlavní správou VB a mimo týlového a finanč-

73 K 1. 1. 1953 činily plánované počty VB 33 610 míst, k 1. 1. 1955 25 172, k 1. 1. 1957 23 055, k 1. 1. 1960 22 751, k 1. 4. 1960 (reorganizace) 21 718, k 1. 1. 1964 22 111. Po zřízení obvodních oddělení VB bylo požadováno zvýšení plánovaných míst o téměř 1 500 na 23 559 příslušníků a 635 občanských zaměstnanců s tím, že základní výkon (obvodní oddělení VB) bude mít 15 617 míst, tj. 70,5 % z vlastních stavů VB. – Tamtéž.

74 V roce 1963 bylo o 34 296 případů trestné činnosti a provinění více než v roce 1960. – Tamtéž.

75 Počet vozidel v ČSSR dosáhl 2 milionů. Rok od roku stoupal počet dopravních nehod. Města požadovala rozšíření počtu řízených křižovatek. – Tamtéž.

76 Obojí tamtéž.

77 Vyšetřovatelé se řídili „Instrukcí pro vyšetřování ve VB“ vydanou ministrem vnitra 20. 4. 1962, trestním zákonem a trestním řádem. – Tamtéž.

78 Ve smyslu rozkazu náčelníka HS VB č. 30/61. – Tamtéž.

79 Změny v organizaci obvodních (místních), železničních a pohraničních oddělení VB byly provedeny podle nařízení MV č. 39 z 20. 12. 1965 s účinností od 1. 1. 1966. Typy OO VB byly rozšířeny o IV. typ se stavem do 6 příslušníků. – AMV Praha, f. A 6/5, i. č. 697 a AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 725.

ního zabezpečení byla samostatnou správou, a to i v otázkách personálních a mobilizačních. V rámci Městské správy VB Praha existovalo 10 obvodních oddělení postavených na úroveň oddělení VB (okres). Protože stávající koncepce a organizační členění útvarů Městské správy VB Praha nevyhovovaly, objevily se návrhy na vybudování 32 místních oddělení VB na území hlavního města, která měla být výkonnými součástmi a zajišťovat především veřejný pořádek a formou vyhledávání vyšetřovat některé trestné činy, provádět prvotní úkony u veškeré trestné činnosti (při výskytu kvalifikované trestné činnosti pak měli zasahovat specialisté z obvodního oddělení, popřípadě z MS VB). Místní oddělení měla mít v podstatě stejnou organizaci jako ostatní obvodní oddělení VB, jimž byla postavena na roveň. V pracovní náplni Městské správy VB Praha teď měla převažovat metodicko-řídící, organizační a kontrolní činnost a podstatná část pracovníků měla být převedena z odborů městské správy na obvodní a místní oddělení VB k posílení výkonu. Výkonné jednotky s celoměstskou působností (pohotovostní jednotka, oddělení dopravních nehod, oddíl řízení dopravy, dopravní silniční dozor a pořádkový oddíl) měly zůstat nezměněny. Jak a ke kterému datu byly tyto návrhy (organizační schéma viz příloha č. 3⁸⁰) oficiálně uskutečněny, se mi bohužel nepodařilo dohledat, ovšem z dalšího vývoje vyplývá, že takto Městská správa VB Praha dále fungovala. Do června roku 1964 tedy měla **Městská správa VB Praha** tuto organizační strukturu:⁸¹

- vedení
- sekretariát náčelníka MS VB
- samostatná ekonomická skupina
- oddělení kontrolně-inspekční
- oddělení mobilizační a bojové přípravy
- oddělení kriminalistické techniky
- oddělení evidence a statistiky
- odbor kádrů
- odbor boje proti kriminálním trestným činům – převážně metodicko-řídící činnost, k přímému zpracování přebíral nejzávažnější trestné činy známých i neznámých pachatelů, vedl přehled o operativní situaci, koordinoval práci obvodních oddělení v boji s trestnou činností při pátrání po pachatelích a poskytoval jim pomoc při řešení vážných případů, měl 4 oddělení
- odbor boje proti hospodářským trestným činům – po linii průmyslu, dopravy, distribuce a výrobních sektorů konal převážně metodicko-řídící funkci, k vlastnímu rozpracování přebíral závažné trestné činy, v problematice stavebnictví a spekulace byl výkonnou součástí, byl rozdělen na 4 oddělení
- odbor vnější a dopravní služby – měl 1 oddělení a přímo řídil samostatné součásti

80 AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 11.

81 Tamtéž.

s celoměstskou působností (oddíl řízení dopravy, oddíl dohledu nad dopravou, poříční oddíl, pohotovostní jednotku včetně oddílu pro ostrahu objektů a cel předběžného zadržení), metodicky řídil obvodní oddělení VB Praha 1 až 10 a železniční oddělení VB

- *odbor správní* – byl výkonnou i metodicko-řídící součástí, vedl celoměstskou evidenci obyvatel, řidičů a motorových vozidel, skládal se ze 3 oddělení
- *oddělení vyšetřování dopravních nehod*
- *odbor vyšetřování* – měl 2 oddělení
- *obvodní oddělení VB a železniční oddělení VB* s veškerou službou soustředěnou a řízenou přímo z oddělení a OZ dislokovanými na území jednotlivých obvodních oddělení.

Budováním obvodních oddělení VB došlo k zásadní změně v koncepci, systému práce i v organizaci Veřejné bezpečnosti především na okrese (oddělení VB), ale také na kraji (správy VB) a na Hlavní správě VB. Přesunem podstatné části běžných bezpečnostních úkolů Veřejné bezpečnosti na obvodní oddělení VB se změnil charakter (okresních) oddělení VB, včetně přesunutí velké části pracovníků. Oddělení VB byla od svého vzniku v roce 1951 základními výkonnými součástmi VB a plně odpovídala za stav veřejného pořádku, dopravní bezpečnosti a za vyhledávání a vyšetřování obecně i hospodářské kriminality v okresech. Tyto základní úkoly zajišťovaly skupiny specialistů pod přímým řízením náčelníků oddělení VB a dále vysunutí okrskoví zmocněnci. Z pravomoci okresu bylo vyjmuto řešení závažnějších případů, které si vyžadovaly speciálního zpracování u vyšších součástí. V některých místech okresu byla dislokována městská oddělení VB, která prakticky tvořila pouze mezičlánek mezi oddělení VB a okrskovými zmocněnci (viz výše). V oblasti státních hranic se socialistickými státy působila pohraniční oddělení VB jako vysunuté výkonné útvary (okresního) oddělení VB pro specifické úkoly při ochraně hranic. V těchto případech mělo (okresní) oddělení VB postavení řídicího článku, avšak jeho charakter základní výkonné jednotky Veřejné bezpečnosti byl i za těchto okolností zachován. V podmínkách nové organizace se postavení (okresních) oddělení VB⁸² změnilo. Základní vý-

82 Pozorný čtenář jistě zaregistroval, že jsem začala používat pro okresní úroveň Veřejné bezpečnosti, tedy pro oddělení VB, ještě slovo okresní. Zásadám nové organizace VB byly přizpůsobeny i oficiální názvy součástí VB. Doposud se na veřejnosti užívalo názvů „OO MV – oddělení VB“, „KS MV – správa VB“, nebo pouze „oddělení VB“ či „správa VB“ pro útvary Veřejné bezpečnosti. Názvy „oddělení“ nebo „správa“ však nebyly tak přesné a mohly pod ně být zahrnuty jak obvodní, místní, pohraniční, tak okresní oddělení, resp. městské či krajské správy VB. Tyto názvy byly ještě přijatelné v době, kdy okresní oddělení bylo zpravidla jediným „oddělením VB“ v okrese. Začaly se tedy od poloviny roku 1964 oficiálně uplatňovat tyto názvy a zkratky, které vyšly v příloze k rozkazu náčelníka HS VB č. 3/1964:

Hlavní správa VB (HS VB)

Krajská správa VB (KS VB)

Okresní oddělení VB (OkrO VB)

Obvodní oddělení VB (OO VB)

Pohraniční oddělení VB (PO VB)

Železniční oddělení VB (ŽO VB)

Městská správa VB (MS VB), Obvodní oddělení VB, Místní oddělení VB (MO VB) pro Prahu

Městská správa VB, Obvodní oddělení VB pro Brno, Ostravu, Plzeň a pro Bratislavu

konnou jednotkou byla již obvodní (v Praze místní), železniční a pohraniční oddělení VB, která nesla plnou zodpovědnost za plnění základních bezpečnostních úkolů ve svých obvodech. Okresní oddělení VB mělo nově vůči těmto útvarům postavení řídicí součásti. Současně bylo nadále výkonným útvarem se specializovanými službami, avšak i v tomto ohledu mělo jiné postavení než doposud, neboť muselo zajišťovat kvalitativně náročnější úkoly. Okresnímu oddělení VB zůstal úkol v boji s organizovanou hospodářskou trestnou činností a se závažnou kriminalitou, a to jak z hlediska vyhledávání, objasňování a vyšetřování, tak i z hlediska stále propagované preventivní činnosti. Okresní oddělení VB zajišťovalo prostřednictvím skupin silničního dozoru dohled nad plynulostí a bezpečností silniční dopravy na nejvíce frekventovaných silnicích a úsecích častých dopravních nehod a provádělo speciální dopravní kontroly, k nimž bylo potřeba zvláštních technických prostředků. Bylo dále výkonným orgánem i na úseku správních agend, i když se o ně mělo dělit s obvodními odděleními VB.

Řízení bezpečnostní práce v okrese náleželo plně náčelníku okresního oddělení VB a jeho zástupci, kterým podléhala obvodní oddělení prostřednictvím jejich náčelníka přímo (práci OO VB tedy zásadně neřídily jednotlivé oborové skupiny). Pomocníkem vedení OkrO VB při řízení obvodních oddělení VB byl starší inspektor pořádkové služby, který byl bezprostředně podřízen náčelníkovi. Vztah příslušníků okresního oddělení VB a obvodních oddělení VB neměl být založen na zásadě nadřízenosti, ale na součinnosti a účelné dělbě úkolů. Skupiny specialistů okresního oddělení VB řídili vedoucí skupin, kteří byli přímo podřízeni náčelníku OkrO VB. Nebyli však oprávněni dávat příkazy náčelníkům obvodních oddělení, kromě případů, kdy byli zmocněni k řízení jednotlivých konkrétních akcí. Náčelník okresního oddělení VB řídil činnost Veřejné bezpečnosti na základě usnesení stranických orgánů a národních výborů, podle rozkazů a pokynů vyšších součástí a na podkladě rozborů bezpečnostní situace v okrese. K řízení mu ještě sloužily plány práce, návrhy a informace náčelníků obvodních oddělení VB, poznatky vedoucích skupin a pomocníka pro veřejný pořádek. „Zásady činnosti okresního oddělení VB v nové organizaci“ vyšly 10. června 1964 na HS VB⁸³ a taxativně rozdělily bezpečnostní úkoly mezi obvodní a okresní oddělení VB. Obecně tedy dělba práce mezi těmito útvary vyplývala z postavení obou součástí v aparátu Veřejné bezpečnosti. Jak už bylo částečně řečeno, **obvodní oddělení VB:**

- činila prvotní neodkladná opatření u všech událostí,
- zjišťovala všechny trestné činy, vyšetřovala ty, které byla podle přílohy č. 3 k na-

Městský odbor VB (Modb VB) pro Košice

Správa vyšetřování VB (SV VB)

Odbor vyšetřování KS VB nebo MS VB (OVŠ KSVB nebo MSVB)

Skupina vyšetřování OkrO VB (SVŠ OVB).

Také se upustilo od dosavadních zkratk OBKTČ, OBRS apod. a začalo se používat běžného označení pořadí specializovaných úseků – „1. odbor“, „3. oddělení“ apod. Uvažovalo se i o názvu „Kriminalistický ústav“ pro 6. odbor HS VB (kriminalistická technika) a obdobně pro 6. oddělení KS VB, protože dosavadní označení nebylo dost přesné (viz organizační struktura dále). – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 674.

83 Tamtéž.

- řízení MV č. 3/1964 oprávněná vyšetřovat, a objasňovala ostatní trestné činy, zpracovávala veškeré případy provinění a přestupků a projednávala dopravní přestupky, pokud k tomu nebylo příslušné okresní oddělení VB,
- vykonávala všechny základní kriminalisticko-technické práce na místě trestných činů a vyšetřovaných událostí (zajišťování stop, dokumentace apod.), u případů z předešlého odstavce prováděla daktyloskopii apod. k identifikačním účelům,
 - měla úzce spolupracovat s místními orgány a v součinnosti s nimi spolupůsobit při organizování a provádění místních preventivních opatření pro zvýšení úrovně „socialistické“ zákonnosti, veřejného pořádku a bezpečnosti dopravy ve svém obvodu,
 - plně odpovídala za stav veřejného pořádku ve svém obvodu a k tomu organizovala službu výkonných příslušníků, příp. specializovaných hlídkových nebo operativních příslušníků a řídila činnost jednotek Pomocné stráže VB,
 - spoluodpovídala za stav bezpečnosti v silničním provozu v obvodu a v součinnosti s okresním oddělením VB vykonávala dohled nad bezpečností a plynulostí silničního provozu, zejména nad městským provozem, rekreační dopravou a místními komunikacemi,
 - prováděla pátrání po osobách a věcech,
 - realizovala dohled nad recidivisty a tzv. závadovými osobami,
 - dohlížela na dodržování režimu občanských průkazů, hlášení obyvatel (trvalé bydliště apod.), zbraní výbušnin a jedů, prováděla pomocné úkony při vyřizování některých správních agend, informovala občany, přebírala žádosti o OP, o propustky do HP, o zbrojní průkazy, předávala vyhotovené doklady občanům a vykonávala základní kontroly skladišť zbraní, výbušnin a jedů, podle pokynů OkrO VB prováděla administrativní pátrání po pobytu osob, dohlížela na činnost ohlašených národních výborů a na ubytovací zařízení, všechny ostatní úkony prováděla
4. skupina okresního oddělení VB, obvodní oddělení dislokovaná v místě sídla okresu správních úkoly nevykonávala,
- podílela se na získávání poznatků o „vízových“ cizincích a jejich stycích,
 - plnila úlohu základního článku hlášené služby,
 - byla samostatnou administrativní jednotkou, tzn. že vedla korespondenci a spisovou agendu.

Okresní oddělení VB jako výkonný specializovaný útvar a první stupeň řízení v aparátu VB řídilo a vedlo celkový boj s trestnou činností a odpovídalo za něj i za ochranu veřejného pořádku a za stav bezpečnosti v silničním provozu na celém území okresu. Operativními prostředky zjišťovalo, objasňovalo a vyšetřovalo trestnou činnost. S tímto cílem systematicky řídilo a organizovalo činnost základních výkonných jednotek a skupin specialistů. V oblasti boje s obecnou i hospodářskou kriminalitou zjišťovalo, objasňovalo a vyšetřovalo závažné trestné činy (ve smyslu ustanovení trestního zákona) a zaměřovalo se na osoby a objekty představující základnu trestné

činnosti v okrese. Okresní oddělení VB odpovídalo za bezpečnost silničního provozu na území okresu, v součinnosti s OO VB organizovalo dozor nad silničním provozem a na frekventovaných silnicích jej samo provádělo zejména formou speciálních kontrol. Ve zvláštní komisi projednávalo závažnější dopravní přestupky a rozhodovalo o odvolání proti rozhodnutí OO VB. Provádělo rozbor operativní situace a organizovalo k ní zásadní opatření. Kromě toho zpracovávalo plán činnosti a vyhodnocovalo plnění plánovaných úkolů, vedlo příslušné evidence v okresním měřítku, řídilo a provádělo kriminalisticko-technické úkony a plnilo funkci základního výkonného článku v oblasti správních agend. V hlásné službě bylo druhým stupněm při podávání řádných i mimořádných hlášení a prvním článkem při zpracovávání pravidelných periodických zpráv. Okresní oddělení VB vedlo též administrativu nezbytnou pro vlastní součást a obstarávalo ty administrativní úkony, které nebylo účelné provádět u OO VB. Další úkoly v činnosti **okresního oddělení VB** vyplývají z uvedené organizační struktury:

Sekretariát – vedl jednacích protokolů, přísně tajný protokol náčelníka, centrální rejstřík k protokolům a vyšetřovacímu deníku, přijímal a zapisoval došlou poštu a rozdělával ji jednotlivým skupinám, příp. obvodním oddělení VB, vybavoval kurýrní poštu; vedl lhůtník úkolů uložených náčelníkem, spisů a periodických hlášení, vyřizoval služební korespondenci náčelníka a jeho zástupců; podle pokynů náčelníka organizoval porady, pořizoval z nich zápisy, ukládal zápisy z prováděných kontrol a prověrek, vedl přehled stížností, oznámení a podnětů, evidoval všechny došlé rozkazy vyšších velitelství, služební knihy a pomůcky; vedl jmennou evidenci všech příslušníků okresu, vedl archiv okresního oddělení VB, třídil archivní materiál a prováděl skartaci, pomáhal náčelníkovi v řízení dozorců a hlásné služby, udržoval poplachový plán a kontroloval a usměrňoval vedení administrativy na podřízených útvarech,

1. skupina (obecná kriminalita) – přímo odpovídala za objasňování vražd, podezřelých sebevražd a úmrtí, loupeží, kriminálních potratů, zabití při dopravních nehodách u neznámých pachatelů, usmrcení na železnici, znásilnění, pohlavní zneužití a rozšiřování pornografie, krádeže vloupáním, sériové krádeže a podvody, všechny závažnější požáry, organizovala pátrání po osobách v rámci okresu až po OO VB, zajišťovala vytěžování zadržovaných osob a evidovala hledané osoby, koordinovala pátrání po věcech a jejich evidenci, blokovala odcizené OP a vyhledávala po nich pátrání, dohlížela na tzv. závadové osoby a recidivisty, navrhovala jejich zařazení či vyřazení z celostátních seznamů, organizovala preventivně-výchovnou činnost,

2. skupina (hospodářská kriminalita) – zodpovídala za ochranu ekonomiky v rámci okresu na všech úsecích hospodářství a vedla i řídila preventivní a represivní boj proti hospodářským trestným činům, řídila, usměrňovala a kontrolovala práci všech operativních příslušníků skupiny, zajišťovala budování a správné rozmístění sítě tajných

spolupracovníků a důvěrníků podle směrnic⁸⁴ a dbala na jejich dodržování a sama s nimi pracovala, vedla přehledy o tajných spolupracovnících, důvěrnících, konspiračních bytech, propůjčených bytech, o operativních a signálních spisech, o zájmových objektech, o běžných spisech a zprávách TS, udržovala styk s vedoucími pracovníky hospodářských a rozpočtových organizací ve svém regionu,

3. *skupina (dopravní služba)* – byla členem štábu pořádkové služby CO, na základě vyhodnocování situace i statistik organizovala výkon dopravní služby v okrese v součinnosti s OO VB, zpracovávala plány dopravně-bezpečnostních akcí, organizovala preventivní práci na úseku dopravy, v součinnosti s odborem dopravy ONV projednávala uzavírky silnic, stanovení objízďek, parkovišť, dávala návrhy na úpravu vozovek z hlediska bezpečnosti silničního provozu apod., vyřizovala všechny úkoly spojené s přestupkovou agendou, zpracovávala statistiku dopravní služby, vedla operativní mapu nehod a knihu dopravních nehod, byla nápomocna v řešení dopravní situace při různých akcích většího rozsahu, zodpovídala za metodickou a preventivní činnost, pokud se jednalo o hraniční okres zodpovídala za činnost a řízení hraniční služby na PO VB,

4. *skupina (správní služba)* – prováděla veškeré správní úkony základního výkonového článku správních agend (viz výše),

skupina vyšetřování – byla procesně samostatná a podléhala nadřízeným vyšetřovacím útvarům, náčelníku okresního oddělení VB byla podřízena v rozsahu stanoveném v rozkaze č. 4/1964, kterým bylo vyšetřování vyčleněno z bezprostřední podřízenosti územních náčelníků VB.

Tyto zásady platily obecně i pro činnost městských správ VB (kromě Prahy) a obvodních oddělení VB v Praze.

Změny v organizaci Veřejné bezpečnosti a s nimi spojené nové rozložení sil ve VB si vyžádaly také upřesnění systému a organizace správ VB. Správa Veřejné bezpečnosti byla v dřívější organizaci prvním stupněm řízení s rozsáhlým výkonem v boji s obecnou a hospodářskou kriminalitou a na úseku správních agend. Tyto základní úkoly plnily jednak podřízené útvary, a také specializované odbory a oddělení S VB. V nové organizaci začala u krajských správ VB převládat řídicí a usměrňující funkce, kdy v podstatě představovaly druhý stupeň řízení. Výkonnou činnost prováděly správy VB vlastními silami v případech závažných trestných činů nebo v problémech přesahujících rámec a možnosti okresních oddělení či městských správ VB. Správa VB jako oborově samostatná součást krajské správy MV byla řídicí, kontrolní a specializovaný výkonný útvar Veřejné bezpečnosti. V otázkách bojové a mobilizační připravenosti, při provádění bojových operací, v případech vážných mimořádných událostí a bylo-li to nařízeno ministrem vnitra, byl náčelník správy VB též podřízen náčelníku

84 „Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky ve Veřejné bezpečnosti“ vyšly v rozkaze ministra vnitra č. 1 dne 2. ledna 1963 a navazovaly tak na nové „Směrnice agenturně-operativní práce Státní bezpečnosti“ vydané v létě 1962. – AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 38.

krajské správy MV. V ostatních záležitostech Veřejné bezpečnosti byl náčelník KS MV ve vztahu k náčelníku S VB starším náčelníkem. Správa VB byla tedy plně odpovědná za činnost Veřejné bezpečnosti v kraji, za plnění úkolů uložených Veřejné bezpečnosti zákony, rozkazy, směrnicemi a instrukcemi ministra vnitra a náčelníka Hlavní správy VB. Organizovala a usměrňovala činnost podřízených útvarů v boji s obecnou a hospodářskou kriminalitou a ve stanoveném rozsahu vyhledávala, objasňovala a vyšetřovala trestnou činnost vlastními silami. K tomu organizovala, řídila a usměrňovala práci s tajnými spolupracovníky a důvěrníky, zajišťovala provádění ustanovek a sledování a uplatňovala ostatní tajné prostředky a metody bezpečnostní práce. Řídila výkon kriminalistické techniky a pyrotechniky na území kraje, pro podřízené útvary prováděla kriminalistické expertizy a vydávala znalecké posudky ve stanoveném rozsahu. Řídila také výkon služební kynologie. Vedla krajské operativní a taktické evidence a registrace (s výjimkou S VB Praha a MS VB Praha, kde některé úkoly plnila HS VB) a pro potřeby vlastní i podřízených útvarů je vyhodnocovala a prováděla v nich lustrace. Krajská správa VB organizovala a usměrňovala činnost podřízených útvarů na úseku vyšetřování a ve stanoveném rozsahu prováděla vyšetřování vlastní. Řídila také dohled nad dodržováním veřejného pořádku se zvláštním důrazem na velká města, kontrolovala řešení přestupků a přitom úzce spolupracovala s národními výbory. Totéž platilo i pro dozor nad bezpečností a plynulostí silniční dopravy. Organizovala a prováděla masově-výchovnou a preventivní činnost a měla popularizovat práci Veřejné bezpečnosti. Řídila, usměrňovala, kontrolovala a ve stanoveném rozsahu vykonávala správní úkony v oboru předpisů o provozu na silnicích, o občanských průkazech, hlášení a evidence obyvatel, vydávání propustek do HP, o zbraních, střelivu, výbušninách a jedech a vyřizovala odvolání k rozhodnutím podřízených útvarů v kraji. Organizovala a řídila hlášenou službu a zajišťovala zaslání mimořádných i pravidelných hlášení. K zajištění nepřetržité operativnosti hlasné služby byl určen dozorcí útvaru, jeho pomocník a výjezdová skupina, do které byl přidělen také vyšetřovatel VB.⁸⁵ Krajská správa VB byla základním evidenčním útvarům kriminalistické statistiky, kterou zpracovávala pro podřízené útvary, pro vedení, odbory a samostatná oddělení správy VB a pro Hlavní správu VB. Vedla vlastní spisovou administrativu a zajišťovala dodržování zásad utajení. Byla kontrolním orgánem pro administrativu na podřízených útvarech v kraji. Zajišťovala plnění úkolů VB v otázkách Civilní obrany podle rozhodnutí předsedy KNV. A v neposlední řadě věnovala soustavnou pozornost politické a odborné výchově příslušníků VB, jejich bojové, mobilizační a fyzické připravenosti a doplňování stavů VB hlavně mladými „kádry“. V zásadě tedy krajská správa VB vytyčovala hlavní zaměření a hlavní úkoly pro dané úseky práce, přenášela je na podřízené útvary a pomáhala při jejich roz-

85 O tom, zda bude výjezdová skupina v pohotovosti nebo jen v dosažitelnosti rozhodoval náčelník S VB nebo jeho zástupce, tiž rozhodovali o vyslání výjezdové skupiny na pomoc podřízeným útvarům v kraji. V případě jejich nepřítomnosti o tom rozhodl dozorcí útvaru správy VB. – AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 27.

pracování na konkrétní podmínky. Musela při tom vycházet v první řadě z usnesení stranických orgánů, pak ze zákonů, nařízení, rozkazů vedení MV, náčelníka HS VB. Krajská správa VB se členila na specializované odbory nebo samostatná oddělení. Ty se dále dělily na oddělení (skupiny), jejich počet a rozsah činnosti byl odvislý od bezpečnostní situace v kraji. Činnost odboru (samostatného oddělení) řídil náčelník odboru (samostatného oddělení), přímo podřízený a odpovědný náčelníkovi správy VB. Práci oddělení (skupiny) řídil náčelník oddělení (skupiny) přímo podřízený náčelníkovi odboru.

V čele **krajské správy VB**⁸⁶ stál náčelník a jeho zástupci. K řídicí činnosti náčelníka sloužily různé pomůcky (plán práce, návrhy náčelníků podřízených součástí, vlastní poznatky a analýzy) a vydávání vlastních rozkazů, pokynů a informací.

Sekretariát – byl pracovištěm vedení správy VB, podle pokynů náčelníka a jeho zástupců plnil úkoly na úseku administrativy, dozorcí a hlásné služby; metodicky řídil a kontroloval administrativní činnost podřízených útvarů podle zásad stanovených služebními předpisy, vedl administrativu pro vedení, agendu štábu, přísně tajný protokol za celou součást, evidenci služebních předpisů a pomůcek, evidenci rozkazů náčelníka správy VB a vyšších náčelníků, organizoval a prováděl výkon dozorcí a hlásné služby, plnil úkoly hlásné služby k HS VB a k příslušným orgánům v kraji (KS MV, KV KSČ, krajské prokuratury, KNV), vedl poplachové plány S VB a podle rozkazů náčelníka S VB (zástupce) zajišťoval plnění „*Směrnice pro činnost dozorcí služby k zabezpečení bojové pohotovosti*“.

Skupina tisku a propagace – organizovala, usměrňovala, kontrolovala a prováděla v rámci kraje preventivně-výchovnou činnost mezi obyvatelstvem a propagaci práce Veřejné bezpečnosti prostřednictvím tisku, rozhlasu a televize.

1. odbor (boj s obecnou kriminalitou) – organizoval, koordinoval, metodicky řídil a kontroloval celkovou operativní činnost v boji proti kriminálně-trestným činům, komplexně sledoval stav a vývoj kriminality v kraji, prováděl rozbory a na jejich základě prováděl a navrhoval opatření, rozpracovával všechny případy kriminální povahy, které způsobem provedení, povahou pachatele, vzniklou škodou a nebezpečností překročily rámec okresu, poskytoval po své linii pomoc útvarům VB v kraji při objasňování složitějších a závažnějších případů (stanovení verzí, vypracování operativního plánu, použití operativních prostředků), zajišťoval plnění úkolů u nejzávažnějších a sériových případů přesahujících rámec kraje nebo koordinovaných 1. odborem HS VB, řídil, usměrňoval a kontroloval pátrání po osobách a věcech, v nejzávažnějších případech prováděl vlastní pátrání, sledoval, řídil a usměrňoval stav operativního dohledu a rozpracování pachatelů kriminálních trestných činů, pečoval o využití všech kriminálně-taktických prostředků, o účelný výběr, rozmístění a využívání sítě tajných spolupracovníků a důvěrníků, o řádné vedení a využívání operativně-taktických evi-

86 Tamtéž.

dencí, v rámci kraje koordinoval činnost operativních skupin VB v boji s obecnou kriminalitou s ostatními službami VB a v zásadních otázkách i s ostatními složkami MV.

2. *odbor (boj s hospodářskou kriminalitou)* – organizoval, koordinoval, metodicky řídil a kontroloval celkovou operativní činnost k ochraně (socialistické) ekonomiky, v určených objektech krajské popř. celostátní působnosti prováděl vlastní operativní práci, sledoval stav a vývoj hospodářské kriminality, vyhodnocoval úroveň ochrany majetku v socialistickém vlastnictví, prováděl rozbor příčin trestné činnosti i výslednost práce VB v kraji, měl pečovat o zkvalitňování operativní práce s tajnými spolupracovníky a důvěrníky a jejich získávání, základní metodou jeho operativní výkonné činnosti bylo vyhledávání s náležitým využíváním sítě tajných spolupracovníků a důvěrníků, koordinoval síly a prostředky VB při ochraně ekonomiky, zejména závažné a skryté trestné činnosti rozkrádání, spekulace a pašování, ve vymezené rozsahu organizoval a řídil podle pokynů 2. odboru HS VB operativní činnost 2. skupin na podřízených útvarech a poskytoval jim pomoc.

3. *samostatné oddělení (dopravní služba)* – organizovalo, metodicky řídilo a kontrolovalo účinnost dozoru nad silničním provozem, řízení provozu ve městech, postihu dopravních přestupků a výchovné práce, provádělo celokrajské rozborů dopravně-bezpečnostní situace, na jejichž základě činilo a navrhovalo opatření, vedlo přehled o činnosti dopravní služby v kraji, řídilo a zajišťovalo celostátně vyhlášené dopravně-bezpečnostní akce na území kraje, ve spolupráci s tiskem, rozhlasem, televizí, Státní pojišťovnou a pracovníky tisku a propagace VB provádělo masově-výchovnou práci zaměřenou na zvyšování kázně účastníků silničního provozu.

4. *samostatné oddělení (správní služba)* – bylo metodicko-řídícím, kontrolním a výkonným pracovištěm na úseku správních agend dopravních, občanských průkazů, hlášení a evidence obyvatel, propustek do hraničního pásma, zbraní, výbušnin a jedů (podrobný popis jeho činnosti je uveden v souvislosti se zavedením jednotného správního úseku ve VB).

5. *samostatné oddělení (pořádková služba a vyhledávání)* – bylo metodicko-řídícím a kontrolním pracovištěm pro zajišťování ochrany veřejného pořádku a vyhledávání v kraji, s tímto cílem sledovalo a vyhodnocovalo stav a úroveň jeho zajišťování na podřízených útvarech a úroveň základních útvarů VB při vyhledávání, objasňování a vyšetřování přestupků, provinění a méně závažných trestných činů, ve spolupráci s KNV organizovalo nebo navrhovalo opatření při budování, školení, řízení a využívání Pomocné stráže VB, v místních záležitostech veřejného pořádku a bezpečnosti osob a majetku, při celkovém provádění preventivně-výchovné činnosti, metodicky řídilo a kontrolovalo nižší útvary v kraji a pomocníky pro veřejný pořádek, organizovalo, provádělo a navrhovalo opatření ke školení hlídkových příslušníků, velitelů směn, inspektorů pořádkové služby a výkonných příslušníků obvodních oddělení VB, vedlo a vyhodnocovalo přehledy výslednosti práce pořádkové služby a vedlo celokrajskou evidenci Pomocné stráže VB, na základě pověření náčelníka správy VB

organizovalo a řídilo pořádkové bezpečnostní opatření většího rozsahu, navrhovalo opatření k zabezpečení státní hranice s Polskem, Sovětským svazem a Maďarskem a k boji proti pašeráctví a další trestné činnosti.

6. *samostatné oddělení (kriminalistické techniky)* – bylo výkonným, metodickým, řídicím a kontrolním pracovištěm v oboru kriminalistické techniky, expertizy a bezpečnostní pyrotechniky, podle požadavků a potřeb operativních a vyšetřovacích orgánů VB provádělo expertizy a zhotovovalo znalecké posudky v oborech deka a monodaktyloskopie, základní mechanoskopie a balistiky, trasologie, metalografie, požárů, diagnostiky a pyrotechniky, kriminalistické dokumentace fotografické a filmové, kriminalistické fotografie, k tomu účelu vedlo, doplňovalo a využívalo monodaktyloskopickou registraci, sbírku daktyloskopických stop z míst neobjasněných trestných činů a další sbírky, provádělo přímou kriminalisticko-technickou práci v závažných případech, které řešily operativní odbory a odbor vyšetřování správy VB, provádělo přímý výkon v oblasti pyrotechniky (zneškodňování nalezené munice, třaskavin a trhavin), organizovalo prevenci a kontrolovalo výkon kriminalistické techniky na útvarech VB v kraji.

7. *samostatné oddělení (statistika a evidence)* – bylo objektivním pracovištěm pro všechny útvary VB v kraji, pro které vedlo evidenci tajných spolupracovníků, konspiračních a propůjčených bytů, osobních svazků, operativních spisů, rozpracovávaných osob a příslušný archiv, statistiku trestných činů, provinění, vybraných přestupků, sebevražd, evidenci pachatelů trestných činů, pravidelně zpracovávalo statistické výkazy, provádělo lustraci v evidencích a v archivu (s výjimkou Správy VB Praha a MS VB Praha, kde tyto úkoly zajišťovala HS VB), provádělo kontrolu zasílaných statistických a evidenčních podkladů.

8. *odbor (ustanovka a sledování)* – byl přísně konspirativní výkonné pracoviště, na základě požadavků operativních útvarů prováděl tajný výkon služby na celém území kraje, ve své činnosti se řídil zvláštními směrnici.

Odbor vyšetřování – byl procesně samostatný odbor, řídil a kontroloval skupiny vyšetřování okresního oddělení VB i městských správ VB, současně prováděl vyšetřování nejzávažnějších trestných činů, zpravidla takových, které rozpracovaly operativní odbory správy VB, jeho vztahy k ostatním útvarům správy VB byly také upraveny rozkazem MV č. 4/1964.

Organizační schéma krajské správy VB a okresního oddělení VB je uvedeno v příloze č. 4.⁸⁷ Obdobné členění se uplatnilo i na **Hlavní správě VB**.⁸⁸ Organizační schéma je uvedeno v příloze č. 5.⁸⁹ – *Sekretariát* – byl pomocným pracovištěm pro náměstka ministra vnitra a současně náčelníka HS VB a jeho zástupců, organizoval a prováděl bojovou a tělesnou přípravu na HS VB a zajišťoval mobilizační připravenost a plnění

87 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 744.

88 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 677 a 744.

89 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 744.

úkolů Civilní obrany u složky VB, zabezpečoval výkon dozorčí služby u HS VB a úkoly hlásné služby u složky VB, plnil a zabezpečoval úkoly hospodářského charakteru na HS VB, zabezpečoval využívání technických novinek v práci VB, organizoval a řídil výkon administrativy u HS VB a na podřízených útvech.

Inspekce – prováděla kontrolu přesného plnění směrnic a rozkazů ministra vnitra a jeho náměstka pro Veřejnou bezpečnost, prověřovala tento stav u součástí VB, prováděla rozborů a předkládala návrhy na řešení nedostatků, prováděla šetření stížností, v individuálních případech vyšetřovala trestnou činnost příslušníků Veřejné bezpečnosti.

Studijní oddělení – provádělo rozborů a analýzy.

Oddělení tisku a propagace – seznamovalo veřejnost s prací Bezpečnosti, zajišťovalo styk VB s tiskem, rozhlasem a televizí, organizovalo preventivně-výchovnou práci mezi obyvatelstvem (na školách, mezi řidiči apod.), zajišťovalo spolupráci VB se svazy ROH a propagačními odděleními ústředních úřadů na úseku preventivní výchovy.

Redakce časopisu Bezpečnost – zpracovávala materiály vlastní i dopisovatelů, vydávala časopis a zajišťovala jeho distribuci.

Dopravní četa – zajišťovala dopravní službu a úkoly s tím spojené na HS VB (školení řidičů – referentů, údržbu motorových vozidel HS VB apod.).

1. odbor obecné kriminality – organizoval a koordinoval boj proti kriminální trestné činnosti na území ČSSR, poskytoval praktickou pomoc podřízeným útvarům a zpracovával závažné trestné činy, organizoval celostátní pátrání po pachatelích trestných činů, po pohřešovaných osobách, neznámých mrtvolách a odcizených věcech, organizoval boj proti požárům a sledoval problematiku výbuchů, vedl pátrací pomůcky, prováděl opatření spojená s převýchovou osob vracějících se z výkonu trestu.

1. oddělení organizovalo a koordinovalo boj proti násilným trestným činům – vraždám, loupežím, znásilněním, nedovoleným zákrokům na těhotných ženách, násilí na veřejných činitelích, rvačkám, pohlavním zneužitím, homosexualitě, prostituci a příživnictví, sledovalo problematiku požárů, výbuchů a žhářství, poskytovalo pomoc podřízeným útvarům a zpracovávalo závažné případy trestné činnosti.

2. oddělení organizovalo boj proti majetkovým trestným činům – podvodům, zpronevěrám, krádežím apod., poskytovalo praktickou pomoc podřízeným součástem a zpracovávalo závažné případy.

3. oddělení organizovalo a řídilo celostátní pátrání po pachatelích, věcech a pohřešovaných osobách, poskytovalo pomoc podřízeným útvarům a zpracovávalo závažné případy pátrání, komplexně řešilo cikánskou problematiku, organizovalo dohled nad recidivisty a závadovými osobami, vedlo boj proti trestné činnosti mládeže, řídilo činnost ústředního štábu Pomocné stráže VB, spolupracovalo s ústředním výborem ČSM, Ministerstvem školství a kultury, Generální prokuraturou a Ministerstvem spravedlnosti, vedlo přehled o situaci ve výchovných střediscích.

4. oddělení vedlo operativně-taktické evidence, vydávalo pátrací pomůcky, vedlo přehled o celostátně hledaných osobách, celostátní evidenci ztracených a odcizených

zbraní a organizovalo k tomu příslušná opatření, řídilo a organizovalo služební kynologii VB, pečovalo o chov služebních psů, o jejich přidělování a výcvik, metodicky řídilo výcviková střediska a chovnou stanici.

2. *odbor hospodářské kriminality* – organizoval a řídil boj proti trestné činnosti v hospodářství: rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, spekulace, pašování, padělání platidel, poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, devizového hospodářství apod., řešil otázky ochrany ekonomiky ve spolupráci s ostatními centrálními složkami Ministerstva vnitra.

1. oddělení organizovalo a řídilo boj proti trestné činnosti na úseku průmyslu – ve stavebnictví, chemickém průmyslu, spotřebním průmyslu, hutním a strojírenském průmyslu, zpracovávalo rozbory situace, poskytovalo pomoc podřízeným útvarům a řešilo závažné případy trestné činnosti.

2. oddělení organizovalo a řídilo boj proti trestné činnosti na úseku dopravy a spojů (traťové hospodářství, sdělovací a zabezpečovací zařízení a technika, železniční průmyslová stavební výroba, projekční činnost, opravárenství, zásobování ČSD, přeprava zásilek atd.), koordinovalo a řídilo celostátní opatření, kontrolovalo činnost podřízených útvarů a poskytovalo jim praktickou pomoc.

3. oddělení řídilo a organizovalo boj proti trestné činnosti na úseku zemědělství, lesnictví a vodního hospodářství, koordinovalo celostátní akce, provádělo kontrolu a poskytovalo pomoc podřízeným útvarům.

4. oddělení organizovalo ochranu ekonomiky na nevýrobním úseku – v obchodu, kultuře, v problematice místního hospodářství, zdravotnictví, financí a potravinářského průmyslu, vedlo a řídilo boj proti spekulaci, padělání platidel a pašování, zpracovávalo závažné případy trestné činnosti, kontrolovalo činnost podřízených útvarů a poskytovalo jim pomoc.

3. *odbor dopravní služby* – řídil výchovné akce proti dopravním nehodám, sledoval dopravní problematiku, organizoval řízení silničního provozu, vyhodnocoval situaci v silničním provozu a předkládal návrhy na řešení dopravních problémů, ve spolupráci s ostatními složkami prováděl preventivně-výchovná opatření.

4. *odbor správní* – organizoval a řídil práci po linii správních agend, řídil a kontroloval výrobu, distribuci a vydávání občanských průkazů, řidičských průkazů, státních poznávacích značek a ostatních tiskopisů, řídil provádění dohledu nad technickým stavem motorových vozidel, nad dodržováním režimu hlášení obyvatel, hraničního režimu a nad výukou řidičů motorových vozidel, vedl ústřední evidenci obyvatel.

1. skupina organizovala a řídila režim občanských průkazů, hraničních propustek a povolovací agendy zbraní, zajišťovala výrobu a distribuci občanských průkazů a ostatních tiskopisů, prováděla prověřování prošetřování ztrát OP, usměrňovala práci ohlašoven národních výborů, kontrolovala práci podřízených útvarů a poskytovala jim pomoc.

2. skupina zajišťovala úkoly na úseku dopravní agendy, úkoly klasifikačních komisí, organizovala celostátní dopravní akce, jejich vyhodnocování a předkládala návrhy na

řešení, řídila vydávání řidičských průkazů a vedení evidence motorových vozidel a řidičů, organizovala zkoušky řidičů, zajišťovala výrobu státních poznávacích značek a prováděla dohled nad jejich přidělováním.

3. oddělení odpovídalo za režim hlášení obyvatel, vedlo ústřední evidenci obyvatel, činilo opatření k odhalování osob, které se vyhýbaly hlášení pobytu, řídilo práci okresních evidencí obyvatel, provádělo celostátní administrativní pátrání po pobytu osob a podávalo informace o pobytu osob.

5. odbor pořádkové služby a vyhledávání – organizoval a řídil výkon pořádkové služby, činnost obvodních, pohraničních a železničních oddělení VB, vyhledávání, výkon hraniční služby a práci Pomocné stráže VB.

1. oddělení řídilo a organizovalo výkon pořádkové služby ve městech (hlídkové služby, radiovožů, speciálních pohotovostních jednotek), výkon služby na obvodních odděleních VB a železničních odděleních VB, organizovalo činnost Pomocné stráže VB a preventivní práci, zajišťovalo zavádění nové techniky, zpracovávalo rozborů a návrhy, kontrolovalo práci podřízených útvarů a poskytovalo jim pomoc.

2. oddělení metodicky zajišťovalo vyšetřování trestné činnosti formou vyhledávání a řešení přestupků a provinění.

3. oddělení řídilo a organizovalo komplexně výkon hraniční služby.

6. odbor kriminalistické techniky (Kriminalistický ústav⁹⁰) – řídil kriminalistické služby ve Veřejné bezpečnosti, prováděl identifikační práce z hlediska daktyloskopie, znalecké posudky pro všechny orgány MV, prokuratury a soudy, zaváděl a propagoval používání vědeckotechnických prostředků v boji s trestnou činností.

1. oddělení (daktyloskopie a trasologie) zpracovávalo kompletní expertizy, vedlo trasologické materiály a srovnávací sbírku, zpracovávalo znalecké posudky, vedlo celostátní sbírku stop.

2. oddělení (mechanoskopie a balistiky) provádělo všechna zkoumání v oboru mechanoskopie, střelných zbraní, balistiky, zámků, plomb, úlomků nástrojů a skla, identifikovalo zbraně, náboje, nástroje a předměty.

3. oddělení (chemie, požární expertiza a pyrotechniky) provádělo chemické analýzy ze všech oborů analytické chemie, spolupracovalo s Ústavem soudní chemie a toxikologie, provádělo expertizy v oboru zjišťování příčin požárů, průmyslových výbuchů a havárií v průmyslových provozech, identifikaci munice a výbušnin, řídilo metodicky i prakticky činnost pyrotechniků krajských správ VB.

90 V roce 1963 se objevil návrh na vyčlenění Kriminalistického ústavu z HS VB a jeho začlenění do sestavy Generální prokuratury. Zatím však tento krok nepřicházel z různých důvodů (nešlo oddělit daktyloskopické a jiné registrace od výkonu kriminalistické služby, valná část expertiz byla vykonávána již ve stadiu vyhledávání, tedy operativním, 80 % všech expertiz bylo zpracovááno pro StB a VKR, KÚ uděloval úkoly a náplň práce kriminalistickým oddělením na S VB, KÚ řešil závažné případy v součinnosti StB a VKR, např. zahraniční letecké havárie, podezřelá úmrtí našich občanů v zahraničí nebo cizích státních příslušníků u nás, trestnou činnost našich občanů v zahraničí apod.) v úvahu, neboť by došlo k rozrušení systému služby Veřejné bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že znalecká činnost a působnost KÚ byla upravena trestním řádem a zákonem o soudních znalcích a tlumočnících, nemohlo podle materiálu docházet k porušování principu procesní samostatnosti kriminalistického znalce. – AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 10.

4. oddělení (biologie a biochemie) pracovalo na sérologických a mikroskopických vyšetřováních tělních tkání a tekutin, provádělo identifikace botanických a zoologických materiálů, zpracovávalo znalecké posudky.

5. oddělení (grafické expertizy a diagnostiky) zpracovávalo všechny druhy diagnostické a písmoznalecké expertizy.

6. skupina (kriminalistické fotografie) zpracovávala fotografické expertizy a fotodokumentace.

Sekretariát plnil administrativní a hospodářské úkoly pro kriminalistický kabinet, vydával *Kriminalistický sborník*, *Informační věstník VB* a *Učebnici kriminalistiky*.

7. odbor statisticko-evidenční – vedl evidenci a registraci vyšetřovacích spisů, tajných spolupracovníků, agenturních a evidenčních spisů a daktyloskopických karet, vyhodnocoval celostátní statistické údaje, vedl daktyloskopickou kartotéku.

1. oddělení (evidence) vedlo protokol tajných spolupracovníků a rozpracovaných osob za HS VB, evidenci svazků, operativních spisů a archiv osobních svazků, vedlo desetiprstou daktyloskopickou sbírku, evidovalo, vyhodnocovalo a kontrolovalo operativní materiály pro archiv.

2. oddělení (statistiky) zpracovávalo statistické výkazy trestné činnosti, provádělo hodnocení statistických ukazatelů a poskytovalo pomoc podřízeným útvarům.

8. zvláštní odbor – prováděl sledování a ustanovky.⁹¹

1. oddělení provádělo sledování.

2. oddělení zpracovávalo ustanovky.

Hlavní správa VB pracovala v součinnosti se Správou vyšetřování VB, která však spadala do kompetence náměstka ministra vnitra pro vyšetřování, jak je patrné z přílohy č. 6.⁹² Už brzy se objevily další kritiky jak organizační struktury a náplně služeb, tak i nedomyšleného rozložení pracovních míst v celé Veřejné bezpečnosti. Nová organizace (při absenci nového statutu) HS VB postrádala logické utřídění podle tří základních služeb (kriminální, pořádkové, dopravní) a nadále vycházela z oborové izolovanosti a uzavřenosti. Především kriminální služba byla roztržena do I. (eventuálně i II.), dále VI., VII. a VIII. odboru, tedy do odborů výrazně kriminálního charakteru, které řešily v podstatě jednu problematiku.⁹³ Také stále chyběl nový zákon o bezpečnostních složkách.

Rok 1964 byl přelomový nejen zavedením nové organizace Veřejné bezpečnosti, ale i pro úsek vyšetřování. Progresivnější a relativně větší samostatnost dal vyšetřovatelům VB už zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním, který nabyl účinnosti dnem 1. 1. 1962. Jím byla zcela jasně potvrzena dřívější práva a povinnosti vyšetřovatele a navíc v něm bylo výslovně stanoveno, že kromě případů, kdy bylo třeba

91 Směrnice k vyžadování a zpracovávání ustanovek vyšly pravděpodobně v roce 1962. – AMV Kanice, f. A 6/2, i. č. 526 (návrh rozkazu MV před legislativní úpravou).

92 AMV Kanice, f. 1 – 4, i. č. 744.

93 AMV Kanice, f. H 1 – 1, i. č. 11.

souhlasu prokurátora, činili vyšetřovatelé všechna rozhodnutí samostatně a byli také osobně odpovědní za jejich zákonné a včasné provedení. Nadále však zůstala plná služební závislost vyšetřovatelů VB na územních náčelnících Veřejné bezpečnosti, kteří měli vůči vyšetřovatelům kázeňskou a personální pravomoc i právo kontrolovat každé rozhodnutí vyšetřovatele, respektive dávat mu závazné pokyny týkající se vyšetřování. Územní náčelník mohl svým způsobem ovlivnit nejen zahájení vyšetřování a vznesení obvinění, ale i celý průběh vyšetřování. Dokonce mohl ovlivnit i jeho skončení, neboť ho svým podpisem schvaloval. Přesto, že byli vyšetřovatelé VB jedním z orgánů činných v trestním řízení a měli z tohoto titulu určitá procesní práva a povinnosti, nebyli rovnocennými partnery prokurátorů a soudu. Prokurátor měl v tehdejší trestním řízení dominantní postavení a vyšetřovatel mu byl ve všech právních i kriminalistických otázkách plně podřízen. Pokyny prokurátora byl pro vyšetřovatele závazné a vyšetřovatel neměl vůči nim právo námitky. Vyšetřování bylo také konáno ve všech trestných činech bez ohledu na jejich míru nebezpečnosti, právní a důkazní náročnosti a složitosti a také bez ohledu na místo spáchání. Vyšetřování bylo koncentrováno do okresních a krajských center mnohdy velmi vzdálených od místa činu. Zásadní změna v postavení vyšetřovacího aparátu byla provedena na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 17. prosince 1963 o dalším zkvalitnění vyšetřování (mimo jiné zde bylo zdůvodněno zřízení institutu vyšetřovatelů prokuratury a dán podnět k novelizaci trestního řádu). Již zmíněným rozkazem ministra vnitra č. 4/1964⁹⁴ byl vyšetřovací aparát v otázkách vyšetřování vyčleněn z bezprostřední podřízenosti územních náčelníků VB. Vyšetřovací součásti VB byly vertikálně podřízeny prostřednictvím Správy vyšetřování náměstkovi ministra vnitra. Uvedeným rozkazem byla zřízena Správa vyšetřování VB jako celostátní orgán vyšetřování ve Veřejné bezpečnosti. Organizace vyšetřování v Ministerstvu vnitra byla znovu zafixována v rozkaze MV č. 12/1966 o některých změnách v organizaci Ministerstva vnitra a dále prohloubena v rozkaze MV č. 36/1966 o zásadách pro uspořádání řídicí činnosti ve Sboru národní bezpečnosti. Procesní samostatnost vyšetřovatelů byla později zakotvena v zákoně č. 57/1965 Sb., kterým byl novelizován trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb.), a v zákoně č. 70/1965 Sb. o SNB. Těmito normami byli vyšetřovatelé vyňati z personální a disciplinární pravomoci náčelníků územních součástí VB. Přímá podřízenost těmto náčelníkům zůstala pouze v bojové a tělesné přípravě, v mobilizační připravenosti, v přípravě CO, při pohotovosti a závažných případech, kdy by bylo nutné použít všechny síly a prostředky VB (katastrofy, živelné pohromy, havárie, železniční a letecké nehody a demonstrace). Personální pravomoc náčelníků vyšetřovacích útvarů VB důsledně ve vertikálním směru byl konkretizovaná služebním předpisem (MV-kádr-II/6⁹⁵). Tuto pravomoc později, 13. října 1967, přenesl náčelník

94 AMV Kanice, f. H 7, Úvod k inventáři Správy vyšetřování VB MV ČSR, s. 12.

95 Tamtéž, s. 13.

Správy vyšetřování VB svým rozkazem č. 7/1967 na náčelníky odborů vyšetřování VB krajských správ SNB a Městské správy VB Praha. Rozkaz MV č. 4/1964, který měnil organizaci vyšetřování VB, také nařizoval vydat směrnice o vzájemné spolupráci a součinnosti vyšetřovatelů s orgány operativy ve Státní bezpečnosti. Po získání zkušeností a s přihlédnutím k novelizaci trestního řádu byly tyto směrnice Správou vyšetřování StB vypracovány v květnu 1965.⁹⁶ Mimo jiné upravovaly podmínky, za kterých mohl orgán operativy zahájit trestní stíhání. Operativní útvary zpravidla trestní stíhání nezahajovaly, s výjimkou těch situací, které nesly odkladu, příp. nešlo-li dosáhnout toho, aby tak učinil vyšetřovatel. Pak mohl orgán operativy provést zadržení podezřelého, vydání a odnětí věci, domovní a osobní prohlídku, pozdržení zásilek, výslech podezřelého, poškozeného a svědků. V běžných situacích nebyli příslušníci operativy oprávněni jakékoliv vyšetřovací úkony s výjimkou ohledání místa činu a osobní prohlídky před zahájením vyšetřování činit. Měli pouze konat všechna potřebná opatření k odhalení trestných činů a zjištění jejich pachatelů, popř. k předcházení a zamezení trestné činnosti. Vyšetřovatelé měli pak povinnost poskytovat operativním útvarům pomoc při provádění jejich vlastních operativně-pátracích aktivit. Úsek vyšetřování VB fungoval podle těchto nových zásad v podstatě až do vzniku československé federace bez změny.

Již jsem se zmínila o novelizaci trestního řádu, která byla též významná pro činnost Veřejné bezpečnosti, zejména obvodních oddělení VB. Týkala se zejména zákonné úpravy vyšetřování trestných činů u obvodních oddělení VB a zavedení urychleného, zjednodušeného trestního řízení pro některé druhy trestných činů, tedy institutu vyhledávání. Tato úprava trestního řádu v podstatě zavedla dvě formy objasňování trestných činů: trestné činy závažné a trestné činy, jejichž objasňování bylo po skutkové, důkazní a právní stránce obtížné, měly být vyšetřovány, ostatní trestné činy měly být objasňovány formou vyhledávání. Spolu s vytvořením obvodních oddělení VB měla tato úprava umožnit využití početně omezeného vyšetřovacího aparátu pouze pro věci závažné. Naproti tomu na objasňování skutkově, důkazně a právně jednoduchých trestných činů se měl podílet daleko větší okruh bezpečnostních orgánů, než tomu bylo v systému okrskové služby. Úprava vyhledávání se měla lišit od úpravy vyšetřování pouze zjednodušením několika úkonů administrativního charakteru, takže záruky zákonnosti upravené trestním řádem měly být pro vyšetřování i pro vyhledávání v podstatě stejné. Při vyhledávání nebylo nutné vyhotovovat usnesení o zahájení vyhledávání a usnesení o vznesení obvinění. V takovém případě sdělil vyhledávací orgán stíhané osobě na počátku jejího prvního výslechu, pro jaký skutek se vyhledávání vede a další údaje, o které se podezření opíralo. Prokurátorovi se musela doručit zpráva o zahájení vyhledávání a o vznesení obvinění do 48 hodin od oznámení či jiného zjištění trestného činu. Vyhledávání pak muselo být skončeno

96 Jednalo se o služební předpis SNB-vyšetř-I-2. – AMV Kanice, f. A 2/2, i. č. 1279.

a spis se závěrečnou zprávou prokurátorovi předložen do jednoho měsíce. Prokurátor mohl lhůtu pro vyřízení spisu přiměřeně prodloužit. Po skončení vyhledávání měl příslušník konající vyhledávání seznámit obviněného s výsledky jen tehdy, učinil-li návrh na podání obžaloby, jinak měl pouze předložit prokurátorovi spis a vyčkat jeho pokynů. Dozor prokurátora a účast obhájce se řídila příslušnými ustanoveními trestního řádu. Vyšetřování se provádělo v případech trestných činů proti republice a těch, na které stanovil zákon trest odnětí svobody převyšující tři roky. Dále byl-li obviněný ve vazbě, ve výkonu trestu nebo na pozorování ve zdravotním ústavu, byl-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům, mladistvý nebo uprchlý. Prokurátor pak mohl nařídit vyšetřování i v jiných případech. V novele byla zapracována také ustanovení vymezující kompetence jednotlivých vyšetřovacích a vyhledávacích orgánů. Vyšetřování konali vyšetřovatelé prokuratury, vyšetřovatelé Státní bezpečnosti a vyšetřovatelé Veřejné bezpečnosti. Vyšetřovatelé prokuratury vyšetřovali podle rozhodnutí prokurátora ty závažnější trestné činy, jejichž odhalení nevyplývalo z činnosti bezpečnostních útvarů a při jejichž odhalení, zjišťování a objasňování byla zpravidla nezbytná úzká součinnost s kontrolními, revizními a inspekčními orgány. Vyšetřovali i případy, které prokurátor odejmul vyšetřovacím útvarům VB. Vyšetřovatelé Státní bezpečnosti vyšetřovali protistátní trestné činy podle zvláštní části trestního zákona, v jiných trestných činech mohli konat vyšetřování jen se souhlasem prokurátora. Seznámení obviněného s výsledky vyšetřování však museli vždy provádět vyšetřovatelé prokuratury, ti také rozhodovali o eventuálních návrzích na doplnění vyšetřování. Podle rozhodnutí prokurátora se vyšetřovatelé i jinak aktivně účastnili vyšetřování Státní bezpečnosti. Vyšetřovatelé Veřejné bezpečnosti prováděli pak vyšetřování ve všech ostatních případech, v nichž bylo třeba konat vyšetřování. Vyhledávání vykonávaly výhradně orgány Veřejné bezpečnosti.⁹⁷

I když trestní řád i *Instrukce pro vyhledávání ve VB* umožňovaly, aby této formy využívali ve své práci všichni příslušníci SNB, zůstávalo těžiště vyhledávání na obvodních odděleních VB. Při zavedení institutu vyhledávání se předpokládalo, že obvodní oddělení VB budou touto formou objasňovat 60 % trestné činnosti (v roce 1969

97 Kromě zkvalitnění vyšetřování měla novela trestního řádu přinést podle usnesení předsednictva ÚV KSČ ze 17. 12. 1963 „posílení jistoty při zjišťování objektivní pravdy, aby byla maximálně prohloubena vzájemná kontrola práce orgánů činných v trestním řízení a aby byl zintenzivněn boj proti kriminalitě“. Zřejmě opožděná reakce na nevyjasněné či nezveřejněné inscenované procesy 50. let, které traumatizovaly československou politiku ještě v tomto období. V novelizaci trestního řádu byla ještě promítnuta rozšířená účast obhájců v přípravném řízení (oproti dosavadní úpravě, která umožňovala účast obhájce až po skončení vyšetřování) a prohloubení kontroly práce orgánů činných v trestním řízení. Podle nové úpravy měl být např. výslech obviněného před přijetím obžaloby pravidlem, nikoli jako dosud výjimkou. To mělo přispět k tomu, aby eventuální nedostatky z přípravného řízení byly odstraněny ještě před soudním líčením. Soud také mohl věc vrátit k došetření. Proti tomuto rozhodnutí soudu nebyla přípustná stížnost prokurátora, takže v tomto bylo posíleno postavení soudu, který nesl plnou odpovědnost za „objektivní a spravedlivé“ rozhodnutí o vině a trestu. Novela také ale rozšířila možnosti zadržení podezřelé osoby (např. osoba, která byla přistižena nebo dopadena bezprostředně po spáchání trestného činu, mohla být zadržena i tehdy, nebyly-li důvody vazby), což mělo zintenzivnit boj proti kriminalitě, zejména proti výtržnictví a jiným násilným trestným činům, které narušovaly veřejný pořádek a „socialistické soužití“. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 679.

to bylo již 72 % z celkového trestného nápadu).⁹⁸ Vyhledávání nakonec těžce zasáhlo systém práce obvodních oddělení VB, zejména ve velkých a průmyslových městech. Nepředpokládalo se, že bude tak velký nárůst trestné činnosti, jejíž objasňování zatíží časově a procesně obvodní oddělení tak, že je odvede od preventivní a „ofenzivní“ práce. Snížil se například počet případů odhalovaných vlastním výkonem a naopak vzrostla hlášená trestná činnost. Novela trestního řádu tedy kladla především na výkoné příslušníky daleko větší požadavky, než se předpokládalo. Tyto problémy byly řešeny alespoň částečným posílením stavů obvodních oddělení VB ve velkých městech. Situaci ztěžovala také nedomyšlená dislokace obvodních oddělení VB. V některých okresech pro ně byly stanoveny neúměrně rozsáhlé obvody, v několika případech se ukázala jako nevhodná i sídla OO VB z hlediska spádovosti obcí do přirozených center. V některých větších okresních a krajských městech zase nevyhovoval systém jednoho obvodního oddělení. Tato oddělení měla vyšší stav příslušníků, takže z hlediska řídicí a kontrolní činnosti byla těžko zvladatelná, z hlediska bezpečnostní situace obvodu zase těžkopádná. Ve městech, kde to situace vyžadovala, byla tedy zřízena místo dosavadního jednoho dvě i více OO VB (v Karlových Varech, Liberci, Českých Budějovicích, v Brně 1 a v Brně 4). Rovněž v hlavním městě vyvstala potřeba zřízení tří nových místních oddělení VB (Ruzyně, Petřiny a Spořilov).⁹⁹ Kromě toho mělo být v Praze zřízeno ještě jedno železniční oddělení navíc. Namísto dosavadního oddělení dispečinku a dozorčí služby mělo být zřízeno operační středisko v čele s operačním důstojníkem podřízeným přímo náčelníkovi MS VB, které mělo být v neustálém spojení s jednotlivými obvodními a místními odděleními VB, s hlídkovými vozy, se stanovišti hlídkové služby v uličním provozu, s vozy oddělení dopravních nehod a pohotovostní jednotkou. Mělo soustředit všechna hlášení o trestných činech, o porušování veřejného pořádku a o dopravních nehodách a vysílat operativně příslušné síly k přímým zásahům. Operační středisko mělo také disponovat výjezdovou skupinou specialistů MS VB. K určitým změnám v dislokaci OO VB a k úpravám jejich územních obvodů muselo dojít i v souvislosti se začleněním pohraničních oddělení VB do systému obvodních oddělení VB. Až dosud řešila OO VB bezpečnostní situaci i v územních obvodech PO VB. Od 1. ledna 1966 bylo upraveno postavení pohraničních oddělení VB a kromě zajišťování ochrany státních hranic byla jejich působnost rozšířena i na plnění běžných bezpečnostních úkolů jako u ostatních obvodních oddělení VB.¹⁰⁰ V této souvislosti byla v pohraničních okresech některá duplicitní obvodní oddělení zrušena (v místech, kde bylo OO VB i PO VB byla obě oddělení sloučena v jeden útvar – PO VB) a u některých dalších OO VB upraveny jejich dosavadní územní obvody.

Po prvních zkušenostech s reorganizací vyvstala také stará známá otázka nedo-

98 AMV Kanice, nezpracované studijní materiály.

99 AMV Kanice, f. A 2/2, i. č. 1279.

100 Tamtéž a také nařízení MV č. 39 z 20. 12. 1965 v AMV Praha, f. A 6/5, i. č. 697, a AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 725.

statečně vyvážené systemizace příslušníků ve výkonu a v řídicích útvarech na jedné straně a na straně druhé mezi jednotlivými základními útvary Veřejné bezpečnosti. Skutečný stav kriminální trestné činnosti vyžadoval též přehodnocení dosavadní systemizace pracovníků kriminální služby. Přesunutí některých kriminalistů na obvodní oddělení I. typu znamenalo oslabení kriminálních skupin ve většině okresů, takže ty nevládaly objasňovat kvalifikovanou trestnou činnost, zatímco vyčlenění kriminalisté u OO VB plnili i úkoly příslušející výkonným příslušníkům obvodních oddělení. Problém nedomyšlené systemizace však byl v bezpečnostním aparátu „řešen“ permanentně. Totéž platilo i pro neustálou potřebu personálního posilování vyšetřovacích součástí. Stejně tak nedostatek pracovních sil a přibývání pracovních úkolů trápily například i správní službu. Neméně problematické bylo pouze rámcové vymezení kompetencí v organizaci jednotlivých služeb a součástí Veřejné bezpečnosti. Jak je patrné i z uvedených přehledů náplní práce všech útvarů, nepodařilo se vymezit konkrétní dělbu mezi jednotlivými součástmi a službami na všech stupních řízení a odstranit tak dublování v jejich činnosti. Nově zpracovanými a novelizovanými předpisy pro činnost speciálních služeb byly tyto úkony sice částečně zapracovány do jejich náplně práce, nikoliv však jako vlastní výkon, ale jako metodické řízení a kontrola jejich plnění obvodními odděleními VB, takže pravomoc řídit a kontrolovat byla dána odborům a oddělením specializovaných služeb od Hlavní správy VB až po okresní oddělení VB. Tímto zásahem do řízení a kontroly obvodních oddělení VB došlo k tomu, že náčelníci OO VB nebyli řízení jen náčelníky okresních oddělení VB, ale i jednotlivými pracovníky specializovaných služeb, kteří byli služebními předpisy zmocněni činnost OO VB po svých liniích řídit a kontrolovat. Přičemž tato jejich řídicí a kontrolní činnost byla co do obsahu vlastně nekontrolovatelná (v mnoha případech bylo zjištěno, že tito specialisté ukládali obvodnímu oddělení VB úkoly, které měli plnit sami).¹⁰¹ Po linii pořádkové služby byla nevyjasněnost kompetencí nejproblematičtější. Na Hlavní správě VB fungoval odbor pořádkové služby, na krajských správách VB oddělení pořádkové služby, avšak na okresních odděleních VB byly skupiny bývalé vnější služby zrušeny a místo nich byl ustaven pouze pomocník náčelníka pro veřejný pořádek, který měl po této stránce na starosti vlastně všechna obvodní oddělení VB v okrese. Pořádková služba vůbec prošla v uplynulém období značnými změnami. Její odloučení od služby dopravní, zřízení obvodních oddělení VB a zejména zavedení instituce vyhledávání důsledněji zapojilo pořádkovou službu do boje s trestnou činností. Obvodní oddělení VB řízená metodicky pořádkovou službou se napojila na celý systém boje s kriminalitou. Instituce vyhledávání si zase vynutila podstatné zvýšení kriminalistických znalostí příslušníků obvodních oddělení VB, což však, jak už bylo řečeno, odvádělo jejich pozornost od řešení otázek veřejného pořádku, tedy od úkolů pořádkové služby. Důležitým požadavkem celkového zaměření

101 AMV Kanice, nezpracované studijní materiály.

práce Veřejné bezpečnosti byla zvýšená pozornost městům, ve kterých se vyskytovala nejnebezpečnější trestná činnost (násilné a majetkové trestné činy). Veškerá opatření ke zvýšení výslednosti práce Veřejné bezpečnosti směřovala zase k příslušníkům obvodních, popř. okresních oddělení VB, neboť se vycházelo z předpokladu vyšší kvalifikace práce na místech trestných činů. Příslušníci výkonných útvarů tedy museli ovládat nejnужnější kriminálně-technické úkony spojené s prací na místě činu a při pátrání po pachatelích. Přehodnoceno bylo také zaměření boje proti obecné a hospodářské kriminalitě. Útvary zaměřené na boj s obecnou kriminalitou měly účinněji řešit aktuální otázky specificky městské kriminality a vzrůstající problémy s prostitucí a zvýšeným výskytem pohlavních chorob. Na rozdíl od obecné kriminality, kde základní orientace byla dána především vlastním nápadem trestné činnosti, v hospodářské kriminalitě se jednalo o skrytou trestnou činnost, která musela být odhalována za použití operativních metod. Zde byla přehodnocena činnost na úsecích stavebnictví, průmyslu, zahraničního obchodu, zemědělství a dopravy. Současně byl nově stanoven obsah činnosti útvarů boje proti rozkrádání a spekulaci s ohledem na organizační úpravy ve Veřejné bezpečnosti a na nová zákonná ustanovení, která však přinesla další problémy v dělbě práce mezi operativou a vyšetřováním.¹⁰²

Nevyjasněnost kompetencí a zásada dvojí podřízenosti (k územním náčelníkům a k nadřízeným složkám po jednotlivých liniích) byla neustále kritizována a měla být vyřešena novým zákonem o bezpečnostním aparátu. Ten měl jednak právně zakotvit změny, které se od roku 1948 na Ministerstvu vnitra odehrály, jednak měl ujasnit i postavení jednotlivých složek bezpečnostního aparátu. Dosavadní systém řízení složek Státní a Veřejné bezpečnosti, platný od roku 1954, vykazoval na krajské a okresní úrovni pouze formální jednotu. V podstatě zde existovala dvojkolejnost a nerovnost v postavení obou složek, kdy docházelo k faktickému podřízení Veřejné bezpečnosti vůči Státní bezpečnosti. Práce Veřejné bezpečnosti se naproti tomu vyznačovala praktickou samostatností jak obsahově, tak i systémem řízení, s výjimkou týlových otázek a od reorganizace v roce 1960 i personálních záležitostí. Veřejná bezpečnost byla v okrese řízena zpravidla nezávisle na náčelníkovi OO MV, prostřednictvím správ VB na kraji přímo z Hlavní správy VB (na základě Statutu HS VB z r. 1958). Docházelo tak ke křížení nebo dvojitému zajišťování některých společných úkolů, především při celostátních opatřeních. To samozřejmě vyplývalo již ze samotného systému řízení na Ministerstvu vnitra. Tento problém sice nový zákon o SNB vyřešil asi tak, jako chytrá horákyň, avšak pro posílení sebevědomí veřejně-bezpečnostní složky znamenal dost významný posun.

Organizační přestavba bezpečnostního aparátu byla dovršena přijetím nového zákona č. 70/1965 Sb. o Sboru národní bezpečnosti, který byl přijat Národním shromážděním 30. června 1965. Ještě před přijetím zákona došlo k výměně ministra vnitra,

102 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 763.

26. dubna 1965 nastoupil do funkce plk. Josef Kudrna.¹⁰³ Nový zákon,¹⁰⁴ který nabyl účinnosti dnem 1. srpna 1965, ustanovil výkonným orgánem bezpečnostního aparátu Sbor národní bezpečnosti. Sboru národní bezpečnosti náleželo přímé zajišťování ochrany socialistického společenského a státního zřízení, veřejného pořádku, bezpečnosti osob i majetku. SNB byl podle zákona orgánem státního donucení, který v celé své činnosti měl zároveň uplatňovat prostředky společenského působení, výchovy a prevence. Činnost Sboru národní bezpečnosti byla vymezena jeho úkoly. SNB tedy měl především zajišťovat ochranu zřízení, odhalovat a zneškodňovat nepřátelskou činnost proti ČSSR, zabezpečovat ochranu státních hranic, objektů zvláštní důležitosti a spolupůsobit při obraně státu. K tomu zajišťoval ochranu veřejného pořádku spolu s plněním úkolů uložených mu národními výbory v rámci jejich pravomocí, bezpečnost a důstojnost osob, ochranu majetku, měl dbát o bezpečnost a plynulost silničního provozu, odhalovat trestné činy, provinění a přestupky a zjišťovat jejich pachatele, konat vyšetřování a vyhledávání trestných činů podle trestního řádu, podle zvláštních předpisů objasňovat provinění a přestupky, o přestupcích měl i rozhodovat, v neposlední řadě měl předcházet trestné i jiné protisociální činnosti a napomáhat k odstraňování jejich příčin. Nový zákon určoval i hlavní zásady organizace SNB. Sbor národní bezpečnosti zůstal ozbrojeným a podle vojenských zásad organizovaným sborem, podřízeným ministru vnitra. Ministr vnitra byl tedy přímý nadřízený všech příslušníků Sboru a vykonával nad nimi kázeňskou pravomoc. Ti byli povinni se řídit jeho rozkazy a nařízeními příslušných náčelníků a velitelů. Sbor národní bezpečnosti byl tvořen dvěma oborově samostatnými složkami – Státní bezpečností a Veřejnou bezpečností. V rámci těchto složek byli jmenováni vyšetřovatelé, kteří ve věcech týkajících se vyšetřování byli podřízeni náčelníkům vyšetřovacích součástí. Dále byl Sbor i nadále organizován podle krajů a okresů, na okresech pak fungovala Veřejná bezpečnost podle obvodů. Podle ustanovení zákona měl Sbor národní bezpečnosti spolupracovat s národními výbory a jinými státními orgány a socialistickými organizacemi. V praxi se však tato spolupráce zúžila na řešení případů v komisích pro veřejný pořádek, které se staly jakýmsi trestními komisemi (tedy značně nepopulárními) a za které se schovávala jakákoliv činnost v oblasti tzv. místní bezpečnosti. Tím, že zákon o SNB zrušil vládní nařízení č. 64/1957 Sb. o místní bezpečnosti, byly zrušeny i příslušné prováděcí předpisy blíže upravující součinnost Sboru s národními výbory při zajišťování místních záležitostí veřejného pořádku. Tuto otázku měl řešit až připravovaný zákon o národních výborech. Jeho schválení však čekalo na závěry XIII. sjezdu KSČ ke společenskému poslání národních výborů. – Nový zákon o SNB přinesl také úpravu práv a povinností příslušníků Sboru. Zejména jim svěřil právo požadovat potřebné vysvětlení od každého, kdo mohl přispět k objasnění skutečností nutných ke

103 Plk. RSDr. Josef Kudrna – narozen 1. 9. 1920, ve funkci ministra vnitra do 15. 3. 1968. – *Historie MV a SNB*, s. 54.
104 *Historie SNB v dokumentech*. Praha 1985, s. 116–126.

zjištění trestných činů, provinění a přestupků. Toto právo bezpečnostních orgánů nebylo dříve výslovně zákonem stanoveno, praxe potom byla nejednotná, což zajisté ovlivňovalo úroveň objasňování spáchaných deliktů. Určité pochybnosti o zneužití zákonných práv příslušníků byly vyvráceny konstatováním, že prováděcí předpisy rozvedou jeho zásady tak, aby nemohlo dojít ke zbytečnému šikanování lidí, k vytrhování občanů z pracovního procesu či jiným případným přehmatům. Ve zprávě o ročních zkušenostech uplatňování zákona v praxi se samozřejmě tvrdilo, že k zneužití tohoto práva nedošlo a naopak toto ustanovení umožnilo lépe objasňovat spáchané delikty a v důsledku toho lépe zabezpečovat úkoly v boji s kriminalitou.¹⁰⁵ Obdobně i ustanovení zákona o předvedení se ukázalo jako „velmi účinné“ a jako dobrá zbraň proti narušitelům veřejného pořádku. Předvedení též „dobře působilo na veřejnost a samotnými občany bylo kladně hodnoceno“.¹⁰⁶ Uskutečňování tohoto ustanovení naráželo na některé technické a materiální problémy, jako bylo zřízení a vybavení vhodných místností pro zadržené osoby či dodržování „nezbytně nutné“ doby zadržení. Nesporně významné právo bylo svěřeno příslušníkům Sboru v ustanovení o použití potřebných prostředků při zákrocích (obušku, pout, popř. jiných prostředků). První zkušenosti ukázaly, že tato úprava poskytla příslušníkům „potřebnou jistotu při zákrocích, dává jim pevný základ pro rozhodování i postup, významně přispívá k posílení jejich autority...“¹⁰⁷ Zároveň zpráva konstatovala, že „veřejnost vítá ráznější a energičtější postup příslušníků Sboru proti asociálním elementům a výtržníkům a současně s porozuměním chápe zákroky provedené přesně v mezích zákonného oprávnění.“¹⁰⁸ Dá se říci, že přijetí nového zákona s rozšířením pravomocí příslušníků bylo poměrně slušně načasováno. V období let 1964 až 1969 nastala totiž kvalitativně nová situace nejen v politicko-společenském vývoji,¹⁰⁹ ale také v „páchání“ hromadných výtržností. Jestliže v 50. letech docházelo k výtržnostem jen ve výjimečných případech, naprosto lokálně a bez většího politického významu, teď se hromadné výtržnosti koncentrovaly ve velkých městech a hlavními iniciátory byli „protisocialistické živly“, začali se mimořádně aktivizovat studenti a převážná část akcí měla vysloveně „protisocialistický a protisovětský“ charakter. Svá práva daná novým zákonem využila Veřejná bezpečnost kromě jiných např. i v tak politicky nevinných aktivitách tzv. „vlasatců“¹¹⁰ v roce 1966, stejně jako při „strahovských událostech“ v roce 1967.

Po vydání nového zákona o SNB bylo třeba uvést celou organizaci bezpečnostního aparátu (organizační schéma celého bezpečnostního aparátu MV fungující do r. 1966

105 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 771.

106 Tamtéž.

107 Tamtéž.

108 Tamtéž.

109 Historiografie 60. let, zejména jejich druhé poloviny, je poměrně bohatá a myslím, že není účelné notoricky známa fakta na tomto místě popisovat.

110 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 776.

je uvedeno v příloze č. 7¹¹¹) do souladu se zákonem. K tomu měly pomoci *Zásady organizace a řízení ministerstva vnitra a jeho výkonného aparátu* schválené usnesením předsednictva ÚV KSČ 15. února 1966. Tyto „Zásady“ mimo jiné zdůraznily, že rozhodující podmínkou úspěšného plnění stanovené koncepce je zvýšení úrovně řídicí práce. Což platilo plně i pro složky Sboru národní bezpečnosti, kde v souvislosti s prováděním organizačních úprav bylo nutné stanovit zásady jejich řízení na základě přesného vymezení pravomocí na jednotlivých stupních řízení a jejich vzájemných vztahů.¹¹² Název „Sbor národní bezpečnosti“ byl tedy jakýmsi „střechovým“ pojmem pro oborově samostatné složky Státní a Veřejné bezpečnosti. Tato oborová uzavřenost byla dána odlišností úkolů, forem a metod práce a z toho vyplývajících odlišností organizace, systému a metodiky řízení, různým stupněm návaznosti na jiné státní orgány a v neposlední řadě samostatným vývojem obou složek, který i do budoucna měl směřovat k prohloubení jejich oborové uzavřenosti. Státní bezpečnost měla být i nadále budována jako centralizovaný, vysoce kvalifikovaný aparát s přísně utajenou činností a metodami práce v boji s nepřátelskými rozvědkami. Tomu měla být přizpůsobena jeho vnitřní organizace i početní stavy. Naproti tomu činnost Veřejné bezpečnosti byla spojena s vnitřními bezpečnostními problémy. Jejím úkolem byla ochrana veřejného pořádku, boj s kriminalitou a porušováním zákonů. Svě úkoly plnila v úzké vazbě na ostatní represivní orgány státu (prokuraturu, soudy) a základní orgány státní moci (hlavně národní výbory). Organizační struktura VB v souladu s územním členěním, metody její práce a široce decentralizované řízení měly být na rozdíl od StB pod veřejnou kontrolou.

Přesto oborová samostatnost neměla být podle tvůrců zákona v rozporu s nezbytným požadavkem jednoty Bezpečnosti, ale jen nutným vyjádřením specifčnosti práce jednotlivých složek. Tato jednotu měla být zajištěna začleněním obou složek Sboru národní bezpečnosti do Ministerstva vnitra a jejich centrálním řízením prostřednictvím vedení MV. Bylo nutné také upravit organizační začlenění složek na úseku státní správy do celkové organizační soustavy MV a budovat je jako organizačně nezávislé na bezpečnostním aparátu. Jako zásada organizační výstavby aparátu Ministerstva vnitra byla přijata liniová štábní struktura¹¹³ (řízení po jednotlivých liniích). Na vyšších stupních řízení byl vytvořen kvalifikovaný pomocný aparát (štábní útvary), který měl zajišťovat shromáždění a analýzu informací potřebných k rozhodování, výchovu a přípravu „kádřů“, normotvornou činnost a kontrolu plnění úkolů. Mělo se

111 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 756.

112 K problému řízení složky Veřejné bezpečnosti byla v létě 1966 vypracována Hlavní správou VB „*Studie obsahu a způsobu řízení složky VB*“, kde byla uplatněna především zásada oborové samostatnosti VB daná zákonem o SNB, požadavek jednoty SNB vyjádřený v usnesení ÚV KSČ a v RMV č. 12/1966 o organizačních změnách v centrále MV, zásada procesní samostatnosti vyšetřovatelů daná RMV č. 4/1964, zásada nedílné velitelské pravomoci obsažená ve zmíněném usnesení ÚV KSČ a požadavek úplné personální pravomoci náčelníka VB nad celou složkou. – AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 798.

113 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 756.

tak údajně docílit zjednodušení organizační struktury aparátu MV, odstranění zbytečných řídicích článků, duplicit v práci a početního omezení přebujelého náčelnického a administrativního aparátu. Také se objevila snaha změnit poměr mezi aparátem pomocným a výkonným ve prospěch výkonných útvarů. Toho se mělo docílit přestavbou dosavadního aparátu služeb MV.

Ještě před rozsáhlou přestavbou bezpečnostního aparátu MV došlo k zásadní změně i v řízení vojsk Ministerstva vnitra. Na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ z 26. října 1965 o vytvoření jednotných československých ozbrojených sil se dospělo k zásahu do vojskového systému ochrany státních hranic a objektů zvláštní důležitosti. Dnem 1. ledna 1966¹¹⁴ byla vyčleněna Pohraniční a Vnitřní stráž z rezortu Ministerstva vnitra a převedena do podřízenosti Ministerstva národní obrany.¹¹⁵ Vnitřní stráž byla ještě v tomtéž roce zrušena. Před touto reorganizací rozkazem ministra vnitra č. 31 z 20. listopadu 1965 převzala Veřejná bezpečnost k ochraně státních hranic se socialistickými státy ještě ochranu hranic s NDR.¹¹⁶

Ministerstvo vnitra tedy bylo ústředním státním orgánem v oboru bezpečnostní služby a správních činností ve vymezených oblastech státní správy. Jeho úkolem bylo propracovávat koncepci činnosti jednotlivých složek aparátu MV a zajišťovat spojení dlouhodobých výhledů činnosti MV s ročními prováděcími plány, řídit a koordinovat činnost složek MV, zajišťovat s předstihem organizační, personální, materiální a technické podmínky pro úspěšnou činnost podřízených útvarů. Jednotně a centrálně mělo řešit organizační výstavbu aparátu MV, normotvornou činnost, vědecko-výzkumné aktivity, technický rozvoj, investiční politiku, výběr a výchovu náčelníků. Změny, které si vynutil nový zákon a zmíněné usnesení ÚV KSČ, byly vyhlášeny v rozkaze ministra vnitra č. 12 z 24. března 1966¹¹⁷ a měly být ukončeny k 1. červenci 1966.

Výkonný aparát MV tvořily tyto samostatné složky:

Sbor národní bezpečnosti¹¹⁸

1) Veřejná bezpečnost (HS VB)

2) Státní bezpečnost – rozvědka

– kontrarozvědka Sbor nápravné výchovy¹¹⁹ Správa pasů a víz MV

Hlavní správa tiskového dohledu

Archivní správa MV

Vnitřní správa národních výborů

Hlavní inspekce požární ochrany

114 PTR MV č. 41 z 5. listopadu 1965. – *Historie MV a SNB*, s. 55.

115 Z MNO byla Pohraniční stráž znovu vyjmuta a k 1. 1. 1972 začleněna do FMV.

116 *Historie MV a SNB*, s. 55.

117 AMV Praha, f. A 6/4, i. č. 1030.

118 Obě složky SNB byly organizačně nezávislé. V jejich rámci byli jmenováni vyšetřovatelé, kteří ve věcech vyšetřování byli podřízeni náčelníkům vyšetřovacích součástí VB a StB (Správa vyšetřování VB a Správa vyšetřování StB).

119 Sbor nápravné výchovy, který byl ozbrojeným sborem podřízeným ministru vnitra, byl vytvořen 1. srpna 1965 na základě rozkazu MV č. 23 z 15. 7. 1965 z bývalého Správy nápravných zařízení. – *Historie MV a SNB*, s. 54.

Štáb civilní obrany státu

Organizace aparátu Ministerstva vnitra byla uzpůsobena územní organizaci státu a konkrétním podmínkám práce jednotlivých složek MV. Sbor národní bezpečnosti, Sbor nápravné výchovy, orgány pasů a víz, tiskového dohledu a archivní orgány vytvářely na podřízených stupních svoje lineární útvary. Vnitřní správa národních výborů, Hlavní inspekce požární ochrany a Štáb civilní obrany státu měly svoje útvary pouze v centrále MV. Na nižších stupních byl jejich aparát součástí národních výborů.

Organizační nadstavbu výkonného aparátu Ministerstva vnitra tvořily:

A. štábní útvary, které plnily funkci pomocného aparátu řízení (náčelníků, vedoucích) a které neměly vlastní rozhodovací pravomoc; konaly práce v oblasti organizační, personální, výchovné, mobilizační, evidenční, kontrolní, legislativní, studijní a výzkumné.

Mezi štábní útvary patřily:

sekretariát ministra vnitra a sekretariáty náměstků MV,

Vnitřní správa MV, do které byly začleněny dosavadní vnitřní správa a studijní a analytická skupina,

Kádrová a organizační správa, sem byly začleněny dosavadní správa kádrů a odbor bojové a tělesné přípravy,

mobilizační odbor,

Inspekce ministra vnitra.

B. útvary služeb, které zabezpečovaly chod aparátu MV po stránce materiální, finanční, zdravotní a technické, ty se dále dělily na: centrální, řízené přímo vedením MV a pomocné, zřízené v rámci jednotlivých složek a jimi přímo řízené.

Mezi centrální útvary služeb MV patřily:

Hospodářská správa MV, do které byly začleněny hlavní týl, finanční a plánovací odbor, zdravotnická správa, Ústřední zdravotnický ústav, hospodářský odbor a letecký oddíl, součástí hospodářské správy tedy byly: hospodářský odbor, ústřední zdravotnický ústav, ústřední týlová zařízení, léčebná a rekreační zařízení, byla zde také reorganizovaná sportovní rota a skupina reprezentantů RH,¹²⁰ odbor kulturních zařízení byl uvedeným rozkazem MV zrušen, přičemž ústřední hudba byla začleněna do hospodářské správy a oblastní hudby v Brně, Ostravě a v Bratislavě do nově zřízených hospodářských odborů na příslušných krajských správách SNB (o nově zřízených KS SNB bude zmínka dále), hospodářská správa MV se dále dělila na úsek finanční a plánovací, úsek týlový, úsek zdravotnický, letecký oddíl a ústřední hudbu MV,

Správa spojení, do které byly začleněny VII. správa a zvláštní správa (šifra), jejíž celistvost zůstala zachována,

C. poradní orgány vedení MV byly zřízeny pro kolektivní posouzení základní kon-

cepce zaměření, metod a podmínek práce aparátu MV, byly složeny z funkcionářů příslušné složky (útvary) a přizvaných odborníků, poradní orgány MV tvořily:

*kolegium ministra vnitra,
technicko-ekonomická rada MV,
školská rada MV.*

Do výkonných útvarů patřily již zmíněné centrální útvary výkonných složek MV:

*Správa rozvědky (I. správa MV),
Hlavní správa Státní bezpečnosti (vznikla sloučením II., III. a IV. správy a I. zvláštního odboru),
Správa vyšetřování Státní bezpečnosti,
Správa operativní techniky,
Hlavní správa Veřejné bezpečnosti (její organizace zůstala beze změn),
Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti,
Správa ochrany stranických a vládních činitelů (V. správa),
Správa pasů a víz,
Správa nápravně-výchovných ústavů a věznic,
Hlavní správa tiskového dohledu,
Štáb Civilní obrany státu,
Hlavní inspekce požární ochrany,
Archivní správa,
Vnitřní správa národních výborů.*

Při vedení centrálních útvarů výkonných složek MV se podle potřeby vytvářely štábní útvary a pomocné útvary služeb.

Nově rozkaz ministra vnitra upravoval i řízení jednotlivých součástí MV. Ministr vnitra osobně řídil Správu rozvědky, Kádrovou a organizační správu, Inspekci ministra vnitra a Vnitřní správu. I. náměstek MV (plk. Záruba) byl pověřen vedením Sboru národní bezpečnosti a přímým řízením krajských správ SNB, Správy vyšetřování StB, Správy vyšetřování VB, Správy ochrany stranických a vládních činitelů a mobilizačního odboru. Náměstek MV (plk. Klíma) byl jmenován náčelníkem Hlavní správy Státní bezpečnosti a pověřen též řízením Správy operativní techniky. Další náměstek MV (plk. Thon) měl řídit Hlavní správu Veřejné bezpečnosti. Náměstek MV (plk. Kotal) byl jmenován náčelníkem Hospodářské správy a řídil také Správu spojení. Náměstek MV (plk. Demjan) byl pověřen řízením štábu CO státu, Správy pasů a víz, Správy nápravně-výchovných ústavů a věznic a Hlavní inspekce PO.

V důsledku změn v organizaci Ministerstva vnitra byly rozkazem ministra vnitra č. 28 z 28. června 1966 stanoveny s účinností od 1. července 1966 nové spisové značky a krycí označení jak pro součásti MV, tak pro novou organizaci bezpečnostního aparátu v krajích a okresech.

Rozkaz ministra vnitra č. 12/1966 upravil také organizaci bezpečnostního aparátu v kraji. Byly zrušeny krajské správy MV a zřízeny krajské správy Sboru národní bezpečnosti. Ty zastřešovaly dvě oborově samostatné složky – správu Státní bezpeč-

nosti a správu Veřejné bezpečnosti. Krajskou správu SNB řídil náčelník, který měl dva zástupce a ti současně řídili správu StB a správu VB. Náčelník KS SNB byl podřízen ministru vnitra a odpovídal za plnění úkolů stanovených zákonem s územní pravomocí příslušného kraje. Řídil krajský bezpečnostní aparát prostřednictvím náčelníků obou složek a náčelníků okresních oddělení VB. Činnost ostatních služeb řídil přímo. **Krajská správa SNB** měla tuto organizační strukturu:

útvary výkonného aparátu

odbor rozvědky

správa Státní bezpečnosti (jejími organizačními součástmi byly oddělení a skupiny StB na okresech)

správa Veřejné bezpečnosti (její organizační struktura zůstala nezměněna)

útvary vyšetřování

odbor vyšetřování Státní bezpečnosti

odbor vyšetřování Veřejné bezpečnosti

štábní útvary a útvary služeb

kádrový a organizační odbor

inspekce náčelníka

vnitřní oddělení

hospodářský odbor

odbor spojení

dále bylo zřízeno

krajské oddělení pasů a víz

krajské oddělení tiskového dohledu

Zrušeno bylo archivní oddělení dosavadní krajské správy MV a jeho úkoly převzal státní archiv.

Zmíněný rozkaz změnil také organizaci bezpečnostního aparátu na okrese. Byla zrušena okresní oddělení Ministerstva vnitra a místo nich zřízena okresní oddělení Veřejné bezpečnosti. Okresní oddělení VB tedy tvořila oborově samostatná složka – Veřejná bezpečnost – a orgány pomocného charakteru. Součástí okresního oddělení VB byly obvodní, pohraniční a železniční oddělení VB. Okresní oddělení VB řídil náčelník spolu se svým nástupcem. Náčelník OkrO VB odpovídal náčelníkovi správy Veřejné bezpečnosti za plnění úkolů stanovených novým zákonem v příslušném okrese. Činnost ostatních složek a služeb MV na území okresu řídil přímo. **Okresní oddělení VB** mělo následující organizační strukturu:

útvary výkonného aparátu

1. skupina (obecná kriminalita)

2. skupina (hospodářská kriminalita)

3. skupina (dopravní služba)

4. skupina (správní služba)

útvary vyšetřování

skupina vyšetřování Veřejné bezpečnosti

štábní útvary a útvary služeb*sekretariát**hospodářská skupina**spojovací skupina*nově bylo zřízeno*okresní oddělení pasů a víz**okresní plnomocník tiskového dohledu*

Ustanovení RMV č. 4/1964 upravující vztahy útvarů vyšetřovacího aparátu platila nadále i pro jejich vztahy k organizačním útvarům, k nimž byly nově začleněny. Podrobnosti o vnitřním organizačním uspořádání jednotlivých útvarů MV, jejich funkční působnost a vzájemné organizační vztahy měly být upraveny v jednotlivých statutech. Těch se však bezpečnostní aparát hned tak nedočkal.

V průběhu 50. a první poloviny 60. let docházelo také k průběžným změnám ve stejnokrojovém vybavení příslušníků bezpečnostního aparátu. Zatímco barva stejnokroje zůstávala v těchto letech pro Veřejnou bezpečnost modrá, u Státní bezpečnosti a pohraničních oddělení VB byla khaki. Kromě nové organizace bezpečnostního aparátu provedené na základě nového zákona o SNB bylo změněno také vystrojování příslušníků SNB, údajně z hospodárných důvodů. Dnem 1. ledna 1967 byl zaveden pro celý Sbor národní bezpečnosti jednotný stejnokroj v olivově zelené barvě nového střihu.¹²¹ Přestrojování příslušníků novými stejnokroji bylo prováděno postupně po jednotlivých krajích a skončilo v podstatě až v roce 1968.

XIII. sjezd KSČ (31. 5– 4. 6. 1966) ocenil práci bezpečnostního aparátu a hodnotil ji celkem příznivě. Politická situace se stávala stále složitější. Ministerstvo vnitra a všechny jeho složky sice musely přistoupit k rozpracování závěrů sjezdu, ale prakticky bylo jejich provádění poznamenáno silnými reformními tendencemi. Závaznou směrnicí k tomu se jim stal dokument předsednictva ÚV KSČ „*K dosavadní činnosti a dalším úkolům Sboru národní bezpečnosti a Sboru nápravné výchovy*“ z června 1966.¹²² Byly v něm pozitivně hodnoceny některé dílčí úspěchy bezpečnostního aparátu, avšak zároveň se konstatovalo, že celková úroveň, zejména kontrarozvědná práce, zaostává za složitou situací. Bylo kritizováno, že v zaměření a praktické činnosti kontrarozvědných součástí stále převládá extenzivní charakter, že trvají potíže s překonáváním konzervativních postojů některých pracovníků při uplatňování nového zaměření činnosti Státní bezpečnosti. V letech 1966–67 totiž získaly nejen v KSČ, ale i v bezpečnostním aparátu převahu tzv. pravicové síly, tedy reformní komunisté. Názorným příkladem byl vznik a činnost analytické skupiny ministra vnitra, která rozpracovávala tzv. revizionistické názory do směrnic, nařízení a rozkazů. Analytická skupina také ve

121 Ke stejnokroji byl zaveden plášť s odepínací vložkou a používání služebního pásku při výkonu služby bez prsního řemene (NMV č. 21/1966). – BOHATA, Ivan: *Vývoj stejnokroje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945–1973*. In: *Historie SNB*. Sborník. Praha 1976, s. 51.

122 *Přehled dějin SNB*, s. 108.

snaze zavést do práce a řízení bezpečnostního aparátu demokratičtější metody zorganizovala pro vedoucí pracovníky sérii kursů (přednášeli zde např. Mlynář, Kosík, Machonin ad.¹²³) o nutnosti liberalizace režimu, o objektivním snižování úlohy represe apod. Z analytické skupiny byl 24. července 1968 rozkazem ministra vnitra č. 34 zřízen Studijní ústav MV.¹²⁴ S problémy řízení se díky nejasné politické situaci potýkala také Veřejná bezpečnost. Některé zásahy pořádkové služby (např. při tzv. strahovských událostech) vyvolávaly už před rokem 1968 u veřejnosti povědomí o nezákonnosti postupů bezpečnostního aparátu.

Rok 1968 začal výměnou komunistického vedení (lednové plenární zasedání ÚV KSČ) a sílící reformní tendence se uplatnily i v Ministerstvu vnitra. 8. dubna 1968 byl odvolán dosavadní ministr vnitra a na jeho místo nastoupil Josef Pavel,¹²⁵ přímý exponent tzv. pravice, který samozřejmě provedl řadu dalších personálních změn. Významné podpory se reformním komunistům dostalo i přijetím tzv. *Akčního programu Komunistické strany Československa* na plenárním zasedání ÚV KSČ v dubnu 1968. „Socialismus s lidskou tváří“ byl zde prezentován jako nový model „*socialistické demokracie*“ a dotkl se i představ o fungování bezpečnostního aparátu. *Akční plán Ministerstva vnitra* byl pak vypracován 16. srpna 1968 a vyšel v přísně tajném rozkaze MV č. 42.¹²⁶ Obsahoval mimo jiné myšlenku na zřízení výboru nebo jiných opatření k účinnějšímu řízení Státní bezpečnosti vládou. Přílišná koncentrace funkcí v dosavadním Ministerstvu vnitra vyvolala soustředění moci v jednom aparátu nebo i u jednotlivce. Ministerstvo vnitra se mělo vybudovat jako rezort státní vnitřní správy a ne jako článek koncentrující na jednom místě všechny bezpečnostní funkce. Vyšetřování se mělo převést do základní kompetence soudů, Sbor nápravné výchovy oddělit od bezpečnostního aparátu, stejně tak dohled nad tiskem nebo archivní činnost. Měl být také vytvořen branný a bezpečnostní výbor Národního shromáždění, jehož prostřednictvím se měl zmenšit vliv KSČ na Sbor a naopak zvýšit vliv nekomunistických stran. Postavení prokuratury se mělo řešit tak, aby prokuratura nebyla nadřazena soudům. Státní bezpečnost se měla soustředit výhradně na ochranu státu proti činnosti nepřátelských center ze zahraničí. Podle *Akčního programu KSČ* měl mít „každý občan jistotu, že jeho politické přesvědčení, názory a osobní vyznání nemohou být předmětem pozornosti orgánů StB. Strana jasně prohlašuje, že tento aparát nesmí být zaměřován a používán k řešení vnitropolitických otázek a rozporů socialistické společnosti.“¹²⁷

Jedním z prvních praktických kroků proreformních komunistů bylo úsilí o vyčlenění rozvědky a kontrarozvědky ze zatím jednotného Sboru národní bezpečnosti a vytvoření Ústřední správy Zpravodajské služby a snaha o převedení vojenské kontraroz-

123 Tamtéž, s. 110.

124 *Historie MV a SNB*, s. 57.

125 Josef Pavel – narozen 18. 9. 1908, ve funkci ministra vnitra do 31. 8. 1968, zemřel 8. 4. 1973.

126 *Historie MV a SNB*, s. 57.

127 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 917.

vědky do kompetence Ministerstva národní obrany. Veřejná bezpečnost se zase měla zaměřit především na ochranu práv a svobod občana a oprostít se od úkolů, které přímo nesouvisí se zabezpečováním veřejného pořádku, silničního provozu a s bojem proti kriminalitě, převést na jiné orgány ty správní agendy, které nemají bezprostřední vztah k Bezpečnosti a zhodnotit oprávněnost tehdejšího stavu ochrany státních hranic. Akční plán MV požadoval zrušení dosavadního zákona o SNB a vydání zákona o Veřejné bezpečnosti, kde by byly přesně stanoveny úkoly VB a právně definován pojem „veřejný pořádek“. Veřejná bezpečnost měla přehodnotit také některá bezpečnostní opatření (při 1. máji, volbách, majálesech, proti tzv. vlasatcům, trampům apod.), akce proti kriminálním živlům a hospodářské trestné činnosti, účast při šetření drobných deliktů na školách nebo při sousedských sporech, při eskortách dětí a mladistvých, v různých komisích mimo rezort MV (mládež, Romové, povodně, nákazy, požáry ad.). Uvažovalo se i o tom zabezpečit vyšetřování (vyhledávání) jinou formou, např. zavedením instituce vyšetřujících soudců, a podstatně ho zjednodušit. Na Veřejné bezpečnosti nechat pouze kriminalistické objasňování trestných činů a jejich oznamování jednoduchou formou orgánům přípravného řízení. Těžiště vyšetřování se mělo převést na vyšetřovací orgány vyjmuté z kompetence Ministerstva vnitra i spravedlnosti a podřízené přímo příslušnému výboru Národního shromáždění nebo jiného objektivního orgánu. A v neposlední řadě měla být Veřejná bezpečnost podřízena orgánům státní moci, tedy národním výborům. Bezpečnostní situaci měl hodnotit příslušný okresní nebo krajský národní výbor a úkoly ukládat náčelníkům správ VB a okresních oddělení VB. Měla zde být znovu zakotvena zásada, že náčelník správy VB odpovídá v přesně vymezených funkcích při ochraně veřejného pořádku jak příslušnému národnímu výboru, tak nadřízenému náčelníkovi, v ostatních otázkách jen vertikálně nadřízenému náčelníkovi VB.¹²⁸ Tyto návrhy na vymezení společenského poslání a právního postavení Veřejné bezpečnosti i další týkající se např. pracovní-právního a sociálního postavení příslušníků VB pocházely z velkého množství rezolucí a námětů zasílaných Hlavní správě VB z podřízených útvarů.

Události dalších měsíců dostávaly rychlý spád, a to se samozřejmě odráželo i na činnosti bezpečnostního aparátu. Zejména Veřejná bezpečnost byla politickým vývojem poměrně ochromena, i když k podstatnějším výkyvům v boji proti trestné činnosti a při ochraně veřejného pořádku, vyjma případů politických demonstrací, do 21. srpna 1968 údajně nedošlo.¹²⁹ V den okupace vojsky Varšavské smlouvy byla Hlavní správa VB uvedena do plné pohotovosti a prostřednictvím rozhlasu vyzývala občany ke klidu a zachování pořádku. Své běžné úkoly mohla Veřejná bezpečnost plnit v těchto dnech pouze ve dne. V nočních hodinách byla činnost VB v důsledku několika případů střelby po služebních vozidlech VB ze strany příslušníků okupačních

128 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 883.

129 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 910.

vojsk ochromena. Paralyzována byla také služba dopravní a ve značné míře i služba pořádková. Proti demonstrantům a skupinám osob, které se dopouštěli pouze verbálních „deliktů“, příslušníci VB nezasahovali. Došlo totiž k úplnému ochromení jednotného řízení celé složky VB také v důsledku přerušeného telefonického a dálkopisného spojení. Náčelníci a příslušníci jednotlivých součástí zasahovali pouze v těch případech, kdy o to byli samotnými občany požádáni. Tato situace trvala prakticky do konce srpna. Po „moskevských dohodách“ byli donuceni odstoupit někteří vládní představitelé (ministr zahraničí Jiří Hájek, místopředseda vlády Ota Šik či ředitelé médií Jiří Pelikán a Zdeněk Hejzlar a další) a mezi nimi i ministr vnitra Josef Pavel. 31. srpna 1968 byl odvolán a na jeho místo nastoupil Jan Pelnář.¹³⁰ Při příležitosti převzetí funkce ministra vnitra vydal Pelnář rozkaz č. 50 o úkolech Ministerstva vnitra v příštím období. Již 1. září vydal náčelník Hlavní správy VB rozkaz č. 16/1968, kterým byly pro celou Veřejnou bezpečnost zadány úkoly k zajištění klidu a veřejného pořádku na celém území republiky.¹³¹

Po srpnových událostech byla činnost Veřejné bezpečnosti již opět plně zaměřena na ochranu klidu a na celkový boj proti trestné činnosti. Už podepsání dohody o dočasném pobytu sovětských vojsk na našem území v říjnu 1968 a oslavy 50. výročí vzniku samostatného československého státu vyvolaly, i když zatím ne příliš rozsáhlé, akce nesouhlasu (vylepování plakátů, strhávání sovětských vlajek, provolávání protisovětských hesel apod.) Podstatně rozsáhlejší zásahy provedla Veřejná bezpečnost při oslavách 51. výročí VŘSR při demonstracích zejména ve velkých a průmyslových městech a ve městech s vysokými školami, i když ne se zcela přesvědčivými výsledky. Trauma tzv. strahovských událostí pořád přetrvávalo, avšak vedení Ministerstva vnitra připravovalo opatření k odstranění těchto „nedostatků“. Začalo se mluvit o vytvoření stálých pohotovostních jednotek, vycvičených a materiálně i technicky vybavených k podobných zásahům.¹³²

Po dubnovém plenárním zasedání ÚV KSČ v roce 1969 byla nastoupena cesta k tzv. konsolidaci československé společnosti, která se uplatnila i v bezpečnostním aparátu rozpracováním a zabezpečováním plnění „*Realizační směrnice*“ pro postupné personální „čistky“¹³³ v rezortu Ministerstva vnitra.¹³⁴ Pro jeho organizaci se stalo přelomovým přijetím ústavního zákona č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968 (později měněny a doplněny ústavním zákonem č. 125/1970 Sb. ze dne 20. prosince 1970) o československé federaci, kterým se dosavadní unitární stát k 1. lednu 1969 změnil na stát federativní. To se odrazilo i na organizaci bezpečnostního aparátu a změnách v pod-

130 Jan Pelnář – narozen 24. 4. 1911, ve funkci ministra vnitra do 1. 1. 1969.

131 AMV Kanice, f. H 1 – 4, i. č. 910.

132 Pořádková pohotovostní jednotka VB byla vytvořena na základě rozkazu MV ČSSR č. 14 z 2. dubna 1969. – *Historie MV a SNB*, s. 59.

133 25. června 1969 byla rozkazem MV ČSSR č. 37 ustavena komise Federálního MV pro objasňování postojů a činností některých příslušníků a pracovišť MV v krizovém období. – Tamtéž, s. 60.

134 *Přehled dějin SNB*, s. 123.

řízení jednotlivých složek. Ústavním zákonem byla vytvořena tři ministerstva vnitřní správy – Federální ministerstvo vnitřní správy, Ministerstvo vnitřní správy České socialistické republiky a Ministerstvo vnitřní správy Slovenské socialistické republiky. V návaznosti na tento zákon vešel 1. ledna 1969 v platnost také zákon č. 166/1968 Sb.¹³⁵ ze dne 19. prosince 1968 (anulovaný později zákonem č. 128/1970 Sb. a dalšími zákony) o vymezení působnosti Československé socialistické republiky ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti. Do působnosti ČSSR podle tohoto zákona patřila koordinace činnosti obou republik při řízení ozbrojených bezpečnostních sborů, řízení těch složek ozbrojených bezpečnostních sborů, které byly vyčleněny k plnění zvláštních úkolů při ochraně Československé socialistické republiky a k ochraně federálních orgánů a institucí, výkon státní správy ve věcech spolčování po souhlasu obou republik, šlo-li o organizace působící na celém území ČSSR, zásady úprav ochrany státního a hospodářského tajemství, právní úprava hranic ČSSR a jejich státních symbolů a právní úprava pravidel silničního provozu.¹³⁶ Prozatímní statut FMV byl vydán rozkazem ministra vnitřní správy ČSSR č. 44 dne 6. srpna 1969. Federálním ministrem vnitřní správy byl jmenován 1. ledna 1969 Jan Pelnář.¹³⁷ Zatím jednotný Sbor národní bezpečnosti byl tedy uvedenými zákony rozdělen pod jednotlivá ministerstva vnitřní správy – Státní bezpečnost spadala plně do kompetence Federálního MV, Veřejná bezpečnost byla územně rozdělena pod obě republiková ministerstva, i když se uvažovalo o tom, že bude zřízen pro VB nějaký federální orgán, který by činnost obou ministerstev v této složce koordinoval.¹³⁸

Ministerstvo vnitřní správy České socialistické republiky bylo zřízeno zákonem České národní rady č. 2/1969 Sb. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČSR 8. ledna 1960. Jeho vedením byl pověřen Josef Grösser.¹³⁹ Ten vydal 5. března 1969 svým rozkazem č. 6 organizaci bezpečnostního úseku **Ministerstva vnitřní správy ČSR**, kterou do vydání statutu stanovil takto:¹⁴⁰

útvary Ministerstva vnitřní správy, které zabezpečovaly výkon vedení MV ČSR v jeho řídicí a zejména normotvorné, kontrolní a analytické činnosti –

sekretariát MV

sekretariát náměstka

sekretariát generálního inspektora MV (pro Veřejnou bezpečnost, Civilní obranu a požární ochranu)

Inspekce ministra vnitřní správy

personální a organizační správa

135 AMV Kanice, f. A 6/2, i. č. 1089.

136 V souvislosti s federativním uspořádáním ČSSR byl upraven i způsob vyhlašování právních předpisů. 22. dubna 1969 bylo rozhodnuto nařízením MV ČSSR č. 1 vydávat *Věstník ministerstva vnitřní správy ČSSR*, v němž měly být publikovány rezortní předpisy závazné pro všechny příslušníky SNB. – *Historie MV a SNB*, s. 59.

137 Ministrem vnitřní správy ČSSR byl do 28. 1. 1970. – Tamtéž.

138 To se stalo až 1. dubna 1971 zřízením Federální správy VB. – Tamtéž, s. 63.

139 Josef Grösser – narozen 18. 10. 1923, ve funkci ministra vnitřní správy ČSR do 23. 10. 1970.

140 AMV Kanice, H 2 – 1 (II), i. č. 7.

právní odbor

odbor řízení a organizace

oddělení obrany

bezpečnostní odbor pro Státní bezpečnost

bezpečnostní odbor pro Veřejnou bezpečnost

útvary výkonného aparátu, které zajišťovaly v okruhu své působnosti úkoly uložené Ministerstvu vnitra ČSR zákonem ČNR č. 2/1069 Sb. –

*Hlavní správa Státní bezpečnosti*¹⁴¹

Správa vyšetřování Státní bezpečnosti

Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti

Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti

Správa pasů a víz

Hlavní správa požární ochrany

oddělení ochrany utajovaných skutečností

štáb Civilní obrany

útvary služeb, které zabezpečovaly činnost útvarů MV ČSR a útvarů výkonného aparátu –

Správa spojení

Hospodářská správa

Sbor nápravné výchovy byl rozkazem ministra vnitra č. 87 z 28. prosince 1968 od 1. ledna 1969 převeden z pravomoci MV pod přímé řízení Ministerstva spravedlnosti.¹⁴² Krajské správy Sboru národní bezpečnosti a územní orgány Civilní obrany a požární ochrany na území České socialistické republiky přešly tímto rozkazem od 1. března 1969 do podřízenosti ministra vnitra ČSR a jejich organizace i organizace okresních oddělení VB byla ponechána beze změn s výjimkou odborů rozvědky krajských správ SNB, tyto odbory přešly do působnosti Ministerstva vnitra ČSSR.

V návaznosti na RMV ČSR č. 6/1969 vyšla rozkazem hlavního velitele Veřejné bezpečnosti č. 7/1969 organizace **Hlavního velitelství VB**,¹⁴³ jehož organizační schéma je uvedeno v příloze č. 8:¹⁴⁴

štábní útvary a útvary služeb

sekretariát byl rozdělen na

1. oddělení (rozborové, legislativní, statistika)
2. oddělení (tisk a propagace)
3. oddělení (pomocné služby)

inspekce hlavního velitele

141 Hlavní správa StB byla zrušena 1. listopadu 1970 a její dosavadní pravomoc převzaly II., IV. a VI. správa MV ČSSR. – *Historie MV a SNB*, s. 62.

142 Tamtéž, s. 59.

143 AMV Kanice, f. H 2 – 1 (II.), i. č. 7.

144 AMV Kanice, f. H 2 – 1 (II.), i. č. 48.

personální odbor

samostatné oddělení technicko-ekonomické

redakce časopisu „Bezpečnost“

výkonné útvary

správa kriminální služby byla rozdělena na

1. odbor obecné kriminality
2. odbor hospodářské kriminality
3. zvláštní odbor (ustanovka a sledování)

odbor pořádkové služby

odbor dopravní služby

správní skupina

Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti zřízená stejným rozkazem jako Hlavní velitelství VB i nadále působila jako útvar výkonného aparátu MV ČSR k zabezpečení vyšetřování ve Veřejné bezpečnosti. Zůstala jí organizátorsko-řídící a kontrolní funkce směrem k podřízeným útvarům i funkce metodická a výkonná. Organizační struktura Správy vyšetřování VB byla uspořádána takto:¹⁴⁵

- *vedení*
- *sekretariát*
- *1. oddělení* (kriminální trestné činy)
- *2. oddělení* (hospodářské trestné činy)

Náčelník Správy vyšetřování VB MV ČSR podléhal 1. náměstkovi ministra vnitra ČSR a jemu byly zase podřízeni náčelníci odborů vyšetřování VB. Odbory vyšetřování VB byly dislokovány při krajských správách SNB. Byly řídicím a výkonným článkem vyšetřování VB na území příslušných krajů a dělily se též na dvě oddělení pro vyšetřování všeobecných a hospodářských trestných činů. Náčelníci odborů koordinovali a metodicky řídili činnost oddělení vyšetřování VB dislokovaných v sídlech okresních oddělení VB. Náplní oddělení vyšetřování VB bylo vyšetřování trestných činů spadajících do kompetence vyšetřovatelů VB.

Brzy po zavedení nového státoprávního uspořádání ČSSR a následných změnách organizace bezpečnostního aparátu se objevily první návrhy na nové zákony o Sboru Veřejné bezpečnosti, o služebním poměru příslušníků ozbrojených bezpečnostních sborů a o Sboru zpravodajské služby. Všechny návrhy vycházely pořád ještě ze zásad obsažených v *Akčním programu KSČ* a v *Akčním plánu MV*. Předložené zásady zákona o Sboru Veřejné bezpečnosti¹⁴⁶ používaly dále myšlenku na zajišťování veřejného pořádku a odpovědnosti za něj národními výbory. Sbor VB měl být v tomto směru pouze exekutivním orgánem národních výborů. Nejvíce změn však návrhy obsahovaly v oblasti práv a povinností příslušníků Sboru VB. Nově byla do návrhu

145 AMV Kanice, f. H 2 – 1 (II.), i. č. 7.

146 AMV Kanice, f. A 6/2, i. č. 1089.

zahrnuta ustanovení o povinnosti odmítnutí nezákonného rozkazu, o zákroku proti veřejnému shromáždění, o prokazování totožnosti příslušníka na požádání osoby proti níž zakročoval, o identifikačních úkonech a o používání zvláštních technických prostředků. Taková podoba zákonů a představ o uspořádání bezpečnostního aparátu však v době nastupující normalizace nemohla projít. Naopak se do popředí dostal například požadavek na zintenzivnění politicko-výchovné práce uvnitř i vně Veřejné bezpečnosti a na znovuzřízení politického aparátu ve Sboru.¹⁴⁷ Příležitost k reformám nejen v bezpečnostním aparátu tak byla nástupem normalizace v roce 1970 zcela promarněna.

Pro Veřejnou bezpečnost i celý bezpečnostní aparát byly i v 60. letech typické permanentní reorganizace a úpravy organizační struktury. Byly uskutečňovány různé experimenty, které nebyly koncepčně promyšleny a pro které nebyly vytvořeny optimální podmínky. Jakmile se ukázaly první problémy, byl uplatňován experiment nový, stejně nedomyšlený. Někdy nová úprava ještě ani nestihla přinést nějaké výsledky a už byla nahrazena další změnou. Názorným příkladem nedůslednosti může být například dlouho připravované vydání nového zákona o Sboru národní bezpečnosti, který opět jasně nevyřešil postavení a vztahy obou složek Sboru. Je však otázkou, zda-li to vůbec bylo v podmínkách nadvlády komunistů realizovatelné.

147 AMV Kanice, f. H 2 – 3, i. č. 382.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv MV ČR Praha

Fond A 6/3 (Organizační a vnitřní správa FMV)

Fond A 6/4 – 5 (sekretariát MV, FMV)

Archiv MV ČR Kanice

Fond H 1 – 4 (vnitřní odbor Hlavní správy VB)

Fond H 1 – 1 (náměstek ministra vnitra Záruba)

Fond H 2 – 1 (sekretariát Hlavního velitelství VB MV ČSR)

Fond H 2 – 3 (inspekce Hlavního velitelství VB MV ČSR)

Fond H 7 (Správa vyšetřování VB MV ČSR)

Fond A 6/2 (Organizační a vnitřní správa FMV)

Fond A 2/2 (sekretariát MV, FMV)

PUBLIKOVANÉ PRAMENY

Sbírka zákonů a nařízení

Věstník Ministerstva vnitra

POUŽITÉ ZKRATKY

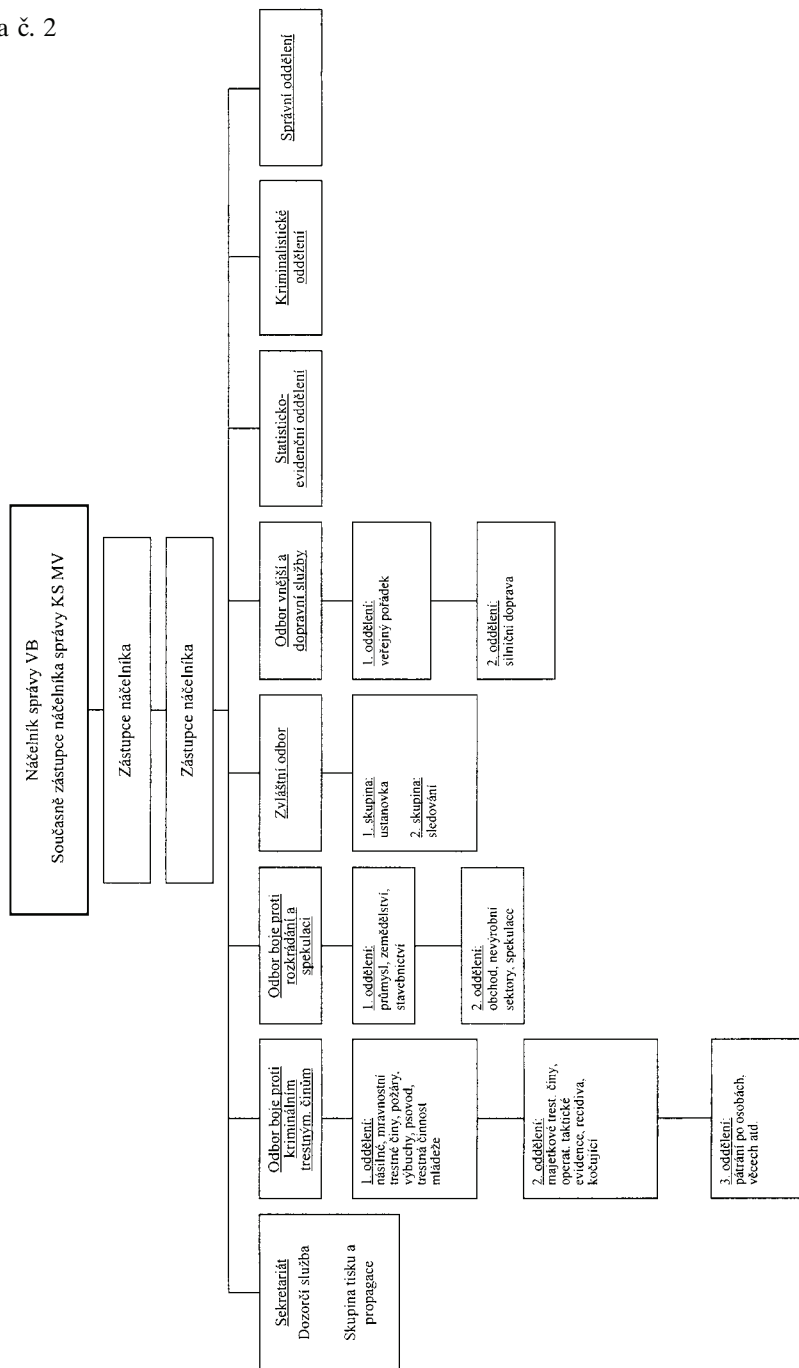
AMV	Archiv Ministerstva vnitra
BKTČ	boj proti kriminální trestné činnosti
BRS	boj proti rozkrádání a spekulaci
CO	Civilní obrana
ČNR	Česká národní rada
ČSD	Československé státní dráhy
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSR	Česká socialistická republika (od r. 1969)
ČSSR	Československá socialistická republika
ČST	Československá televize
DSD	dopravní silniční dozor
f.	fond
FMV	Federální ministerstvo vnitra
HP	hlídkový příslušník, hraniční pásma
HS VB	Hlavní správa Veřejné bezpečnosti
i. č.	inventurní číslo
KNV	krajský národní výbor
KS MV	krajská správa Ministerstva vnitra
KS SNB	krajská správa Sboru národní bezpečnosti
KSSS	Komunistická strana Svazu sovětských socialistických republik
KÚ	Kriminalistický ústav
KV KSČ	krajský výbor Komunistické strany Československa
KV NB	krajské velitelství národní bezpečnosti
MD	Ministerstvo dopravy
MNB	Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO	Ministerstvo národní obrany
MO VB	městské oddělení Veřejné bezpečnosti, od r. 1965 místní oddělení Veřejné bezpečnosti
MS VB	městská správa Veřejné bezpečnosti
MV	Ministerstvo vnitra
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NDR	Německá demokratická republika
NMV	nařízení ministra vnitra
O VB	oddělení Veřejné bezpečnosti
OBKTČ	odbor boje proti kriminální trestné činnosti
OBRS	odbor boje proti rozkrádání a spekulaci
ODN	oddíl dopravních nehod
ODS	odbor dopravní služby

Okr VB	okresní oddělení Veřejné bezpečnosti
okr.	okres
ONV	okresní národní výbor
OO MV	okresní oddělení Ministerstva vnitra
OO VB	obvodní oddělení Veřejné bezpečnosti
OP	občanský průkaz
OPS	odbor pořádkové služby
OŘD	oddíl řízení dopravy
OV NB	okresní velitelství národní bezpečnosti
OVS	okresní vojenská správa
OZ	okrskový zmocněnec
PJ	pohotovostní jednotka
PO	poříční oddíl, požární ochrana
PO VB	pohraniční oddělení Veřejné bezpečnosti
PS	Pohraniční stráž
PS VB	Pomocná stráž Veřejné bezpečnosti
PT	přísně tajný
PTR MV	přísně tajný rozkaz ministra vnitra
PVS	Pohraniční a Vnitřní stráž
RH	Rudá hvězda
RMV	rozkaz ministra vnitra
ROH	Revoluční odborové hnutí
ŘP	řidičský průkaz
S VB	správa Veřejné bezpečnosti
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SO	správní odbor
SPZ	státní poznávací značka
SRN	Spolková republika Německo
SSR	Slovenská socialistická republika (od r. 1969)
StB	Státní bezpečnost
SV VB	Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti
TR	tajný rozkaz
TS	tajný spolupracovník
ÚEO	Ústřední evidence obyvatel
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost
VBŽ	Veřejná bezpečnost na železnici
VDS	vnější a dopravní služba
VKR	vojenská kontrarozvědka
VŘSR	Velká říjnová socialistická revoluce
VS	Vnitřní stráž

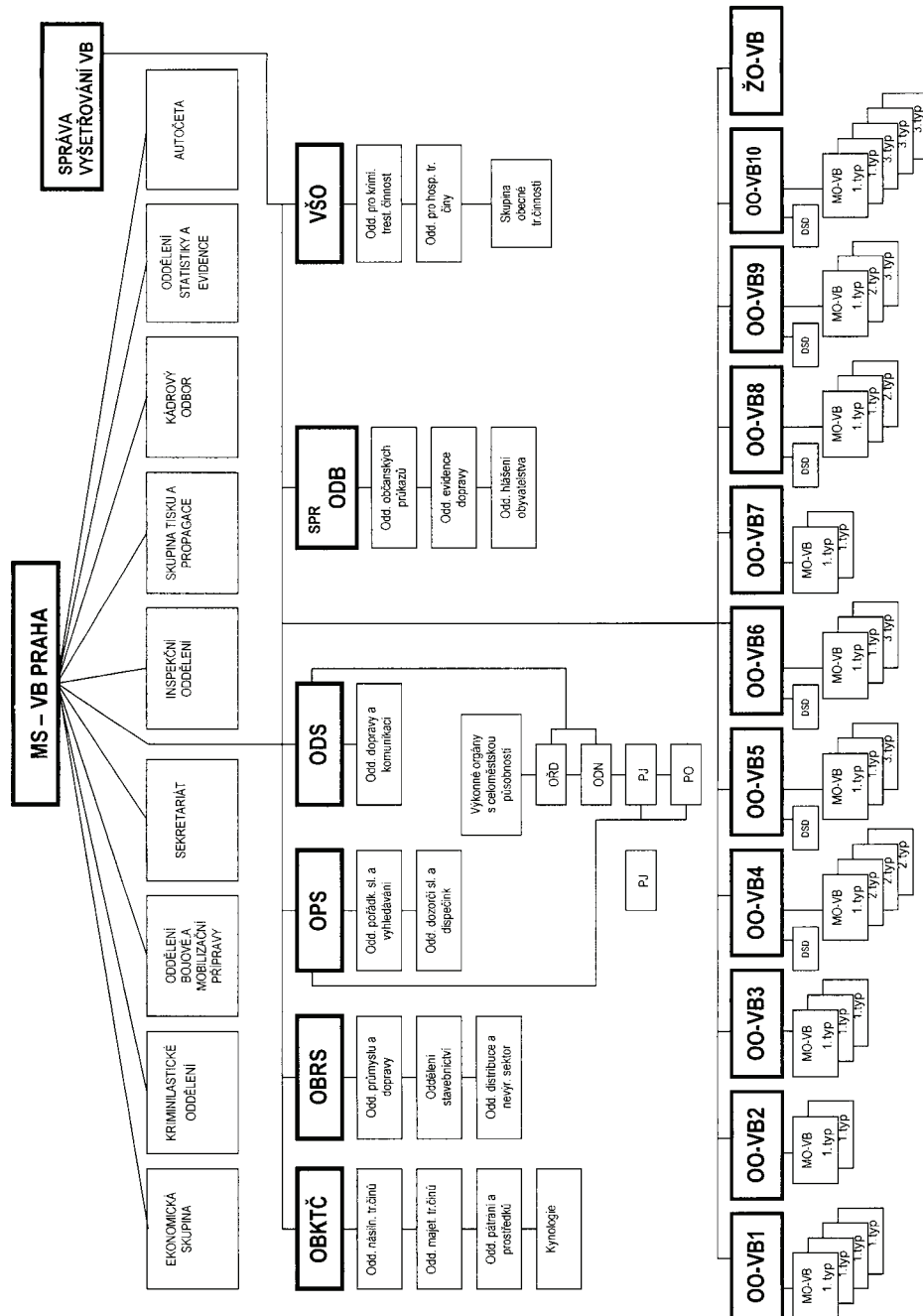
VŠO	vyšetřovací odbor
ZP	zakázané pásmo
ŽO VB	železniční oddělení Veřejné bezpečnosti

Příloha č. 2

ORGANIZAČNÍ SCHEMA SPRÁVY VB (od července 1964)

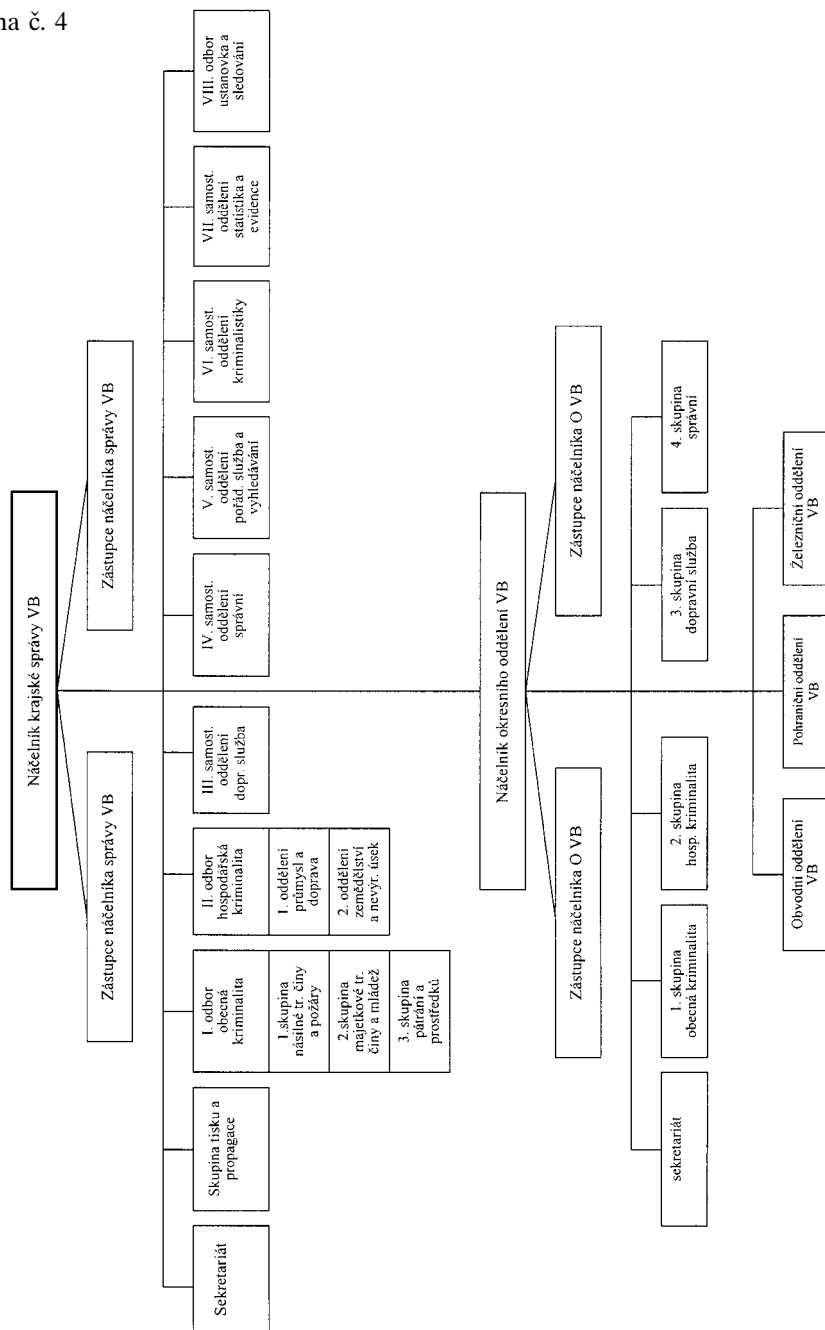

Příloha č. 3

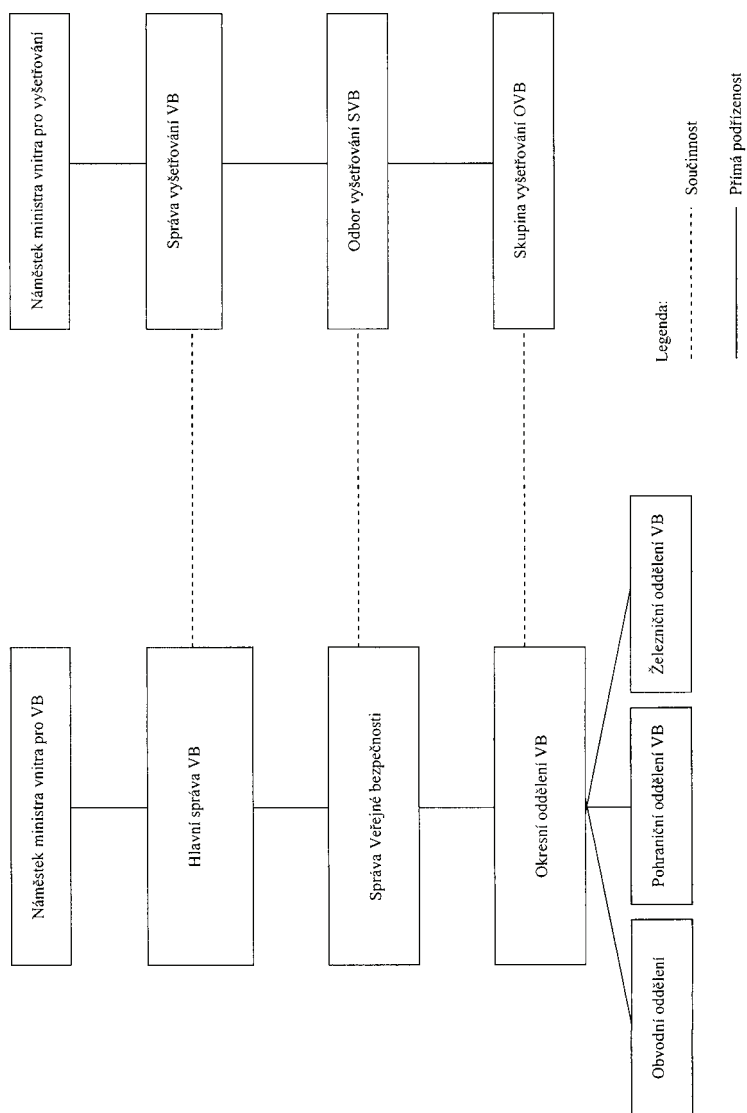
Příloha č. 4

**SCHEMA ORGANIZACE KRAJSKÉ SPRÁVY VB
A OKRESNÍHO ODDĚLENÍ VB (od července 1964)**

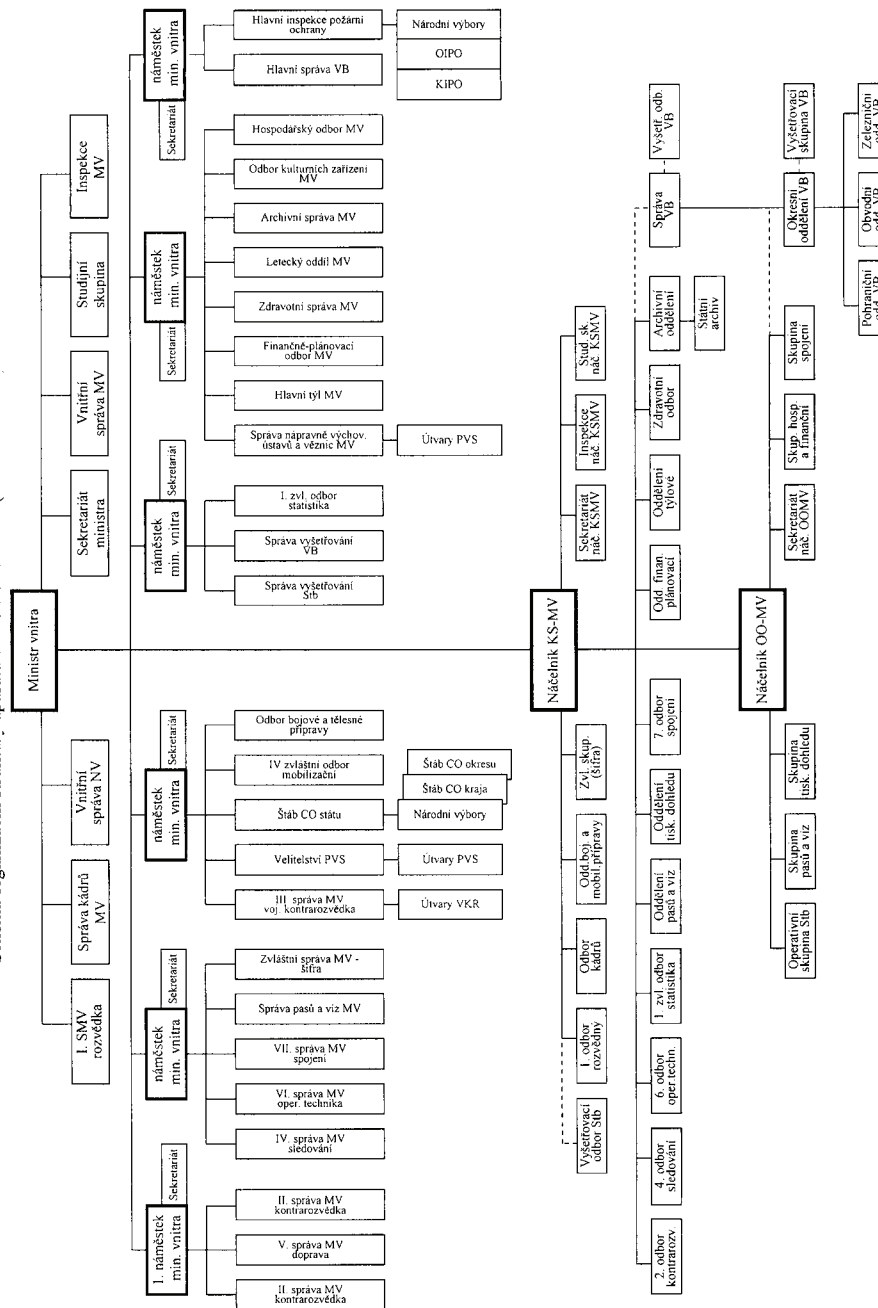
Příloha č. 6

Schéma pravomoci náměstků MV

Příloha č. 7

Schéma organizační struktury aparátu ministerstva vnitra (do března 1966)

Příloha č. 8

ORGANIZAČNÍ SCHEMA HLAVNÍHO VELITELSTVÍ VB (od března 1969)

